Палессе Луізы Бойд   Polesye of Louise Boyd   Полесье Луизы Бойд   Polesie Louise Boyd

Палессе Луізы Бойд

Палессе Луізы Бойд
Polesye of Louise Boyd
Полесье Луизы Бойд
Polesie Louise Boyd

Экспедыцыя Луізы Арнер Бойд на Палессе — сведчанне таго, наколькі глыбокімі з'яўляюцца сувязі паміж краем адвечных балот у самым цэнтры Еўропы і Новым Светам. З пазіцый сучаснасці яе можна расцэньваць як знакавую гістарычную падзею, якая дазволіла амерыканскаму грамадству адкрыць для сябе Палессе, даведацца пра жыццё яго карэннага насельніцтва, самабытных традыцыях гэтага края і спрадвечнасці палескай прыроды. Гэтая экспедыцыя пераканаўча паказала, як агульначалавечыя каштоўнасці, імкненне да новых ведаў і паразуменню збліжаюць народы Злучаных Штатаў Амерыкі і Беларусі.

Праект «Шляхамі экспедыціі Луізы Арнер Бойд. Да 80-годдзя легендарнай экспедыцыі амерыканкі», падтрыманы Пасольствам ЗША ў Беларусі і рэалізаваны пры садзейнічанні беларускіх уладаў, стварыў добрую культурна-асветніцкую пляцоўку для дыялога і далейшага збліжэння нашых народаў. З упэўненасцю можна сказаць, што гэта стваральны ўклад у развіццё ўзаемаадносін паміж Вашынгтонам і Мінскам. Без культурна-гуманітарнай і гістарычнай сувязі цяжка дамаўляцца і разумець адзін аднаго.

Беларусь, з-за свайго няпростага гістарычнага лёсу, шчодра падзялілася чалавечымі рэсурсамі з рознымі краінамі свету, у тым ліку са Злучанымі Штатамі Амерыкі. Шмат выхадцаў з Беларусі: выбітныя вучоныя, грамадска-палітычныя дзеячы, фінансісты, прадпрымальнікі, прадстаўнікі творчай інтэлігенцыі, спецыялісты розных сфер дзейнасці і сотні трудавых мігрантаў першай паловы XX стагоддзя ўнеслі істотны ўклад у развіццё і росквіт ЗША. Мы, беларусы, высока цэнім той факт, што Злучаныя Штаты Амерыкі сталі адной з першых краін свету, якая прызнала незалежнасць Рэспублікі Беларусь. Гэта важная падзея адбылася 25 снежня 1991 года, а 28 снежня, суверэнная Беларусь і ЗША наладзілі дыпламатычныя кантакты.

Луіза Арнер Бойд у 1930-я гады пазнаёміла Амерыку і ўвесь заходні свет з Палессем, а зараз яе навуковая спадчына дае нам унікальную магчымасць скрозь таўшчыню падзей і часоў зірнуць на мінулую эпоху непрадузятым, напоўненым глыбокай сімпатыяй да простых жыхароў Палесся поглядам амерыканскай даследчыцы. Жадаю ўсім чытачам, гартаючы старонкі гэтага фотаальбома, здзейсніць займальнае «падарожжа ў часе» і стаць хоць на імгненне спадарожнікамі легендарнай амерыканкі, якая захавала Палессе ў сваіх фотаздымках.

Выказваю падзяку Дэпартаменту па гуманітарнай дзейнасці пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь, Пасольству ЗША у Рэспубліцы Беларусь, Брэсцкаму абласному выканаўчаму камітэту, Пінскаму раённаму выканаўчаму камітэту.

З павагай,
Першы сакратар Інфармацыйна-асветніцкай установы «Інстытуцыйнага развіцця» Дзмітрый Кісель.

The expedition of Louise Arner Boyd at Polesie — a testament to how deep the ties between the edge of the centuries-old bogs in the heart of Europe and the New World are. From the standpoint of modernity it can be seen as a landmark historical event, which allowed the American public to discover Polesie, learn about the life of its indigenous population, original traditions and primevalness of Polesie nature. This expedition has convincingly shown how human values, the pursuit of knowledge and mutual understanding bring together the peoples of the United States and Belarus.

The project «Following the Expedition of Louise Arner Boyd. To the 80th anniversary of the legendary expedition of the American Lady», supported by the US Embassy in Belarus and implemented with the assistance of the Belarusian authorities, has created a good cultural and educational platform for dialogue and the further rapprochement of our peoples. It is safe to say that this is a creative contribution to the development of relations between Washington and Minsk. Without cultural, humanitarian, historical connection it's hard to negotiate seriously and understand each other.

Belarus, due to its difficult historical fate generously shared human resources with different countries of the world, including the United States of America. Many natives of Belarus: prominent scientists, political leaders, financiers, entrepreneurs, intellectuals, experts in different fields, and hundreds of migrant workers of the first half of the twentieth century contributed significantly to the development and prosperity of the American society. We, Belarusians, appreciate the fact that the United States became one of the first countries to recognize the independence of the Republic of Belarus. That important in the history of our country event took place on December 25, 1991, and on December 28, just in 3 days, the sovereign Belarus and the United States of America established diplomatic contacts.

In 1930s Louise Arner Boyd has introduced Polesie to America and to the Western world, and now her invaluable work gives us a unique opportunity through the thickness of the events and the time to look at a bygone era impartial, full of deep sympathy for the simple inhabitants of Polesie, through the look of the American researcher. I wish all readers flipping through the pages of this album have a fascinating journey through time and for a moment become satellites of the legendary American Lady, who immortalized Polesie in her photographs.

I express my gratitude to the Department of Humanitarian Affairs under the President of the Republic of Belarus, the US Embassy in the Republic of Belarus, Brest Regional Executive Committee, Pinsk District Executive Committee.

Sincerely yours,
The First Secretary of the «Institutional Development» Dzmitry Kisel.

Экспедиция Луизы Арнер Бойд на Полесье — свидетельство того, насколько глубоки связи между краем вековых болот в самом центре Европы и Новым светом. С позиций современности её можно расценивать, как знаковое историческое событие, позволившее американскому обществу открыть для себя Полесье, узнать о жизни его коренного населения, самобытных традициях и о полесской природе. Эта экспедиция убедительно показала, как общечеловеческие ценности, стремление к познанию и взаимопониманию сближают народы Соединённых Штатов Америки и Беларуси.

Проект «Дорогами экспедиции Луизы Арнер Бойд. К 80-летию легендарной экспедиции американки», поддержанный Посольством США в Беларуси и реализованный при содействии белорусских властей, создал хорошую культурно-просветительскую площадку для диалога и дальнейшего сближения наших народов. С уверенностью можно сказать, что это созидательный вклад в развитие отношений между Вашингтоном и Минском. Без культурно-гуманитарной и исторической связи тяжело договариваться и понимать друг друга.

Беларусь, в силу своей непростой исторической судьбы, щедро поделилась людскими ресурсами с разными странами мира, в том числе с Соединёнными Штатами Америки. Многие выходцы из Беларуси: выдающиеся учёные, общественно-политические деятели, финансисты, предприниматели, представители творческой интеллигенции, специалисты различных сфер деятельности и сотни трудовых мигрантов первой половины XX столетия внесли существенный вклад в развитие и процветание США. Мы, белорусы, высоко ценим тот факт, что Соединённые Штаты Америки стали одной из первых стран мира, признавших независимость Республики Беларусь. Это важное событие произошло 25 декабря 1991 года, а 28 декабря, суверенная Беларусь и США установили дипломатические контакты.

Луиза Арнер Бойд в 1930-е годы познакомила Америку и весь западный мир с Полесьем, а теперь её бесценный труд даёт нам уникальную возможность сквозь толщу событий и времён взглянуть на ушедшую эпоху непредвзятым, исполненным глубокой симпатией к простым жителям Полесья, взглядом американской исследовательницы. Желаю всем читателям, листая страницы этого фотоальбома, совершить увлекательное «путешествие во времени» и стать хоть на миг спутниками легендарной американки, увековечившей Полесье в своих фотоснимках.

Выражаю благодарность Департаменту по гуманитарной деятельности при Президенте Республики Беларусь, Посольству США в Республике Беларусь, Брестскому областному исполнительному комитету, Пинскому районному исполнительному комитету.

С уважением,

Первый секретарь информационно-просветительского учреждения «Институционального развития» Дмитрий Кисель.

Wyprawa Louise Arner Boyd na Polesie jest świadectwem, jak bardzo głęboka jest relacja między kresem stuletnich torfowisk w sercu Europy i Nowego Świata. Z punktu widzenia współczesności może być ona postrzegana jako przełomowe wydarzenie historyczne, które pozwoliło społeczeństwu amerykańskiemu odkryć dla siebie Polesie, dowiedzieć się o życiu jego rdzennych mieszkańców, oryginalnych tradycjach i dziewiczej przyrodzie tej krainy. Wyprawa ta przekonująco pokazała, jak ludzkie wartości, dążenie do poznania i zrozumienia zbliżają mieszkańców Stanów Zjednoczonych i Białorusi.

Projekt «Szlakiem Louise Arner Boyd w 80. rocznicę wyprawy legendarnej Amerykanki», wspierany przez Ambasadę USA na Białorusi i realizowany przy wsparciu władz białoruskich, stworzył dobrą platformę kulturalną i edukacyjną dla dialogu i dalszego zbliżania naszych narodów. Z pewnością możemy powiedzieć, że jest to twórczy wkład w rozwój stosunków między Waszyngtonem a Mińskiem. Bez relacji na płaszczyźnie kulturalno-humanitarnej i historycznej ciężko jest porozumiewać się i rozumieć siebie nawzajem.

Białoruś ze względu na swoją skomplikowaną sytuację historyczną hojnie obdzieliła zasobami ludzkimi różne państwa świata, w tym Stany Zjednoczone Ameryki. Wielu pochodzących z Białorusi ludzi — wybitnych naukowców, liderów politycznych, finansistów, przedsiębiorców, intelektualistów, ekspertów w różnych dziedzinach i setki pracowników migracyjnych z pierwszej połowy XX wieku w znacznym stopniu przyczyniły się do rozwoju i dobrobytu społeczeństwa amerykańskiego. My, Białorusini, doceniamy fakt, że Stany Zjednoczone były jednym z pierwszych państw, które uznały niepodległość Republiki Białorusi. To ważne w historii naszego kraju wydarzenie miało miejsce 25 grudnia 1991,a 28 grudnia, zaledwie 3 dni po tej dacie, suwerenna Białoruś i Stany Zjednoczone nawiązały kontakty dyplomatyczne.

Louise Arner Boyd w latach trzydziestych XX wieku zapoznała Amerykę i cały zachodni świat z Polesiem, i teraz jej nieoceniona praca daje nam wyjątkową okazję przez głębię wydarzeń i czasu spojrzeć na minioną epokę bezstronnym, pełnym głębokiej sympatii dla prostych mieszkańców Polesia, wzrokiem amerykańskiej badaczki. Życzę wszystkim czytelnikom, przeglądającym strony tego albumu, odbyć fascynującą podróż w czasie i stać się chociaż na chwilę towarzyszem podróży legendarnej Amerykanki, która uwieczniła Polesie na swoich zdjęciach.

Dziękuję Departamentowi Pomocy Humanitarnej przy Prezydencie Republiki Białorusi, Ambasadzie USA w Republice Białoruś, obwodowemu wykonawczemu komitetowi m. Brześć, rejonowemu wykonawczemu komitetowi m. Pińsk.

Z poważaniem,

Pierwszy Sekretarz informacyjno-edukacyjnej instytucji «Rozwój instytucjonalny» Dmitrij Kisiel.

ЛЕГЕНДАРНАЯ АМЕРЫКАНКА, ЯКАЯ АДКРЫЛА СВЕТУ ПАЛЕССЕ

Даследчыца Арктыкі і Грэнландыі, першая жанчына, якая праляцела над Паўночным полюсам, Луіза Арнер Бойд у 1930-я гады адкрыла свету Палессе. Дзякуючы ёй Новы Свет і Заходняя Еўропа ўбачылі край неабсяжных балот і незлічоных рэк ва ўсёй сваёй шматаблічнасці, самабытнасці і непаўторнасці.

Амерыканская падарожніца вядомая далёка за межамі Злучаных Штатаў Амерыкі, яна ўваходзіць у лік дзесяці найбольш выбітных першапраходцаў XX стагоддзя, але, на жаль, мы малазнаёмы з гэтай незвычайнай асобай.

Восенню 1934 года экспедыцыя даследчыцы дасягнула Пінскага Палесся. У горадзе над Пінай яна спынілася ў гасцініцы «Англійская», якая на некаторы час стала штабам экспедыцыі. Луізу Бойд суправаджалі польскія географы Станіслаў Гажухоўскі і Ванда Рэвеньска. Па сушы экспедыцыя рухалася на ўласным аўтамабілі «Пакард» з асабістым кіроўцам Персі Р. Кэмеранам, а па вадзе — на кацеры Пінскай ваеннай рачной флатыліі.

У ходзе экспедыцыі на Палессе легендарная амерыканка зрабіла звыш за 700 унікальных здымкаў, якія пасля неаднаразова экспанаваліся на выставах, друкаваліся ў часопісах, фотаальбомах і служылі ілюстрацыямі да навуковых артыкулаў.

Аднак пачнем з самага пачатку, з дзіўнага імкнення паслужыць сваімі ведамі, талентам і сродкамі ўсяму прагрэсіўнаму Чалавецтву.

«КАРАЛЕВА ЛЁДУ» І «ЛЕДЗІ АРКТЫКІ»

«Дзівачка», «багатая выскачка», «транжыра бацькоўскіх мільёнаў » — так спачатку гаварылі пра Луізу Бойд яе знаёмыя, а следам за імі — навуковая супольнасць, асабліва калі яна ў 1918 годзе накіравалася ў Еўропу і Афрыку для барацьбы з эпідэміей іспанкі. Жудасны вірус адняў жыццё больш як у 60 мільёнаў чалавек. Маладая Бойд уладкавалася медсястрой для аказання дапамогі пацярпелым ад гэтай страшнай эпідэміі.

У далечыні ад радзімы Луіза прабыла каля года. У 1919 годзе смерць бацькі, уладальніка залатых руднікоў у Каліфорніі, і маці прымусіла яе вярнуцца на радзіму. Яшчэ ранней з-за хранічнай хваробы сэрца пайшлі з жыцця двое старэйшых братоў. Мільённая спадчына дасталася 32-гадовай Луізе.

Першую экспедыцыю ў Арктыку адважная амерыканка арганізавала ў 1924 годзе, пасля знаёмства з палярнымі льдамі на архіпелагу Шпіцберген. Праз два гады адбылася другая экспедыцыя, больш удалая. Было зроблена больш за 700 здымкаў Арктыкі, а таксама адсняты дакументальны фільм.

У 1928 годзе дырыжабль «Італія», на якім здзяйсняў арктычную экспедыцыю сусветнавядомы дырыжаблебудаўнік і даследчык Умберта Нобіле, пацярпеў крушэнне. На пошукі зніклай экспедыцыі кінўся нарвежскі палярны падарожнік Руальд Амундсен, але па злой іроніі лёсу ягоны гідраплан упаў у мора. Луіза Арнер Бойд не магла заставацца ў баку ад гэтых драматычных падзей і на арэндаваным караблі «Хобі» накіравалася на пошукі Амундсена. На жаль, выратаваць жыццё палярніка не ўдалася.

Урад Нарвегіі высока ацаніў учынак Бойд, яна стала трэцяй жанчынай у свеце, узнагароджанай Крыжом ордэна Святога Олафа, які даецца за выбітныя заслугі перад Нарвегіяй і Чалавецтвам. Але самае галоўнае — блізкія, паплечнікі, прадстаўнікі навуковага свету і шырокай грамадкасці, нарэшце, усвядомілі, што мільёны Луізы Бойд выдаткоўваюцца на добрыя справы, ідуць на службу навукі.

У наступныя гады Бойд актыўна вывучала Грэнландыю і глыбіні акіяна паблізу паўночна-усходняй аканечнасці Нарвегіі. Менавіта тады, за любоў да палярных льдоў навуковае супольніцтва дало ёй мянушкі «Каралева Лёду» і «Ледзі Арктыкі».

ТАЙНАЕ ЗАДАННЕ ЎРАДА ЗША І ПАКАРЭННЕ ПАЎНОЧНАГА ПОЛЮСА

У 1938 годзе кіраўніцтва Злучаных Штатаў Амерыкі з-за асцярогі, што нацысцкая Германія можа выкарыстаць атрыманыя дадзенныя для стварэння сваіх ваенных баз, прапанавала даследчыцы пачакаць з абвяшчэннем вынікаў даследванняў Грэнландыі і Артыкі. У разгар Другой сусветнай вайны Луіза Бойд атрымала спецыяльнае заданне — дэтальна вывучыць магнітнае поле Паўночнага полюса, таму што праз яго праходзіла радыёсувязь «Еўропа-ЗША». Паспяхова выканаўшы яго, яна дадаткова падрыхтавала справаздачу аб магчымасці ўладкавання ваеннага аэрадрома на Бафінавай Зямлі.

Пасля вайны Луіза Арнер Бойд знаходзілася на вяршыні славы — дзяржаўныя ўзнагароды, публічныя лекцыі, навуковыя канферэнцыі… Але яе, як і раней, цягнула бяскрайняя далеч Поўначы, і у шэсцьдзесят сем гадоў падарожніца зноў адважылася на рызыкоўны ўчынак. У 1955 годзе на самалёце «Дуглас DC-4» Бойд адпраўляецца ў палёт над Паўночным полюсам і робіцца першай жанчынай, якая трапіла на «край Зямлі».

Заслугі і дасягненні Луізы Бойд аказаліся настолькі важкімі і значнымі, што прымусілі парушыць традыцыі Амерыканскага геаграфічнага таварыства. У 1960 годзе яна стала першай жанчынай у складзе гэтай арганізацыі за больш чым 100 гадоў гісторыі яе існавання.

«НІДЗЕ Я НЕ БАЧЫЛА ТАГО ЎНІКАЛЬНАГА І ЦІКАВАГА, ШТО Я ЎБАЧЫЛА Ў ПІНСКУ»

У 1934 годзе Луіза Арнер Бойд удзельнічала ў Міжнародным кангрэсе географаў, які адкрыўся 23 жніўня ў Варшаве. Але гэта толькі адна з прычын яе візіта ў Польшчу. Галоўнай мэтай было знаёмства з польскай правінцыяй, а асаблівую цікавасць для яе ўяўляла загадкавае і невядомае Пінскае Палессе, куды даследчыца накіравалася з Варшавы праз Львоў і Ковель.

Застаецца загадкай, адкуль Луіза Бойд даведалася пра край неабсяжных балот, які раскінуўся ў даліне Прыпяці і яе шматлікіх прытокаў? Можна выказаць здагадку, што фантастычны вобраз «балотнай краіны» нарадзіўся ў яе ўяўленні дзякуючы апавяданням эмігрантаў, якія пакінулі Палессе ў пошуках лепшай долі. Але не выключана, што ў яе рукі трапіла якая-небудзь інтрыгуючая публікацыя, якая паманіла падарожніцу адкрыць для сябе яшчэ адзін нязведаны куточак Зямлі.

Так гэты было ці не, але 29 верасня 1934 года Луіза Бойд у суправаджэнні польскіх географаў Станіслава Гажухоўскага і Ванды Рэвеньскай прыбыла ў Пінск. Пасяліліся падарожнікі ў самам цэнтры горада, у фешэнебельнай гасцініцы «Англійская». Тэлефанізіраваныя нумары, наяўнасць ванных пакояў, гаражоў, выдатная кухня — гэта і стварыў патрэбныя ўмовы для плённай працы. Побач з гасцініцай — ўсё, што магло цікавіць падарожнікаў: пінская прыстань, мост праз Піну, знакаміты «торг над Пінай» — водны рынак, дзе проста з лодак гандлявалі рыбай і іншымі таварамі, кірмаш з гандлёвымі радамі, велічны касцёл Святога Станіслава. Непадалёку знаходзілася Пінская рачная ваенная флатылія, у яе майстэрнях быў адрамантаваны аўтамабіль Луізы Бойд. Камандуючы флатыліяй Вітольд Заянчкоўскі прадаставіў экспедыцыі маторны кацер, без якога падарожжа па водных лабірынтах Палесся было немагчымым.

«За сваё жыццё я бачыла шмат розных кірмашоў у многіх краінах свету, але нідзе я не бачыла таго ўнікальнага і цікавага, што я ўбачыла ў Пінску. Гэты горад з'яўляецца перакрыжаваннем шляхоў, куды з усіх аколіц прыбываюць і сустракаюцца людзі, якіх аддзяляюць дзясяткі кіламетраў вады», — адзначыла даследчыца 3 кастрычніка 1934 года, наведаўшы штогадовы восеньскі пінскі кірмаш. Праз два гады гэты каларытны кірмаш будзе зняты польскімі кінахранікёрамі.

Падарожніцу зачараваў старажытны Пінск, але галоўнай яе мэтай было знаёмства са знакамітымі пінскімі балотамі і жыхарамі гэтага невядомага, загубленага сярод непраходных багнаў края, наскрозь працятага густымі воднымі артэрыямі.

«Звычайна балоты апісваюцца як нешта экстрымальна плоскае і манатоннае, чаго я тут не ўбачыла, таму што маёй галоўнай мэтай былі толькі мясцовыя жыхары… Жывучы на водных шляхах або сярод іх, яны ствараюць своеасаблівы этнічны стрыжань, які адрознівае гэтых людзей ад іншых», — пісала ў «Палесскім дзённіку» Луіза Бойд.

На кацеры Пінскай рачной ваеннай флатыліі Бойд накіравалася па Піне ўбок Гарадзішчанскага возера. Пад Пінскам, у вёсцы Пінкавічы, яна зрабіла мноства здымкаў. На іх — мясцовы люд, хаты, хлявы, стагі сена, рыбацкія снасці і драўляная Пакроўская царква, якая і зараз узвышаецца на беразе Піны. У Гарадзішчы каля сцен старажытнага бенедыктынскага касцёла святой Ганны Бойд зафатаграфавала мноства рыбацкіх прыладаў, размешчаных на гэтым возеры. Па Ясельдзе, якая сярод неабсяжных балот прабівае свой шлях да Прыпяці, яна спусцілася да архаічных вёсак Кудрычы, Курадава і Плошчава.

«Некранутае сучаснасцю Палессе з'яўляецца краінай лясоў і балот… Ужо ў старажытнасці яго насялялі людзі, але відавочных змен у прыродным ланшафце тут у адрозненні ад Заходняй Еўропы менш за ўсё», — адзначала падарожніца.

У гэтых унікальных краявідах адчуваецца ўсё хараство палескай спрадвечнасці, яны напоўнены непаўторнай і самабытнай прыгажосцю. А на Прыпяці — галоўнай рацэ Палесся, «палескай Амазонцы», амерыканка ўбачыла практычна ўвесь спектр жыцця палешука. Незлічоныя сялянскія лодкі, прыстасаваныя для перавозкі жывёлы, сена, тавараў і лоўлі рыбы, якія няспынна рухаліся па вадзе і стагоддзямі былі галоўным сродкам камунікацыі паміж паселішчамі. Рэкі і балоты служылі асноўнай крыніцай жыццядзейнасці палешука. Падчас падарожжа па Прыпяці, наведаўшы Тупчыцы, Хрыстаболавічы і Кнубава, Луіза Бойд здымала паўстаўшыя над ваколіцамі з палескіх туманаў архітэктурныя сілуэты сталіцы Палесся.

Сваім першым уражанням аб Палессі Л. Бойд прысвяціла публікацыю ў журнале «Геаграфічны агляд» за ліпень 1936 года, а вынікам экпедыцыі з'явілася выданне ў 1937 годзе ў Нью-Ёрку фотаальбома «Польская правінцыя». Адзначаючы ўнікальнасць Палескага рэгіёна, амерыканка задалася пытаннем, сколькі гадоў спатрэбіцца, каб змянілася Палессе, пачалося развіццё інфраструктуры, палегчылася цяжкае жыццё палешука, палепшыліся ўмовы яго існавання. Як паказала гісторыя — зусім крыху, усяго некалькі дзесяцігоддзяў.

Ужо ў 60-70-я гады мінулага стагоддзя палескі край з-за маштабнай мііярацыі пачаў кардынальна мяняцца. І сёння там, дзе праходзіла экспедыцыя Луізы Бойд, паўстае зусім іншая карціна, так непадобная на палескую мінуўшчыну, ужо амаль знікшую пад націскам сучаснай цывілізацыі. Менавіта таму фатаздымкі Луізы Арнер Бойд з'яўляюцца каштоўным артэфактам, яны паглыбляюць нас у гісторыю, знаёмяць з аўтэнтычным Палессем, якога ўжо няма.

Луіза Арнер Бойд памерла на 85-годзе жыцця 14 верасня 1972 года ў Сан-Францыска.

Яшчэ пры жыцці свой радавы маёнтак у Сан-Рафаэлі легендарная даследчыца пакінула ў спадчыну музею «Marin History Museum», а ўвесь свой навуковы матэрыял і фотаархіў — Амерыканскаму геаграфічнаму таварыству. Фатаграфічная спадчына Луізы Бойд — гэта адзін са знакавых здабыткаў сусветнай навукі. Яна захоўвае яшчэ мноства неапублікаваных матэрыялаў з краявідамі Пінскага Палесся 1930-х гадоў.

У 1984 годзе ў амерыканскім горадзе Мілуокі з грандыёзным поспехам прайшла выстава пад назвай «Паляшук вачыма Луізы Бойд», якая затым экспанавалася ў Польшчы. А ў 1991 годзе ў Кракаве быў выдадзены фотаальбом «Крэсы» з яе здымкамі прысвечанымі Піншчыне.

Фенамен Палесся якраз і праяўляецца ў тым, што ў ва ўсе часы яно сваёй надзвычайнай спрадвечнасцю і загадкавасцю прыцягвала, прыцягвае і будзе прыцягваць да сябе ўвагу даследчыкаў і ўсіх, каму ўласціва прага новых ведаў і ўражанняў. А астатняе залежыць толькі ад намераў і імкненняў тых, хто захоча прайсці палескімі шляхамі Луізы Бойд і адкрыць для сябе гэты цудоўны край.

THE LEGENDARY AMERICAN LADY, WHO OPENED POLESIE TO THE WORLD

The Queen of the Arctic and Greenland, the first woman to be flown over the North Pole, Louise Arner Boyd in 1930s opened Polesie to the world. Thanks to her, the New World and Western Europe saw a vast region of marshes and rivers in all its complexity, uniqueness and originality…

The American traveler is known far beyond the borders of the United States of America, one of the ten outstanding pioneers of the world, but unfortunately we are unfamiliar with this person.

In the autumn of 1934 the researcher's expedition reached Polesie. In the town on the bank of the Pina river, she stopped at the hotel «English», where the headquarters of travelers settled. She was accompanied by Polish geographers Gozhuhovsky Stanislaw and Wanda Revenskaya. Overland the expedition traveled by their own car «Packard» with a personal driver Percy R. Cameron, and on the water — with the assistance of the Pinsk Military River Flotilla.

As a result, in Polesie the legendary American Lady made more than seven hundred shots, which were later repeatedly published in journals, photo albums, were exhibited, but first things first.

«THE QUEEN OF ICE « AND «THE LADY OF THE ARCTIC»

A squirrelly girl, a rich upstart, a spender of parental millions — so initially Mrs. Louise was spoken of by her friends and the scientific community, especially when in 1918 she traveled to Europe and Africa to fight the Spanish flu, seeing that this terrible virus took the life of more than 60 million of people. Young Boyd found a place of a nurse to help the sick suffered from this terrible epidemic.

Away from home, Louise stayed for about a year. In 1919 she suffered a misfortune — the parents have died, and the father at the time was the owner of the gold mines in California. Millions went to the 32-year-old Louise. By this time she was the only heir, as the two older brothers died young of chronic heart disease.

The first expedition to the Arctic the American Lady organized in 1924 after experiencing the polar ice on the Svalbard archipelago. Two years later, followed the second expedition, more successful. More than 700 images of the Arctic were made, 11 polar bear skins were produced, and a documentary was filmed.

In March 1928 the world-famous Italian airship-constructor and explorer Umberto Nobile on the airship «Italia» began his Arctic expedition, but the final stage was a tragedy. On May 25 the airship, where together with Nobile was 18 people returning from the North Pole, crashed. In the search for colleagues rushed to the Norwegian polar the explorer Roald Amundsen, but by a twist of a fate he crashed himself. Louise Arner Boyd could not remain aloof from the problems of colleagues and went on a chartered ship «Hobby» to search for Amundsen. Unfortunately, the attempt to save the life of the polar has failed.

The Government of Norway highly appreciated the Boyd's act, she became the third woman in the world, who was awarded by the Cross of the Order of St. Olav, which is given for outstanding service to Norway and humanity. And most importantly — dramatically changed the attitude of colleagues and loved ones to Louise Boyd. She was treated with respect and reverence, as they saw that millions are spent on good deeds. She proved that money can serve to science and good.

SECRET MISSION OF THE US GOVERNMENT AND THE NORTH POLE CONQUERING

In 1938, the Government of the United States asked the traveler not to disclose the results of the research in Greenland and the Arctic because of the fear that Nazi Germany could use them to build military bases.

In the midst of World War II, Louise Boyd received a special task — to study in detail the magnetic field of the North Pole, as the radio traffic «Europe — the United States» passed through it. Successfully dealing with it, she has also prepared a report on the possible arrangement of a military airfield on the Baffin Island.

After the war, Louise Arner Boyd was at the height of her fame — government awards, public lectures, scientific conferences ... But it was not enough for her, and sixty-seven years old she ventured on a risky thing to do. In 1955, on an airplane, «Douglas DC-4» Boyd started a flight over the North Pole and became the first woman to visit «the edge of the Earth».

The merits and achievements of the traveler, this extraordinary personality were so weighty and meaningful, that forced to break the tradition of a purely male American Geographical Society. In 1960, Boyd became the first woman in the ranks of the organization, which existed already for over a hundred years.

«NOWHERE I HAVE SEEN THAT UNIQUE AND INTERESTING THINGS I SAW IN PINSK»

In 1934, Louise Arner Boyd participated in the International Congress of Geographers, which opened on August 23 in Warsaw. But this is only one of the reasons for her visit to Poland. The main purpose was to get acquainted with the Polish province and a special interest for her represented the mysterious and unknown Polesie of Pinsk District, where the researcher proceeded from Lviv through Kovel.

We allow ourselves to assume. Whence Boyd could know about the vast region of marshes and rivers? It is likely that by emigrants from Polesie, some of whom could work in the gold mines of her father. After all, since the beginning of the twentieth century, from our region to the United States left thousands of local residents, some of whom exclusively for work. But perhaps everything is much simpler: she has got some kind of scientific publication.

So it was or not, but on September 29, 1934 Boyd accompanied by Polish geographers Stanislaus Gozhuhovski and Wanda Revenska arrived at Pinsk. The travelers housed in a fashionable hotel «English», which had telephones,

bathrooms, garages, excellent cuisine, the more it was the very center of the city. In walking distance — Pinsk quay, bridge over Pina, a famous water market, the so-called «bargaining over Pina», market on the central square with shopping arcade in front of the Church of St. Stanislaus. Near the central square based Pinsk Military River Flotilla, where in the workshops she could repair her car. And the commander of the Flotilla expedition Witold Zayonchkovsky gave the expedition powerboats.

«I have visited markets in many countries, but nowhere else have I seen so unique and interesting a sight as the Pinsk market. It is the focal point at which people who live miles apart meet, sell their wares, greet one another…», — noted explorer on October 3, 1934, after attending the annual autumn fair in Pinsk. By the way, in two years, the fair will get on the film of Polish documentary-film makers.

The traveller has been fascinated by ancient Pinsk, but her main purpose was to get acquainted with the famous Pinsk marshes and their inhabitants.

«The marshes are commonly described as flat and monotonous in the extreme, but I did not find them so, possibly because my chief interest lay in the human element… Dwellers on and among waterways are a folk apart from the general run of people, who have their feet planted on terra firma.», — wrote Boyd in the «Polesski Diary».

On boats of Pinsk Military River Flotilla Boyd headed on the Pina river towards the Garadzishcha lake. The nearest city from Pinkavichy where a memorial sign in honor of her stay in the Pinsk region stands, Louise Arner Boyd made a lot of pictures. Here are local people, and peasant houses, and stables, haystacks, fishing tackle, and still standing on the banks of the river the Church of the Intercession. And in Garadzishcha, near the walls of the ancient Benedictine Church of St. Anne placed on the legendary lake, Boyd captured a lot of fishing tackle and appliances. By Yaselda, punching way through dense marshes to Pripyat, she went to the archaic Kudrychy, Kuradava and Ploshchava.

«This entire shallow depression is a country of forest and marsh… It is a region of ancient settlement, but man has modified the original landscape less here than elsewhere in western Europe», — noted the traveller.

In the unique sceneries here feels all the primevalness of Polessie, the lands are full of unique and original beauty. And on the main river of Polessie the «Polissie Amazon» — on Pripyat — the American Lady saw virtually the entire spectrum of life of a Poleshuk. Scurrying numerous peasant boats, adapted for carriage of livestock and hay, and goods, and fish catching; they are the same, breaking through the coastal streams and small rivers, served as the main means of communication between settlements. Rivers and marshes are the main source of the Poleshuk's life. On Pripyat, visiting Tupchytsy, Hristabolavichy and Knubava near Pinsk, Louise Boyd captured views of the architectural delights of the capital of Polesie.

Her first observations L. Boyd published in July 1936 in journal «The Geographical Review,» and the result of the expedition was the publication in 1937 in New York the album «Polish Countrysides». Noting the uniqueness of the region, the American Lady wondered how many years it will be needed to change Polesie, the development of infrastructure to begin, the hard life of the Poleshuk to be changed, the conditions of his existence to be improved. As history has shown — not much. Already in the 60-70s of the last century the region began to change dramatically. And now — it's completely different Polesie. That is why pictures of Louise Arner Boyd are the valuable artifact that plunge us into the history, introduce the authentic Polessie.

Louise Arner Boyd died at the great age of 85-years on September 14, 1972 in San Francisco.

During the life bequeathed the legendary explorer her family estate in San Rafael to the Marin History Museum, and all her scientific data and photo archive to the American Geographical Society. The photographic heritage of Boyd is still keeping many unpublished sights of Polesie of Pinsk District.

In 1984 in the USA, city of Milwaukee, with great success was held the exhibition «Poleshuk as Viewed by Louise Boyd», which was exhibited in Poland three years later. And in 1991 in Krakow was released album «Cresses», most images of which are devoted to Pinsk District.

The Polesie phenomenon is that at all times it with its amazing primeval mystery attracted, attracts and will attract the attention of inquisitive researchers and all those who are inherent creativity, a thirst for new knowledge and experiences. The rest depends only on the thoughts and desires of those who want to go the Polesie roads of Louise Boyd and discover this region for themselves.

ЛЕГЕНДАРНАЯ АМЕРИКАНКА, ОТКРЫВШАЯ МИРУ ПОЛЕСЬЕ

Покорительница Арктики и Гренландии, первая женщина, пролетевшая над Северным полюсом, Луиза Арнер Бойд в 1930-е годы открыла миру Полесье. Благодаря ей Новый Свет и Западная Европа увидели край необозримых болот и бесчисленных рек во всей своей многоликости, самобытности и неповторимости.

Американская путешественница известна далеко за пределами Соединённых Штатов Америки, входит в десятку выдающихся первопроходцев мира, но, к сожалению, мы малознакомы с этой необыкновенной личностью.

Осенью 1934 года экспедиция исследовательницы достигла Пинского Полесья. В городе над Пиной она остановилась в гостинице «Английская», ставшей на время штабом экспедиции. Луизу Бойд сопровождали польские географы Станислав Гожуховский и Ванда Ревеньска. По суше экспедиция передвигалась на собственном автомобиле «Паккард» с личным водителем Перси Р. Кэмероном, а по воде — на катере Пинской военной речной флотилии.

В ходе экспедиции на Полесье легендарная американка сделала свыше семисот уникальных снимков, которые впоследствии неоднократно экспонировались на выставках, публиковались в журналах, фотоальбомах и служили иллюстрациями к научным статьям. Однако начнем с самого начала, с удивительного стремления послужить своими знаниями, талантом и средствами всему прогрессивному Человечеству.

«КОРОЛЕВА ЛЬДА» И «ЛЕДИ АРКТИКИ»

«Девушка со странностями», «богатая выскочка», «транжира родительских миллионов» — так поначалу отзывались о Луизе Бойд её знакомые, а вслед за ними — учёное сообщество, особенно, когда она в 1918 году направилась в Европу и Африку для борьбы с эпидемией испанки. Этот ужасный вирус отнял жизни у более 60 миллионов человек. Молодая Бойд устроилась медсестрой для оказания помощи пострадавшим от страшной эпидемии.

Вдали от родины Луиза пробыла около года. В 1919 году смерть отца, владельца золотых рудников в Калифорнии, и матери заставила её вернуться на родину. Еще раньше из-за хронической болезни сердца ушли из жизни двое старших братьев. Миллионное состояние досталось 32-летней Луизе.

Первую экспедицию в Арктику отважная американка организовала в 1924 году после знакомства с полярными льдами на архипелаге Шпицберген. Через два года последовала вторая экспедиция, более удачная. Сделано свыше 700 снимков Арктики, а также отснят документальный фильм.

В 1928 году дирижабль «Италия», на котором совершал арктическую экспедицию всемирно известный итальянский дирижаблестроитель и исследователь Умберто Нобиле, потерпел крушение. На поиски пропавшей экспедиции бросился норвежский полярный путешественник Руаль Амундсен, но по злой иронии судьбы его гидроплан упал в море. Луиза Арнер Бойд не могла оставаться в стороне от этих драматических событий и на арендованном корабле «Хобби» направилась на поиски Амундсена. К сожалению, спасти жизнь полярника не удалось.

Правительство Норвегии высоко оценило поступок Бойд, она стала третьей женщиной в мире, награждённой Крестом ордена Святого Олафа, который даётся за выдающиеся заслуги перед Норвегией и Человечеством. Но самое главное — близкие, сподвижники, представители научного мира и широкой общественности, наконец, осознали, что миллионы Луизы Бойд тратятся на благие дела, идут на службу науке.

В последующие годы Бойд активно изучала Гренландию и глубины океана вблизи северо-восточной оконечности Норвегии. Именно тогда за любовь к полярным льдам научное сообщество прозвало её «Королева Льда» и «Леди Арктики».

ТАЙНОЕ ЗАДАНИЕ ПРАВИТЕЛЬСТВА США И ПОКОРЕНИЕ СЕВЕРНОГО ПОЛЮСА

В 1938 году руководство Соединённых Штатов Америки из-за опасения, что нацистская Германия может использовать полученные данные для создания своих военных баз, предложило путешественнице повременить с оглашением результатов исследований Гренландии и Арктики.

В разгар Второй мировой войны Луиза Бойд получила специальное задание — детально изучить магнитное поле Северного полюса, так как через него проходила радиосвязь «Европа — США». Успешно справившись с ним, она дополнительно подготовила отчёт о возможности обустройства военного аэродрома на Баффиновой Земле.

После войны Луиза Арнер Бойд находилась на пике славы — правительственные награды, публичные лекции, научные конференции… Но её, как и прежде, влекла бескрайняя даль Севера, и в шестьдесят семь лет путешественница вновь отважилась на рискованный поступок. В 1955 году на самолете «Дуглас DC-4» Бойд отправляется в полёт над Северным полюсом и становится первой женщиной, побывавшей на «краю Земли».

Заслуги и достижения Луизы Бойд оказались столь весомыми и значимыми, что заставили нарушить традиции Американского географического общества. В 1960 году она стала первой женщиной в рядах данной организации за более чем 100 лет истории её существования.

«НИГДЕ Я НЕ ВИДЕЛА ТОГО УНИКАЛЬНОГО И ИНТЕРЕСНОГО, ЧТО Я УВИДЕЛА В ПИНСКЕ»

В 1934 году Луиза Арнер Бойд участвовала в Международном конгрессе географов, который открылся 23 августа в Варшаве. Но это лишь одна из причин её визита в Польшу. Главной же целью было знакомство с польской провинцией, а особый интерес для неё представляло загадочное и неведомое Пинское Полесье, куда исследовательница отправилась из Варшавы через Львов и Ковель.

Остаётся загадкой, откуда Луиза Бойд узнала о крае бескрайних болот, что раскинулся в долине Припяти и её многочисленных притоков. Можно предположить, что фантастический образ «болотной страны» предстал перед ней в рассказах эмигрантов, покинувших Полесье в поисках лучшей доли. Но не исключено, что в её руки попала какая-нибудь интригующая

публикация, которая поманила путешественницу открыть для себя ещё один неизведанный уголок Земли.

Так это было или нет, но 29 сентября 1934 года Луиза Бойд в сопровождении польских географов Станислава Гожуховского и Ванды Ревеньской прибыла в Пинск. Разместились путешественники в самом центре города, в фешенебельной гостинице «Английская». Телефонизированные номера, наличие ванных комнат, гаражей, отличная кухня — это создало нужные условия для плодотворной работы. Рядом с гостиницей — всё, что могло интересовать путешественников: пинская пристань, мост через Пину, знаменитый «торг над Пиной» — водный рынок, где рыбой и другими товарами торговали прямо с лодок, базарная площадь с торговыми рядами, величественный костел святого Станислава. Неподалёку базировалась Пинская речная военная флотилия, в мастерских которой был отремонтирован автомобиль Луизы Бойд. Командующий флотилией Витольд Зайончковский предоставил экспедиции моторный катер, без которого путешествие по водным лабиринтам Полесья было бы немыслимо.

«За свою жизнь я видела много различных ярмарок в разных странах мира, но нигде я не видела того уникального и интересного, что я увидела в Пинске. Этот город является перекрёстком путей, где со всей околицы прибывают и встречаются люди, которых разделяют десятки километров воды», — отметила исследовательница 3 октября 1934 года, посетив ежегодную осеннюю пинскую ярмарку. Два года спустя колоритная ярмарка будет заснята польскими кинохроникёрами.

Путешественницу очаровал древний Пинск, но главной её целью было знакомство со знаменитыми пинскими болотами и жителями этого неведомого, затерянного среди непроходимых топей края, густо пронизанного водными артериями.

«Обычно болота описываются как нечто экстремально плоское и монотонное, чего я здесь не увидела, так как моей главной целью были только местные жители… Они, живущие на водных путях или среди них, создают своеобразный этнический стержень, который отличает этих людей от других», — писала в «Полесском дневнике» Луиза Бойд.

На катере Пинской речной военной флотилии Бойд направилась по Пине в сторону Городищенского озера. Под Пинском в деревне Пинковичи она сделала множество снимков. На них — местный люд, хаты, хлевы, стога сена, рыбацкие снасти и деревянная Покровская церковь, что и сейчас возвышается на берегу Пины. А в Городище, у стен древнего бенедиктинского костёла святой Анны, Бойд запечатлела множество рыбацких снастей и приспособлений, размещённых на озере. По Ясельде, пробивающей путь среди бескрайних болот к Припяти, она спустилась к архаичным деревням Кудричи, Курадово и Площево.

«Нетронутое современностью Полесье является страной лесов и болот… Уже в древности его населяли люди, но очевидных изменений в природном ландшафте здесь, в отличие от Западной Европы, меньше всего», — отмечала путешественница.

В уникальных пейзажах здесь ощущается вся прелесть полесской первозданности, они наполнены неповторимой и самобытной красотой. А на главной реке Полесья — Припяти , «полесской Амазонке», американка увидела практически весь спектр жизни полешука. Снующие по воде бесчисленные крестьянские лодки, приспособленные для перевозки скота, сена, товаров и ловли рыбы, они веками были главным средством коммуникации между поселениями. Реки и болота служили основным источником жизнедеятельности полешука. Путешествуя по Припяти, посетив Тупчицы, Христоболовичи и Кнубово, Луиза Бойд неустанно снимала встававшие над околицами из полесских туманов архитектурные силуэты столицы Полесья.

Своим первым впечатлениям о Полесье Л. Бойд посвятила публикацию в журнале «Географическое обозрение» за июль 1936 года, а результатом экспедиции явилось издание в 1937 году в Нью-Йорке фотоальбома «Польская провинция». Отмечая уникальность полесского региона, американка задалась вопросом, сколько понадобится лет, чтобы изменилось Полесье, началось развитие инфраструктуры, была облегчена тяжёлая жизнь полешука, улучшились условия его существования. Как показала история — совсем немного, всего несколько десятилетий.

Уже в 60-70-е годы прошлого столетия полесский край начал кардинально меняться благодаря масштабной мелиорации. И сегодня там, где проходила экспедиция Луизы Бойд, предстаёт совершенно иная картина, так непохожая на полесскую старину, уже почти исчезнувшую под натиском современной цивилизации. Именно поэтому фотоснимки Луизы Арнер Бойд являются бесценным артефактом, они погружают нас в историю, знакомят с аутентичным Полесьем, Полесьем, которого уже нет.

Скончалась Луиза Арнер Бойд в преклонном возрасте на 85-году жизни 14 сентября 1972 года в Сан-Франциско.

Ещё при жизни своё родовое имение в Сан-Рафаэле легендарная исследовательница завещала музею «Marin History Museum», а весь свой научный материал и фотоархив — Американскому географическому обществу. Фотографическое наследие Луизы Бойд — это достояние мировой науки. Оно хранит ещё множество неопубликованных материалов с видами Пинского Полесья 1930-х годов.

В 1984 году в американском городе Милуоки с грандиозным успехом прошла выставка под названием «Полешук глазами Луизы Бойд», которая затем экспонировалась в Польше. А в 1991 году в Кракове был издан фотоальбом «Кресы» с её снимками посвящёнными Пинщине.

Феномен Полесья и состоит в том, что во все времена оно своей удивительной первозданностью и загадочностью привлекало, привлекает и будет привлекать к себе внимание исследователей и всех, кому присущи жажда новых знаний и впечатлений. А остальное зависит лишь от помыслов и стремлений тех, кто захочет пройти полесскими дорогами Луизы Бойд и открыть для себя этот край.

LEGENDARNA AMERYKANKA, KTÓRA ODKRYŁA ŚWIATU POLESIE

Zdobywczyni Arktyki i Grenlandii, pierwsza kobieta, która przeleciała nad biegunem Północnym, Louise Arner Boyd w latach 30-ch XX wieku odkryła światu Polesie. Dzięki niej Nowy Świat i Zachodnia Europa zobaczyły krainę bezkresnych bagien i rzek w całej jej różnorodności, samoistności i oryginalności.

Amerykańska podróżniczka jest znana daleko po za granicami Stanów Zjednoczonych Ameryki, wchodzi do pierwszej dziesiątki wybitnych odkrywców świata, lecz niestety, my o jej osobie znamy mało.

Jesienią 1934 roku ekspedycja badaczki dotarła na Polesie Pińskie. W mieście nad Piną ona zatrzymała się w hotelu «Angielski», gdzie i rozlokował się sztab podróżników. Towarzyszyli jej polscy geografowie Stanisław Gorzuchowski i Wanda Rewieńska. Lądem ekspedycja poruszała się własnym samochodem «Packard» z osobistym kierowcą Percy R.Cameronem, a wodą — przy wsparciu Pińskiej Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej.

Wynikiem wyprawy legendarnej Amerykanki na Polesie było wykonanie ponad siedmiuset zdjęć, które w późniejszym okresie wielokrotnie publikowano w czasopismach, albumach fotograficznych, eksponowano na wystawach, ale jednak, po kolei o wszystkim.

«KRÓLOWA LODU» I «DIANA ARKTYKI»

Dziwaczna dziewczyna, gorliwa bogaczka, marnotrawczyni rodzicielskich milionów — tak na początku mówiono o misis Louise wśród jej znajomych i w gronie naukowców, szczególnie gdy w 1918 roku udała się ona do Europy i Afryki walczyć z pandemią hiszpanki. Przecież ten straszny wirus zabrał życie ponad 60 milionów ludzi. Młoda Boyd zaciągnęła się do pracy jako pielęgniarka, by pomagać chorym.

Poza domem Boyd spędziła około roku. W 1919 roku napotkało ją nieszczęście — zmarli rodzice, a ojciec wówczas był właścicielem kopalni złota w Kalifornii. Milionowy spadek przypadł 32-letniej Louise. Została jedyną spadkobierczynią, ponieważ oboje jej starszych braci zmarli w młodym wieku z powodu przewlekłych chorób sercowych.

Pierwszą ekspedycję do Arktyki Amerykanka zorganizowała w 1924 roku po tym, jak zobaczyła lodowce polarne na archipelagu Spitsbergen. Za dwa lata odbyła się druga ekspedycja, bardziej udana. Wykonano ponad 700 zdjęć Arktyki, zdobyto 11 skór niedźwiedzi polarnych oraz nakręcono film dokumentalny.

W marcu 1928 roku światowej sławy włoski podróżnik i producent sterowców Umberto Nobile rozpoczął na sterowcu «Włochy» swoją ekspedycję arktyczną, jednak na jej etapie końcowym doszło do tragedii. 25 maja sterowiec, na którym oprócz Nobile znajdowało się jeszcze 18 osób, uległ awarii. Na poszukiwania kolegi rzucił się norweski podróżnik arktyczny Roald Amundsen, jednak wskutek złej ironii losu sam trafił w katastrofę. Louise Arner Boyd nie pozostała bierna wobec tych wydarzeń i wyruszyła wynajętym statkiem «Hobby» na poszukiwania Amundsena. Niestety, ale jednak uratować jego życia się nie udało.

Rząd Norwegii wysoko ocenił postawę Boyd, została ona trzecią kobietą na świecie odznaczoną Orderem Świętego Olafa, którym odznacza się za wybitne zasługi przed Norwegią i ludzkością. Ale co najważniejsze — nagle uległ zmianie stosunek do Boyd ze strony jej kolegów i otoczenia. Stała się osobą powszechnie szanowaną, ponieważ udowodniła, że miliony wydaje nie na próżne cele, a pieniądze mogą służyć dla dobra ludzi i nauki.

W późniejszym okresie Amerykanka przeprowadzała intensywne badania Grenlandii i głębokości oceanu nieopodal północno-wschodniego wybrzeża Norwegii. Właśnie wówczas za zamiłowanie do polarnych lodowców w towarzystwie naukowym otrzymała przydomek «Królowa Lodu» i «Lady Arktyki».

TAJNE ZADANIE RZĄDU STANÓW ZJEDNOCZONYCH AMERYKI I ZDOBYCIE BIEGUNA PÓŁNOCNEGO

W 1938 roku kierownictwo Stanów Zjednoczonych Ameryki zwróciło się z prośbą do podróżniczki, by nie publikowała wyników swych badań Grenlandii i Arktyki w obawie, by faszystowskie Niemcy nie wykorzystały ich w celu utworzenia baz wojskowych.

Podczas II wojny światowej Luise Boyd zlecono wykonanie specjalnego zadania, a mianowicie szczegółowego zbadania pola magnetycznego w pobliżu Bieguna Północnego, ponieważ tędy przechodziła łączność radiowa pomiędzy Europą a Stanami Zjednoczonymi Ameryki. Wzorowo wykonawszy to zadanie, Boyd na dodatek przygotowała sprawozdanie dotyczące możliwości budowy lotniska wojskowego na Ziemi Baffina.

Po wojnie Boyd była na szczycie sławy — odznaczenia rządowe, lekcje publiczne, konferencje naukowe… Lecz tego dla niej okazało się za mało, i w wieku 67 lat decyduje się na ryzykowny krok. W 1955 roku Boyd samolotem «Dugłas DC-4» wyrusza w lot nad Biegunem Północnym i staje się pierwszą kobietą, która zwiedziła «kraj Ziemi».

Zasługi i osiągnięcia podróżniczki o nieprzeciętnej osobowości okazały się na tyle znaczące, że wywołały złamanie tradycji ściśle męskiego Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego. W 1960 roku Boyd stała się pierwszą kobietą w szeregach Towarzystwa liczącego już ponad 100 lat.

«NIGDZIE NIE WIDZIAŁAM TEGO UNIKATOWEGO I CIEKAWEGO, CO ZOBACZYŁAM W PIŃSKU»

W 1934 roku Louise Arner Boyd uczestniczyła w Międzynarodowym kongresie geografów, który otwarto 23 sierpnia w Warszawie. To jednak tylko jedna z przyczyn jej przyjazdu do Polski. Głównym zaś celem było poznanie polskiej prowincji, a szczególną ciekawość budziło tajemnicze i nieznane Polesie Pińskie, dokąd badaczka dotarła ze Lwowa przez Kowel.

Pozwólmy sobie na przypuszczenie. Skąd Boyd znać mogła o kraju bezkresnych bagien i rzek? Całkiem możliwe, że od imigrantów z Polesia, którzy mogli pracować w kopalniach złota jej ojca. Przecież na początku XX

wieku z naszego regionu do USA wyjechały tysiące miejscowych ludzi, część z których wyłącznie w celu zarobkowym. Lecz być może, wszystko jest bardziej proste: trafiła się Boyd jakakolwiek publikacja naukowa.

Tak czy inaczej, ale 29 września 1934 roku Boyd w towarzystwie polskich geografów Stanisława Gorzuchowskiego i Wandy Rewieńskiej przybyła do Pińska. Podróżnicy ulokowali się w eleganckim hotelu «Angielski» w centrum miasta, z telefonami, wannami, garażami, wyborną kuchnią. W kilku krokach znajdowała się pińska przystań, most nad Piną, słynny «Targ nad Piną», targ przy rynku miejskim z alejkami handlowymi przed kościołem św. Stanisława. Niedaleko była położona baza Pińskiej Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej, gdzie w razie potrzeby w warsztatach remontowych można było naprawić samochód. Dowódca Flotylli Witold Zajączkowski udostępnił dla ekspedycji kutry motorowe.

«Przez swoje życie widziałam wiele różnych jarmarków w różnych krajach świata, lecz nigdzie nie widziałam tego unikatowego i ciekawego, co zobaczyłam w Pińsku. W tym mieście krzyżują się szlaki, ze wszystkich okolic przybywają i spotykają się ludzie, których dzielą dziesiątki kilometrów wody», — zaznaczyła podróżniczka 3 października 1934 roku po wizycie na dorocznym jesiennym jarmarku pińskim. Dodajmy, że dwa lata po tym jarmark sfilmują polscy dokumentaliści.

Podróżniczkę oczarował starożytny Pińsk, jednak głównym jej celem były słynne bagna pińskie i ich mieszkańcy.

«Zazwyczaj bagna określa się jako coś ekstremalnie płaskie i jednostajne, czego tutaj nie zauważyłam, ponieważ moim głównym celem byli tylko miejscowi mieszkańcy… Żyjący na szlakach wodnych lub pomiędzy nimi, tworzą swoisty trzon etniczny, który wyróżnia tych ludzi wśród innych», — notowała w «Poleskim dzienniku» Boyd.

Na kutrach Pińskiej Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej Piną Boyd skierowała się w stronę jeziora Horodyszczańskiego. W pobliskich od miasta Pinkowiczach, gdzie obecnie umieszczono znak pamiątkowy ku czci jej odwiedzin Pińskiego Polesia, Louise Arner Boyd wykonała wiele zdjęć. Na nich miejscowy lud, chaty, chlewy, stogi, narzędzia rybackie i do tej pory wznosząca się na brzegu rzeki cerkiew Pokrowska. A w Horodyszczu, przy ścianach starożytnego benedyktyńskiego kościoła pw. św. Anny nad legendarnym jeziorem, Boyd sfotografowała mnóstwo rybackich narzędzi i wyposażenia. Z nurtem Jasiołdy, która toruje sobie drogę wśród dziewiczych bagien do Prypeci, Boyd dotarła do archaicznych Kudricz, Kuradowa i Płaszczowa.

«Nietknięte przez współczesną cywilizację Polesie jest krainą lasów i błot… Już od czasów pradawnych zasiedlone przez ludzi, jednak wyraźnych zmian krajobrazowych tutaj, w odróżnieniu od Europy Zachodniej raczej nie występuje», — odznaczyła podróżniczka.

W unikatowych pejzażach wyczuwa się piękno poleskiej pierwotności, krajobrazy wypełnione są niepowtarzalnym samoistnym urokiem. A na głównej rzece poleskiej, «poleskiej Amazonce», na Prypeci Amerykanka zobaczyła pełny obraz życia Poleszuków. Pływające po wodzie liczne łodzie wieśniaków, przystosowane do przewozu bydła, siana i towaru, jak również dla połowu ryb, przedzierając się przez starorzecza i rzeczułki, służyły głównym środkiem komunikacji pomiędzy osadami. Rzeki i błota stanowiły podstawowe źródło egzystencji Poleszuka. Płynąc Prypecią, po odwiedzeniu Tupczyc, Chrystobołowicz i Knubowa, Luise Boyd w pobliżu Pińska uwieczniła na zdjęciach panoramy architektonicznych widoków stolicy Polesia.

Swoje pierwsze spostrzeżenia L.Boyd opublikowała w lipcu 1936 roku w magazynie «Przegląd Geograficzny», a wynikiem ekspedycji stała się publikacja w 1937 roku w Nowym Jorku albumu fotograficznego «Polska prowincja». Odznaczając unikatowość regionu, Amerykanka zastanawiała się nad pytaniem, ile trzeba czasu, by się odmieniło Polesie, by się zmieniło na lepsze ciężkie życie Poleszuka, polepszyły się warunki jego bytu, by się zaczęła rozwijać infrastruktura. Jak wiemy z historii — niewiele. Już w latach 60-70-ch ubiegłego stulecia kraj zaczął zasadniczo się zmieniać. Obecnie — to już całkiem inne Polesie. Właśnie dlatego fotografie Louise Arner Boyd stanowią cenne artefakty, które nas zanurzają w historię, przybliżając autentyczne Polesie.

Louise Arner Boyd zmarła 14 września 1972 roku w San-Francisco w wieku 85 lat.

Jeszcze za życia swoją rodową posiadłość w San-Rafael legendarna podróżniczka zapisała w testamencie dla Marin History Museum, a całość swojego dorobku naukowego i archiwum fotograficzne dla Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego. Fotograficzna spuścizna Boyd zawiera jeszcze mnóstwo niepublikowanych zdjęć z widokami Pińskiego Polesia.

W 1984 roku w amerykańskim mieście Miłuoki (Milwaukee, USA) odniosła olbrzymi sukces zorganizowana tam wystawa «Poleszuk oczami Louise Boyd», którą za trzy lata pokazano w Polsce. W 1991 roku w Krakowie wydano album fotograficzny «Kresy», większość fotografii w którym poświęcono ziemi Pińskiej.

Polesia fenomen jest to, że jego niesamowita dziewicą i tajemnica przyciągało, przyciąga i będzie przyciągnąć uwagę naukowców i wszystkich tych, którzy są nieodłącznym kreatywność, pragnienie nowej wiedzy i doświadczeń. A reszta zależy tylko od myśli i pragnienia tych, którzy chcą na Polesiu przejść po drogach Louise Boyd i odkrywania tego regionu.

Джон Франклін малодшы.
John Franklin Jr.
Джон Франклин младший.
John Franklin junior.

Сэт Кук.
Seth Cook.
Сет Кук.
Set Kuk.

Луіза з маці Луізай Кук Арнер. 1888 г.
Louise with her mother Louise Cook Arner, 1988.
Луиза с матерью Луизой Кук Арнер. 1888 г.
Louise z matką Louise Kuk Arner. 1888 r.

Партрэт падарожніцы, зроблены ў Лондане ў 1925 г.
A portrait of the traveler made in London in 1925.
Портрет путешественницы, сделанный в Лондоне в 1925 г.
Portret podróżniczki, wykonany w Londynie w 1925 roku.

Луіза Арнер Бойд.
Louise Arner Boyd.
Луиза Арнер Бойд.
Louise Arner Boyd.

На палубе «Хобі». 1928 г.
On deck of «Hobby». 1928.
На палубе «Хобби». 1928 г.
Na pokładzie «Hobby». 1928 r.

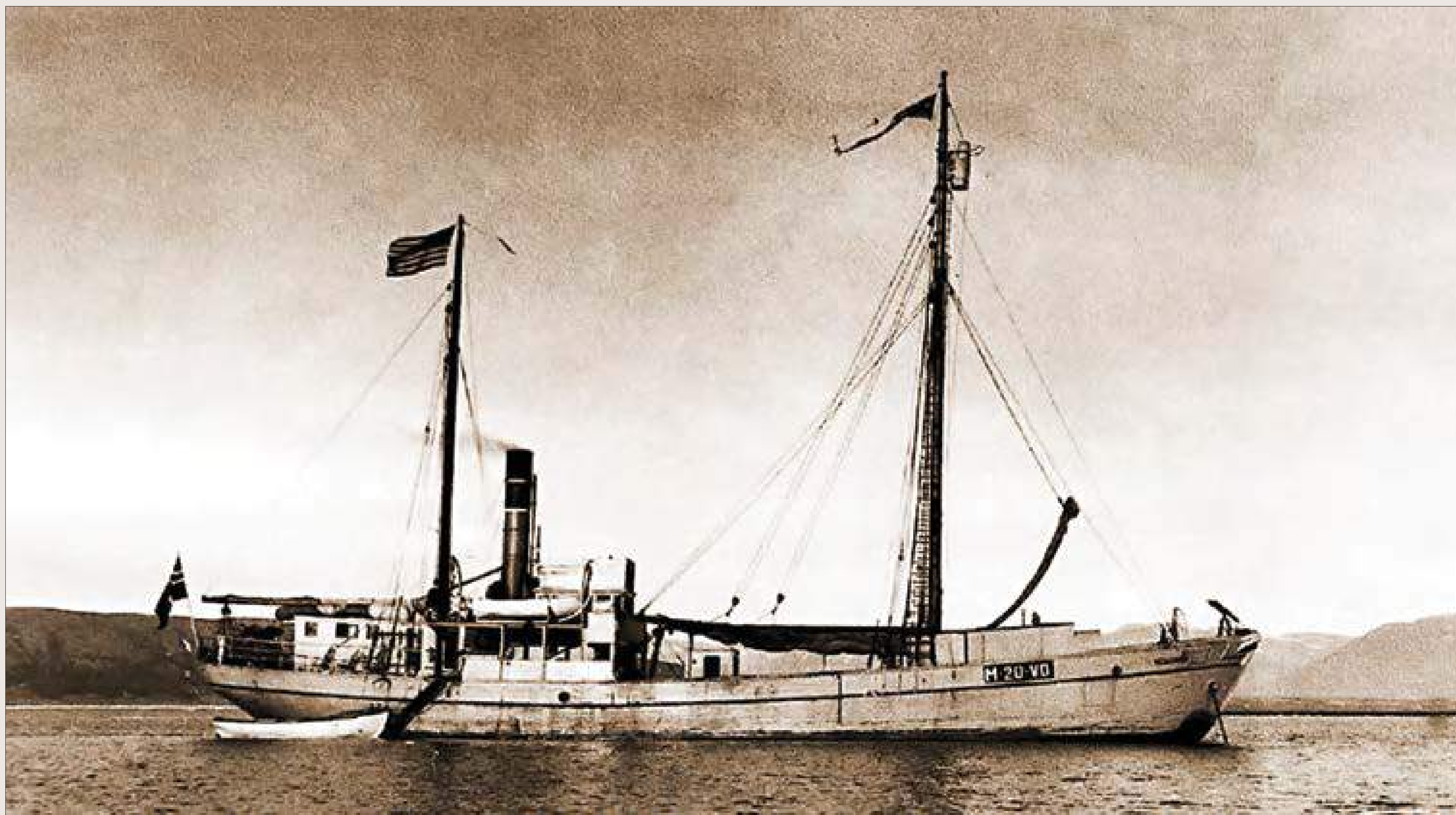
Луіза Бойд пасля ўручэння медаля Каллума Амерыканскага геаграфічнага таварыства ў 1938 г.
Louise Boyd after giving a Collum Medal of the American Geographical 1938.
Луиза Бойд после вручения медали Каллума (Medal Collum) Американского географического общества в 1938 г.
Louise Boyd po wręczeniu Medal Collum Amerykańskiego Towarzystwa Geograficznego w 1938 roku.

Пасля вяртання з Паўночнага Полюса. 1955 г.
After arriving from the North Pole. 1955.
После прибытия с Северного Полюса. 1955 г.
Po powrocie z Północnego Bieguna. 1955 r.

Луіза Арнер Бойд у Амерыканскім геаграфічным таварыстве. 1960-е гг.
Louise Arner Boyd at the American Geographical Society. 1960-s.
Луиза Арнер Бойд в Американском географическом обществе. 1960-е гг.
Louise Arner Boyd w Amerykańskim Towarzystwie Geograficznym. Lata 60-te XX w.

Даследніцкае судна «Хобі».
The research vessel «Hobby».
Исследовательское судно «Хобби».
Statek badawczy «Hobby».

Радавая рэзідэнцыя сям'і Бойд у Сан-Рафаэлі.
Family residency of Boyds in San Rafael.
Родовая резиденция семьи Бойд в Сан-Рафаеле.
Posiadłość rodowa rodziny Boyd w San-Rafael.

AMERICAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

SPECIAL PUBLICATION NO. 20

POLISH COUNTRYSIDES

PHOTOGRAPHS AND NARRATIVE

BY

LOUISE A. BOYD

with a contribution by

STANISŁAW GORZUCHOWSKI

NEW YORK

AMERICAN GEOGRAPHICAL SOCIETY

ПІНСКІЯ БАЛОТЫ[1]

Людзі, якія пражываюць на водных шляхах, маюць адметны характар, які розніць іх ад жыхароў іншых мясцін, дзе калі-небудзь ступала нага чалавека. У якой частцы свету яны б ні знаходзіліся — індзейцы урасы с возера Ціцікака, абарыгены папірусавых зарасляў возера К'ёга, кітайцы з дэльты ракі Яндзы, галандцы з затапляемых польдэраў — ва ўсіх іх асаблівы лад жыцця. Гэтая розніца патрабуе больш глыбокага даследавання. Па гэтай прычыне, калі ў 1934 годзе я брала ўдзел у Міжнародным кангрэсе географаў у Варшаве, то скарысталася магчымасцю наведвання края Пінскіх балот[2]. Адной з маіх мэтаў, таксама, як падчас іншых падарожжаў па Польшчы, было стварэнне максімальна вялікай колькасці фатаздымкаў края і яго жыхароў.

Што да тэррыторыі, пазначанай на карце як Пінскія балоты, то яе паверхня дасягае разам з Польскім Палессем плошчы каля 37000 км[2], і гэта толькі палова, нават меншая палова сапраўднай плошчы Палесся — даліны Прыпяці, якая дасягае да Дняпра[3]. Уся гэта цалкам роўная нізіна з'яўляецца краем лясоў і балот — «плоскім і безнадзейна аднастайным». Гэтая прастора даўно абжыта людзьмі, але чалавек змяніў тут натуральны ландшафт меней, чым у якім-небудзь іншым месцы на захадзе Еўропы. Усе статыстычныя карты Польшчы з рознага боку адлюстроўваюць слабое развіццё Палесся, напрыклад: незначную колькасць насельніцтва, малую колькасць сельгасугоддзяў і вялікую колькасць лесу.

ПІНСК — ГАЛОЎНЫ ГОРАД БАЛОТ

У маіх вадроўках па гэтаму «ўнікальнаму кутку» Еўропы ў якасці адпраўнога пункта я выбрала Пінск, куды прыбыла 29 верасня 1934 года. Гэты вялікі горад з насельніцтвам каля 32000 тысяч чалавек (1931 г.) знаходзіцца ва ўсходняй частцы раўніны, якая называецца Загароддзем[4] і займае месца паміж шырокімі балоцістымі поймамі Ясельды — на поўначы і Піны з Прыпяццю — на поўдні. Статыстычныя карты выразна адлюстроўваюць важнаць Загароддзя, дэманструючы большую шчыльнасць насельніцтва і плошчу сельгасугоддзяў. Геаграфічнае становішча робіць Пінск цэнтрам Палесся. Стары сухапутны шлях паміж Чорным і Балтыйскім морамі праходзіць на блізкай адлегласці на захад ад Пінска; і ўсё ж такі выключнае значэнне для Пінска заўсёды мелі водныя шляхі. Перашкодай былі балоты, але насамрэч яны не з'яўляліся непраходнымі. Калі ў XVIII стагоддзі балоты былі пранізаны каналамі[5], якія вялі да Віслы і Нёмана, значнасць горада ўзрасла. Зерне, табак, тлушч з Украіны рухаліся па гэтаму воднаму шляху ў Данцыг і Кёнігсберг[6], а Палессе ў сваю чаргу вывозіла драўніну і дзёгаць. Зараз можна бачыць платы, якія буксіруюцца параходамі на колах з найбольш аддаленных усходніх раёнаў ля расійскай мяжы[7] ў Пінск, адкуль яны па каналу перавозяцца ў глыб Польшчы. Але падчас майго візіту, хаця адносіны Польшчы з Расіяй не былі варожымі, мяжа была зачынена для гандлю, у той жа час напружаныя стасункі паміж Польшчай і яе паўночным суседам Літвой сталі перашкодай для руху праз граніцу па Нёману.

Цяперашнім часам да Пінска можна даехаць аўтамабілем, аднак толькі ў сухую пару года, па адзінай дарозе, якая ідзе на ўсход ад Кобрына. Шаша вядзе на паўночны захад і злучаецца з другаснымі шляхамі. Кнубава, што знаходзіцца на адлегласці 14 км на паўднёвы ўсход ад Пінска, злучана з ім дарогай, якая пралягае праз мост цераз Піну. Гэта адна з нешматлікіх суседніх вёсак, наўпрост звязаная з Пінскам. Раз у тыдзень да Пінска даходзіць адзіны цягнік, які ідзе з Варшавы да польска-расійскай мяжы[8]. Астатні рух ажыццяўляецца па вадзе.

ПАДАРОЖЖА ПА ВАДЗЕ

Польская частка Прыпяцкіх балот патрулюецца флатыліяй невялікіх манітораў і гідрапланаў польскага ваенна-марскога флоту[9]. На пінскія балоты я выехала на невялікім грузавым судне і вярнулася ўвечары. Корчмы[10] альбо якія-небудзь прыдарожныя гасцініцы на балотах адсутнічаюць, і было б немажліва аддаляцца ад Пінска на адлегласць большую чым на адзін дзень шляху, хіба што на параходзе на колах. Яны рэгулярна перавозяць пасажыраў, грузы і пошту, але не даюць магчымасці пазнаёміцца з паселішчамі.

Пра балоты звычайна пішуць,што яны плоскія і аднастайныя, але я не лічу іх гэткімі, магчыма таму, што галоўным прадметам маёй зацікаўленасці былі мясцовыя жыхары. У тыпажах рыбакоў і спосабах рыбнай лоўлі, разнастайнасці тыпаў сетак і іншых прыстасаванняў, у тыпах паселішчаў і спосабах вядзення гаспадаркі, у адрозненнях паміж самімі жыхарамі — русінамі, палякамі і яўрэямі, якія сустракаюцца тут у калейдаскапічных сцэнах вялікага пінскага рынка, я ўгледзела неверагодную разнастайнасць.

Першым уражаннем, якое зрабілі на мяне балоты, было адчуванне цішыні, якая час ад часу парушалася плёскатам вясла і рэдкім працяжным гудком парахода. Які кантраст з падарожжам па шумных ледзяных фіёрдах! На гук нашага катэра коні, якіх перавозілі на лодках з адной часткі гаспадарскага надзела на другі, выскачылі за борт і кінуліся да берага, цягнучы за сабой лодку з такой зацятасцю, як і іх спалоханыя субраты пры выглядзе і гуку майго аўтамабіля. Балоты багата населены птушкамі. Дзікія качкі і гусі прылятаюць з поўначы і застаюцца тут на ўсю зіму[11]. Палессе вядома як рай для паляўнічых. Аднак у гэтую пару года нават тыя птушкі, чые вясёлыя галасы разліваюцца цэлае лета,

змоўклі. Гэта велічная цішыня прыроды ахапіла і людзей, якія, кіруючы лодкамі, не разбаўляюць сваю працу вясёлай гамонкай і песнямі.

Выдзеўбаные рукамі пласкадонныя лодкі слізгаюць па вадзе. Месцамі рэчышча настолькі плыткае, што немагчыма выкарыстанне іншых лодак, акрамя пласкадонных. Іх памер вагаецца ад аднамесных,— прыдатных для перавозкі невялікай колькасці сельскагаспадарчай прадукцыі, да вялікіх грузавых барак. Лодкі рухаюцца пры дапамозе вёслаў, што маюць даўжыню каля 15 футаў[12] і заканчваюцца лопасцю для веславання на шырэйшых і глыбейшых водах. Цешыць вока відок рыбака і жанчын, якія паказаліся і зніклі ў люстэрку вады. На шырокіх рэчышчах чырвоныя і белыя буйкі служаць паказальнікамі глыбінь. Але толькі інстынкт, з якім нараджаецца гэты люд, з пакаленне ў пакаленне не бачачы іншага краявіду, іншага гарызонту, акрамя балот, дае магчымасць знаходзіць дарогу сярод бязмежных нерухомых водаў, пакрытых высокай травой і хмызняком.

РЫБАЛОЎСТВА — ГАЛОЎНЫ ЗАНЯТАК

Балотныя мясціны вельмі багатыя рыбай, і рыбалоўства з’яўляецца натуральным і галоўным сродкам існавання насельніцтва. Рыбу ловяць на пласкадонных лодках з удзелам аднаго альбо двух чалавек, якія прабіваюцца пры дапамозе вясла праз балотныя зараснікі, што здаюцца непраходнымі. Там, дзе вада празрыстая, паверхня яе настолькі нерухомая, што рыбак і ягоная лодка цалкам адбіваюцца нібыта ў люстэрку. Выкарыстроўваюцца некалькі тыпаў сетак. Адзін з тыпаў — гэта вялікая конусападобная сетка вышынёй ад чатырох да пяці футаў, якая скаладаецца з трох лазовых кольцаў, звязаных лыкам. Такая сетка апускаецца шырэйшым канцом на некалькі футаў пад ваду. Рыбак пужае доўгім вяслом[13] рыбу, якая хаваецца ў зарасніку, і такім чынам заганяе яе ў сетку, а пасля выцягвае на паверхню. Іншыя сеткі, прадаўгаватыя, складаюцца з шэрага ўнутраных пастак і кольцаў, злучаных сеткай з грубай вяроўкі.

Пасля ўлова прадаўгаватыя сеткі чапляюць да шастоў і прасушваюць у вертыкальным становішчы, а конусападобныя кладуць проста на прыбрэжныя хмызнякі. Дзіўным здаецца тое, якім чынам рыбак можа з першага погляду, нават не прыглядаючыся, пазнаць уласную сетку. Дзівяць таксама спрыт і ўпэўненнасць, з якімі гэты рыбацкі люд рухаецца па водных прасторах без компаса.

Злоўленная рыба выкарыстоўваецца для ўласнага ўжытку і толькі свежая. Як я змагла пераканацца, не робіцца ніякіх спроб, каб засаліць, высушыць альбо завэндзіць рыбу, хаця бярозы, вельмі прыдатнай для вэнджання, тут дастаткова; гэта дзіўная процілеглась таму, што я бачыла ў паўночных краінах Еўропы.

БАЛОТНАЯ РАСЛІННАСЦЬ

Балотная расліннасць мае вельмі важнае значэнне ў гаспадарцы людзей, якія жывуць на балотах. Асака з плоскай і жорсткай паверхняй вырастае да вышыні ў некалькі футаў над паверхняй балота. Сенакосы прыпадаюць на лета і пачатак восені. Мужыкі косяць, стоячы па калена ў балоце. Трава скошваецца косамі і ставіцца ў стагі на сплеценыя з галін насцілы. Летам асобныя стагі перавозяцца лодкамі на гаспадарку, але большая іх частка застаецца на берагах рэк. Асака ідзе на подсціл жывёле, а часам ужываецца для накрыцця дахаў. Аднак часцей за ўсё з гэтай мэтай выкарыстоўваецца чарот, які расце ў глыбіні балотных абшараў.

Сена з балот, якое ідзе на корм, летам і ранняй восенню складваецца ў стагі ўздоўж рэк. Зімой, калі балоты моцна замёрзнуць, сена і чарот перавозяць у вёску на санях, запрэжаных коньмі. Уздоўж берагоў пасуцца дойныя каровы. Нярэдка можна ўбачыць, як пасля даення яны пераплываюць праз раку.

На балотах расце шмат вярбы. Увогуле яна нізкарослая з гнуткім ствалом і галінамі. Яе нарыхтоўваюць для розных патрэбаў. Лісце абрываюць, а галлё сушаць і захоўваюць. Пры неабходнасці яго размякчаюць у вадзе, пакуль яно не стане дастаткова гнуткім, каб можна было плесці кашы для рыбы, кошыкі і сцены пуняў[14]. Карысць ад такой сцяны ў тым, што яна прадуваецца. Платы, сплеценыя з галін вярбы, — звычайны тып агароджы на ўсім Палессі. Такім чынам агароджваюць загоны, апрацаваныя палі, плошчы па прычыне адсутнасці драўніны. Сосны растуць у невялікіх гаях на пясчаных выспах[15] і даюць драўніну на мясцовыя патрэбы.

ГІДРАГРАФІЯ

Цяжка вызначыць гідраграфічны рэжым, які рэгулюе рачную сістэму, што склалася ў басейне Прыпяці, а таксама вызначыць памер глыбіні і хуткасці воднай плыні. Як сцвярджае Дзяржаўны інстытут гідраграфіі, «нідзе болей нельга знайсці гэткай разгалінаванай воднай сеткі; плыні, якая так залежыць ад воднай расліннасці; такіх вялікіх залітых вадой тэрыторый і настолькі невызначаных межаў паміж вадой і сушай». Час паводкі звычайна прыпадае на сакавік альбо красавік, нізкі ўзровень вады — у верасні альбо кастрычніку. Гідраграфічны год пачынаецца 1 лістапада. Нярэдка ўжо в лістападзе і абавязкова ў снежні водныя шляхі замярзаюць, і рух на лодках саступае месца руху на санях. У гэтым балотным краі дзьмуць халодныя вятры з расійскіх стэпаў, робячы зіму больш суровай. Вясна пачынаецца ў траўні, часам — у пачатку чэрвеня.

ПАЛЕСКІЯ ВЁСКІ[16]

Шырыня і глыбіня рэк зменлівая. Пад час вясновай паводкі прыток

вады павялічваецца ў 10-15 разоў, і яна шырока разліваеццапа прасторы. Паселішчы пабудаваны вышэй найвялікшага ўздыма вады на высокіх берегах альбо схілах, а таксама на пясчаных выдмах, звычайных на Палессі. За выключэннем рэдкіх рыбацкіх халуп[17] альбо асобных сялянскіх сядзіб, якія называюцца хутарамі, насельніцтва сабрана ў вёскі вулічнага тыпу з колькасцю ад 100 да 2000 жыхароў[18]. Як адзначыў Паўлоўскі, «палескі селянін так моцна прывязаны да вёскі з адной вуліцы, што нават частыя пажары не змаглі адбіць у яго ахвоту забудоўваць вёску гэткім чынам, дзе дамы, якія стаяць уздоўж вуліцы, шчыльна прыціснуты адзін да аднаго. Палеская роўнядзь спрыяе падобнаму тыпу забудовы, і часта вёскі расцягваюцца ўдаўжыню на 2-3 км. У такім паселішчы працэс рассялення па хутарах ідзе запаволена, са шматлікімі перашкодамі з боку жыхароў».

На самой справе пра палешукоў можна сказаць, што яны жывуць ў «драўляным веку». Жылыя дамы і іншыя пабудовы, сельскагаспадарчыя прылады працы і іншая тэхніка зроблены пераважна з дрэва. Дахі накрыты трыснягом з нізінных балот, балотнай травой альбо чаротам. Цесната сядзібнай забудовы і хуткае ўзгаранне будаўнічых матэр’ялаў прадстаўляюць сур’езную пагрозу падчас пажараў. Аб гэтым нагадваюць драбіны, прыстаўленыя да сцяны хаты, — звычка, прыўнесеная аднекуль. Паблізу знаходзяцца доўгія жэрдкі, некаторыя з мётламі на адным канцы, іншыя — з доўгім жалезным гакам для зрывання палаючага даха.

Новы закон аб аграрнай рэформе скіраваны на рассяленне гэтай людской грамады, ён адначасова паляпшае землеўпарадкаванне надзелаў, якія складаюцца з мноства асобных частак. Звычайны відок: лодкі, якія перавозяць коней, плугі, вазы і іншую тэхніку найчасцей з аднаго ўчастка гаспадарскага надзела на другі. Кожны з’яўляецца ўласнікам сваёй маёмасці, а для абазначэння яе межаў выкарыстоўваюцца драўляныя слупкі.

Насельніцтва вымярае сваю зямлю «шнурамі»[19]. Замест таго, каб лічыць у гектарах альбо акрах, гавораць: «У мяне гэтулькі шнуроў». Паўсюль выкарыстоўваецца аднаконны плуг. Бораны зроблены цалкам з дрэва, нават вострыя драўляныя зуб’і прымацаваны да папярэчын лыкам. Падчас наведвання балот я ні разу не бачыла валоў, якія вязуць воз альбо цягнуць плуг.

БАЛОТНЫЯ ПАСЕЛІШЧЫ З НАТУРАЛЬНАЙ ГАСПАДАРКАЙ

Большасць жыхароў балот забяспечваюцца самі. Лён апрацоўваюць і ткуць жанчыны. Каля свірнаў[20] відаць снапы льну, які сушыцца пад сценамі ў вертыкальным становішчы. Лён апрацоўваюць рознымі спосабамі. Самы просты спосаб заключаецца ў тым, што лён кладуць на ўвагнутую дошку і б’юць яго плоскім прачом[21]. Авечкі даюць воўну для цёплай дамактанай зімовай вопраткі. У дажджлівыя і халодныя дні ў на пачатку кастрычніка многія мужыкі носяць кажухі з аўчыны, зразумела, хатней работы.

Скошаныя на балоце сена і чарот складваюць у закрытых пунях альбо на полі ў стагі, якія маюць акруглую форму і прыўзняты над зямлёй на 3 футы на драўляных насцілах[22]. Стагі мацуюць рабалоўнай сеткай і часам на самы верх утыкаюць драўляны крыжык. Асноўная гародніна, такая як капуста, морква, фасоля і гарбузы вырошчваецца ў дастатковых для мясцовага ўжытку колькасцях. Бульбу захоўваюць пад пластом саломы і дзёрна для ўжытку зімой. Хлеб выпякаюць з жыта. Пад бохан кладуць лісты капусты, каб не пашкодзіць хлеб, устаўляючы яго ў печ.

Свінні худыя, на высокіх нагах, чорнай ці чорна-белай афарбоўкі. Іх гадуюць у кожнай вёсцы, таксама як кур, качак і гусей. Гэтыя прадукты ў спалучэнні з рыбай робяць насельніцтва самазабяспечаным. Выключэнне складаюць усяго некалькі прадуктаў, такіх як кава, гарбата і цукар, якія закупаюцца ў прамысловым цэнтры Пінску. Вёскі выкарыстоўваюць ваду з неглыбокіх, ад 2 да 4 метраў глыбінёй, студняў з жураўлём у выглядзе доўгай жэрдкі, прымацаванай да раздвоенага ствала дрэва[23]. Жанчыны мыюць бялізну ў студзёнай вадзе ракі і б’юць яе драўлянымі прачамі на плоскіх камянях.

ВЫСОКАЯ НАРАДЖАЛЬНАСЦЬ ДЗЯЦЕЙ У ВЁСКАХ

У вёсках паўсюдна шмат дзяцей. Трэба прызнаць факт, што ў Польшчы найбольшы прырост насельніцтва чым у якой-небудзь іншай краіне Заходняй Еўропы, а на Палессі — самы высокі прырост насельніцтва сярод польскіх правінцый. Большасць вясковых дзяцей — босыя, бедна адзетыя і мурзатыя, але ўсе выглядаюць здаровымі і шчаслівымі. Немаўлят гушкаюць у кошыках з бярозавых галін[24], якія служаць калыскамі і падвешваюцца пад столь хаты. Маленькія лодкі, якімі кіруюць старэйшыя браты і сёстры, служаць сродкам руху для гэтых дзяцей, якія растуць на волі самі па сабе. Практычна кожнае дзіця з’яўляецца нянькай для малодшага за сябе. Гэтыя будучыя рыбакі і жанчыны-гаспадыні так упэўнена кіруюць сваім «караблём», як быццам дома, на сушы.

Да нядаўняга часу ва ўсім рэгіёне перабольшвала непісьменнасць. З таго моманту, калі край увайшоў у склад Польшчы[25], адукацыя стала абавязковай, і ў гэтым балотнай мясцовасці былі адчынены школы. Часам дзеці вымушаны хадзіць у школу за некалькі кіламетраў, і іх неадукаваныя бацькі не падтрымліваюць намераў улады. Старэйшыя мужчыны і жанчыны часта хварэюць на рэўматызм і нямногія з іх дажываюць да сталага веку.

Там, дзе рэльеф мясцовасці дазваляе, могілкі месцяцца на ўзгорках

побач з вёскамі. Большасць з іх агароджана нефарбаваным драўляным плотам, некаторыя — калючым дротам. Магілы, над якімі ўзвышаюцца крыжы з нефарбаванага дрэва без прозвішчаў альбо іншай спасылкі на асобу, — што з'яўляецца адлюстраваннем пагалоўнай непісьменнасці — прыкрыты калодамі[26]. Мноства невялікіх крыжоў сведчыць аб высокай смяротнасці сярод дзяцей. Пастаяннага догляду за магілкамі няма, але раз на год, на Вялікдзень, людзі прыходзяць сюды, каб абвязаць драўляныя крыжы даматканым палатном[27] і пакласці на край магіл звараныя ўкрутую яйкі[28].

ПІНСКІ РЫНАК

Кожны, хто наведае Пінск, разумее, што ўсходняя Польшча — гэта край, дзе з пункту гледжання мовы, нацыянальнасці і рэлігіі перамешана шмат народнасцяў. У гэтым краі балот відавочны расійскі ўплыў: вялікая частка тутэйшага насельніцтва вызнае праваслаўе[29]. Кафедральны рымска-каталіцкі касцёл існуе з 1396 года[30]. Велічныя будынкі канца 17 стагоддзя, якія выклікаюць моцнае ўражанне, гэта касцёл і калегіум езуітаў на рынку. Касцёл дамініканцаў, які пабудаваны ў 1810 годзе таксама ў стылі барока, зараз з›яўляецца праваслаўным саборам[31]. Значную частку насельніцтва складаюць яўрэі[32]. Першыя дні майго візіту супалі з яўрэйскімі святамі, таму ўсе крамы былі зачыненыя. Вялікая плошча рынка была пустая. Таксама не меў прыкмет жыцця прыбрэжны бок рынку, дзе тавары выгружаюцца на сушу.

Надзвычайным кантрастам уразіла сцэна 3 кастрычніка, калі праходзіў вялікі штомесячны кірмаш. Я была на рынках у многіх краінах свету, але нідзе не бачыла такога, адзінага ў сваім родзе, захапляльнага відовішча як пінскі кірмаш. Гэта месца, дзе насельніцтва, якое пражывае ў радыусе некалькіх кіламетраў, сустракаецца, каб прадаць свае вырабы, павітаць адзін аднаго і разам выпіць гарбаты, піва ці выгнанай з бульбы гарэлкі ў невялічкіх шынках[33]. Дзень кірмашу, на самой справе — сапраўдны святочны дзень.

За некалькі дзён да гэтага прыбываюць лодкі з таварамі. Рака поўніцца новым жыццём. Шмат людзей прыплывае за 15 — 20 кіламетраў. Усё, што можа быць дастаўлена па вадзе, транспартуецца па Піне да прычала, размешчанага каля паўднёвага боку касцёла езуітаў. Многія з тых, хто прыплывае на лодках, начуюць прама ў іх; тыя, хто трапіў сюды па сушы, гэтак жа выкарыстоўваюць свае вазы.

У 7 гадзін раніцы гандаль у самым разгары. Як кірмашы ва ўсім свеце, так і пінскі рынак, падзелены на часткі. Пад паўночнай сцяной касцёла стаяць вазы з драўнінай: бярозавы брус, які выкарыстоўваецца для вагонаў, піламатэрыялы, дрэва для вытворчасці гонты, жэрдкі і дровы. Побач прадукцыя з дрэва.

Каля заходняй сцяны: хатнія птушкі, гародніна, садавіна — яблыкі, грушы, крыху вінаграда і бананаў. Вуліца ўздоўж заходняга боку касцёла была прызначана для вазоў з сенам, балотнай травой і чаротам. Пры продажы сена яго ўзважвае спецыяльна прызначаны вагаўшчык. Гружаныя сенам вазы з'язджаюць з пагорка, возчыкі лаюцца і праклінаюць адзін аднаго з-за найменшага дотыку да іх воза. Праехаць проста немагчыма. Я налічыла каля 300 вазоў.

Берагавая лінія з паўднёвага боку касцёла запоўнена ўсім тым, што прывозілася на лодках. Рыба прадавалася проста з лодак і была нанізана на шнуры. Увесь вольны прастор быў заняты лодкамі, выцягнутымі на бераг, лодкамі ўсіх тыпаў, напоўненымі рознымі прадуктамі. Уздоўж ракі праходзіць асноўная дарога, па якой большасць вазоў трапляла на рынак. Усходні бок, дзе на продаж былі выстаўленыя ўсе іншыя тавары, быў месцам усеагульнага гармідару.

Коні пераважна старыя і худыя, са зношанай збруяй. Драўляныя дугі — гэта звычайная справа. Мне сказалі, што палешукі аддаюць перавагу ім, а не дышлам, раменным шлеям і вяровачнай вупражы, якія выкарыстоўваюцца ў іншых месцах Польшчы[34]. Гаспадары прывозяць на рынак поўныя вазы гусей. Гусі са звязанымі лапамі, каб не збеглі, ляжаць дзясяткамі на праходзе. З курамі абыходзіліся такім самым чынам альбо трымалі іх у прымітыўных драцяных клетках. Вялікія белыя свінні, што ляжаць звязаныя на вазах, — характэрнае відовішча. Цялят прывозяць і трымаюць такім жа чынам. Жывых авечак гаспадары прыносяць на сваіх плячах.

Ядомыя грыбы, якіх вялікае мноства ў лясах паўночна-ўсходняй Польшчы, прадаюцца ў лазовых кошыках альбо нанізанымі на шнуркі, нібы часнык. У вялікай колькасці на рынку прадаюць яйкі і бульбу.

Тут можна сустрэць сялян рознага дастатку і тыпажу. Адзенне, як правіла, вельмі падобнае. Большасць мужчын носяць даматканыя ільняныя альбо ваўняныя нагавіцы. Некаторыя ходзяць боса, іншыя носяць лапці з лыкавай кары, намотваючы на ногі анучы замест шкарпэтак (нідзе не бачыла жанчын, якія б вязалі шкарпэткі ці панчохі). Найбольш заможныя носяць скураныя боты, якія таксама прадаюцца на рынку. Шапкі пераважна валеныя з воўны альбо сшытыя з чорнай аўчыны.

Жанчыны звычайна апранаюцца ў вопратку, сшытую са зрэбнай тканіны, альбо з набытага ў Пінску баваўнянага матэрыялу яркіх расфарбовак ці зусім цёмнага, аднакаляровага. Многія з іх носяць прыгожыя хусткі. Часта сустракаюцца ільняныя даматканыя фартухі. Некаторыя жанчыны ходзяць басанож, другія носяць лапці, іншыя — доўгія да калена скураныя боты альбо высокія чаравікі. Гэтак жа, як і мужчыны, яны зграбныя, прастадушныя і прыязныя.

Можна сказаць, што пінскі рынак адлюстроўвае лад жыцця на

балотах, а гораду надае значэнне бясспрэчнай сталіцы гэтага краю. Варта памятаць, што Пінск раней служыў месцам тавараабмену як для больш значных, так і для меншых тэрыторый... Да часоў паўстання 1863 года[35] ягоныя вялікія кірмашы наведвалі купцы з Кіева, Вільні, Варшавы.

Дзве ўмовы могуць паўплываць на ўздым Пінска: змена адносін з суседнімі Саветамі[36] і развіццё самога рэгіёну, што адбудзецца ў выніку меліярацыі балот, запраектаванай польскім урадам. Мы былі сведкамі ажыццяўлення двух велізарных меліярацыйных праектаў у Еўропе — дрэнажавання Зюйдзээ і Пантыйскі балот, але задачы, якія стаяць перад Дэпартаментам па меліярацыі Палесся[37], яшчэ больш значныя. Шмат часу пройдзе, пакуль пустынныя прасторы пінскіх балот зменяцца ўрадлівымі палямі, і яшчэ адзін некрануты куток стане ўсяго толькі фактам гісторыі.

THE PRYPEC MARSHES

Dwellers on and among waterways are a folk apart from the general run of people, who have their feet planted on terra firma. In whatever part of the world they are found—primitive Uros of Lake Titicaca, Bakenyi of the papyrus swamps of Lake Kioga, Chinese of the Yangtze delta, the Dutch on their polders—they have a cachet of their own. It is a difference that invites attention. For this reason, I have devoted rather more time and study to the Prypec marshes than to the other parts of Poland that it was my privilege to visit.

The marshlands are roughly coincident with Folish Polesia (some 37,000 square kilometers), though this represents only half, and the smaller half, of the natural region of Polesia, the basin of the Prypec stretching to the Dnieper. This entire shallow depression is a country of forest and marsh, «flat and desperately monotonous.» It is a region of ancient settlement, but man has modified the original landscape less here than elsewhere in western Europe. All distribution maps of Poland reflect the relative primitiveness of Polesia—in the smaller population, the smaller amount of arable land, and the larger amount of forest, for instance.

For my travels in this «unique corner» of Europe I made my headquarters at Pinsk, arriving there on September 29. This city of some 32,000 inhabitants (1931) is on an elevation at the east end of the peninsula of Pinsk, the Zahorodzie, a spur between the broad, marshy valleys of the Jasiolda on the north and the Pina and the Prypec on the south. The distribution maps clearly suggest the importance of the Zahorodzie in greater density of population and amount of arable land. Site and situation make Pinsk a focal point. The old land route between the Black and the Baltic Seas lay a short distance west of Pinsk; but most important for Pinsk have been the waterways. The marshes have always constituted a barrier, but they are not impenetrable. When the canals to the Vistula and the Niemen were cut in the latter part of the eighteenth century Pinsk acquired a position of advantage. Grain, tobacco, and fats from the Ukraine went through en route to Danzig and Konigsberg; Polesia itself shipped out timber and tar. Today one sees rafts of logs being towed by side-wheel steamers from points as far east as the Russian frontier to Pinsk, whence they are shipped by canal to the interior of Poland. But at the time of my visit, although Poland and Russia were on good terms, the frontier was closed to commerce, and, as we have seen, strained relations between Poland and its northern neighbor, Lithuania, stopped traffic on the Niemen at the boundary.

Today Pinsk is accessible for motors—only in dry weather, however—by one through road, a dirt road running east from Kobryn. A wagon road goes northwest and connects with through routes. Knubowo, about 14 kilometers southeast of Pinsk, is connected with it by a road across a bridge over the Pina and is one of the few neighboring villages in direct communication with Pinsk. The city is reached by one train a day in each direction passing between Warsaw and the Polish-Russian frontier. All other communication is still by water.

TRAVEL BY WATER

The Polish part of the Prypec marshes is patrolled by a fleet of small gunboats and speed craft of the Polish Navy. It was on a fast navy launch that I went out into the marshes and returned at night. Inns or lodgings of any kind are unknown in the marshes, and it would otherwise have been impossible to travel beyond a day's distance by boat from Pinsk except by the side-wheel steamers. These carry passengers, freight, and mail on a regular schedule on the larger canals, but they would have permitted no opportunity of visiting the settlements.

The marshes are commonly described as flat and monotonous in the extreme, but I did not find them so, possibly because my chief interest lay in the human element. In the fisherfolk and the several kinds of fishing, the many kinds of nets and other equipment, the different settlements and farm practices, in the differences among the people themselves—White Russians, Ruthenians, Poles, and Jews meet here—and in the kaleidoscopic scene of the big Pinsk market I found variety in plenty.

The first impression made on me by the marshes was of their great silence—a silence broken only by the occasional swish of canoe paddles or the rare whistle of a steamer. At the sound of our launch, horses being transported by canoe from one plot of farm land to another would bolt overboard into the canals and dash for land, towing the boats behind them, with an alacrity equal to that displayed by their confreres on land at the sight and sound of my automobile! Birds populate the marshes in great abundance. Wild ducks and geese from the north come and remain all winter, and Polesia is known as the hunter's paradise. Yet at this season of the year even the birds, whose «joyous calls resound all summer,» are silent. And this great silence of nature extends to the people, who, while poling their canoes, combine with their labors no merriment of laughter or song.

Hand-hewn, flat-bottomed boats ply the waterways. In places the canals are so shallow as to permit the use of nothing but flat- bottomed boats. They range in size from those suitable for individual use and for carrying small quantities of farm produce to large freight barges. They are propelled by poles about 15 feet long, with a flat blade used for paddling in the wider and deeper waterways. Very graceful is the movement of the fishermen and women as they appear and disappear in the maze of waterways. On the larger canals red and white markers serve as guides to

deep water. But only the instinct with which these people are born, who for generations have known no other abode and no other horizon than these marshes, enables them to find their way among the myriad uncharted waterways hidden in high grass and bushes.

FISHING A CHIEF OCCUPATION

The marshes are well supplied with fish, and fishing is naturally a main support of the population. It is carried on from the flat-bottomed boats, manned by one or two men, who pole their way through seemingly impenetrable marsh vegetation. Where the water is visible, it is so still that the fishermen and their canoes are perfectly reflected. Several kinds of nets are used. One is a large, conical net, four or five feet high, composed of three wooden rings connected by mesh. This net is submerged large end down several feet below the surface of the water. The fisherman pokes into the reeds with his long pole and drives the fish into the net, which is then tilted and brought to the surface. Other nets are oblong and are composed of a succession of inside traps and small rings connected with netting of coarse string.

When the day's fishing is over, the oblong nets are attached to poles and dried in a horizontal position along the banks; small nets are dried upright; and the conical nets are placed right side up over bushes, along the edge of the more accessible waterways if possible. One cannot help but be surprised at the way the fisherman can, on sight and without stopping to examine them, identify his own nets. It is all of a piece with the ability and accuracy with which these fisherfolk navigate the maze of waterways without compass or marker.

The fish caught seem to be used for local consumption only and to be used fresh: as far as I could ascertain, no attempt is made at salting, drying, or smoking, even though birchwood, so well suited to smoking, is available in quantity. This is in marked contrast with what I have noticed in the northern countries of Europe.

MARSH VEGETATION

The natural vegetation of the marshes is no less important in the economy of the marsh people. Marsh grass, coarse in texture and flat, grows to a height of several feet throughout the marshes. It is harvested during the summer and early autumn, by men who stand for the purpose in water and mud up to their knees. It is cut by scythe and stacked on a basketwork foundation of branches. During the summer some of the stacks may be carried by boat to the farms, but the greater number remain along the canal banks. The grass furnishes bedding for the farm animals and sometimes is used for thatching. The commoner thatching material, however, is the hollow-stemmed marsh reed.

Volunteer hay from the marshes is likewise stacked along the canals during the summer and early autumn for use as fodder. In winter, when the marshes are frozen solid, hay and grass are brought to the villages by horse and sleigh. Dairy cows are grazed along the canal banks. After milking they can often be seen swimming across the canals.

Willow grows abundantly in the marshes. Generally it is of low habit, with slender trunk and branches. This, too, is harvested for manifold purposes. The leaves are removed and the twigs dried and put away. When needed they are softened by being soaked in water until they are pliable enough to be woven into all kinds of basketwork— fishing baskets, linings for farm wagons, and for the walls of granaries, where the advantage of such a wall is that it permits the passage of air. Interwoven willow twigs make the common type of fence seen throughout Polesia, fencing farms and fields and corrals.

Pine trees grow in small stands on some of the islands and furnish a certain amount of wood for local use.

THE HYDROGRAPHIC YEAR

It is difficult to define the hydrographic regime of this lacis of waterways that constitutes the Prypec basin or to make precise measurements of depth or flow. As the State Hydrographic Service observes: «Nowhere else does one find watercourses so rich in polyfurcations and branchings, a flow so profoundly influenced by the aquatic vegetation, inundated terrain of such extent, contours so indecisive. » Flood stage usually occurs in March or April, low stage in September or October. The hydrographic year is dated from November 1. Often by November, surely by December, the waterways are frozen, and boat transportation is replaced by sleigh. Bitter winds from the Russian steppes howl over the marshlands and make the winters extremely severe. Spring does not appear until May, sometimes early June.

THE FARM VILLAGES

The breadth and depth of the rivers vary; during the flood season the flow may be increased to 15 times and the waters spread over vast surfaces. Settlements are built above the high-water mark on the elevated banks of the watercourses or on terraces or on the sandy islands (dunes) so common a feature of Polesia. Except for the occasional fisherman's hut and the isolated settlements called futory, the population is concentrated in compact villages of 100 to 2000 inhabitants, usually of the strassendorf type. As Pawlowski remarks: «The Polesian peasant is so deeply attached to his single-street village that even the frequent conflagrations do not discourage him from building in this form of close-set houses along a street. The Polesian plain favors this type of agglomeration, thanks to its configuration, and sometimes the villages are strung along for two or three kilometers. In such a village the process of dispersion is accomplished

slowly, with many objections on the part of the inhabitants.»

Throughout Polesia the houses and other buildings, farm tools, and equipment are largely of wood. Roofs are thatched with hollow-stemmed reeds, flat marsh grass, or rye straw. Close contiguity and inflammable structure make the fire hazard serious.

One is constantly reminded of it by the ladders placed against the house walls, a custom found elsewhere under similar circumstances. Long poles are also within easy reach, some with a brush of twigs on one end, for beating out fire, others with a large iron hook for pulling the burning thatch from the roof. The new agrarian-reform laws seek to disperse these crowded villages and at the same time bring about a better redistribution of the landholdings, held in many scattered fragments. It is a common sight to see horses, plows, wagons, and other equipment being transported by boat from one piece of property to another. Everyone owns his own property, and wooden pegs along the canals are used as property markers. People measure their property in sznury, «rope.» Instead of counting in hectares or acres, they say, ‘‘I have so much sznury.»

One-horse plows are in general use. Harrows are made entirely of wood, even the pointed spikes being of wood laced together with twigs. During my stay in the marshes I never saw oxen used to haul wagons or draw plows, although they are so used in other parts of Poland.

MARSH SETTLEMENTS SELF-SUFFICIENT

For the most part the population of the marshes is self-sufficient. Flax is grown and woven by the women. One sees large bundles of it near the barns or drying upright against the walls. It is prepared in various ways; in the simpelst method the flax is laid over a hollow log and beaten with a flat club. Sheep supply the wool for the warm homespun winter clothing. In the chilly days of early October many people wore their sheepskin coats and hats.

Stacks of rye straw and of the volunteer crops cut in the marshes are piled, usually in circular form, in the barn enclosures or in the fields, raised three feet or so off the ground on wooden piles. They are fastened down with fish netting and sometimes are capped by a small wooden cross.

Hardy vegetables—chiefly potatoes, cabbages, carrots, and beets— and melons are grown in sufficient quantities for local needs. Potatoes are kept under a cover of sod and thatch for winter use. Rye furnishes the bread. A cabbage leaf is placed on the under side of the loaf to prevent the dough from sticking to the oven.

The hogs are a lean, tall-standing black or black-and-white breed. Together with chickens, ducks, and geese, they are raised in all the settlements. Combined with fish these products make the people self-supporting, save for a few staples such as coffee, tea, and sugar, which must be bought from the distributing point, Pinsk.

The settlements obtain their water supply from shallow wells (2 to 4 meters deep), with a well sweep if draw) in the form of a long pole balanced in the crotch of a forked tree. Women launder their clothes in the cold waters of the canals, beating the clothes with a wooden paddle on flat stones.

NUMEROUS CHILDREN IN THE VILLAGES

Children swarm in all the villages; one appreciated the fact that Poland is increasing its population at a greater rate than any other country of western Europe and that Polesia has the highest birth rate of the Polish provinces. Most of the children of the villages were barefooted, poorly clad, and dirty, but all looked healthy and happy. Babies were swung in baskets of birch twigs, which serve as cradles and are hung on the house walls. Small canoes, manned by children of tender age, served as carriages for these water babies. Each child seemed nurse for a younger one. These fishermen and women of the future handled their small craft with easy assurance.

Illiteracy has prevailed throughout the region until recently. Since the area became part of Poland education is compulsory, and schools are maintained throughout the marshes. In places children have miles to go to school, and their illiterate parents frequently fail to cooperate with the authorities.

Old men and women often appeared crippled with rheumatism, and an absence of many old people was noticeable.

Where the topography permits, the cemeteries are on high ground close to the villages. Most of them are enclosed by unpainted wooden fences, some of them by barbed wire. Logs cover the graves, which are surmounted by unpainted wooden crosses without name or identification—a reflection of the prevalent illiteracy. The many small crosses indicate a high death rate among the children. No care is given to the cemeteries; but once a year, in Easter week, the people go there to tie hand-woven linen on the wooden crosses and eat hard-boiled eggs by the gravesides.

THE PINSK MARKET

The visitor to Pinsk is reminded that eastern Poland is a country of mixed population—in language, race, and religion. Russian influence is evident throughout the marshes, and most of the people belong to the Orthodox Church, The Roman Catholic cathedral dates from 1396. An imposing baroque building erected in the latter part of the seventeenth century is the church and college of the Jesuits, in the market place. The church of the Dominicans, also baroque, dating from 1810, is now the Orthodox cathedral. Jews also form a large element of the population. The first few days of my stay were Jewish holidays, and, as most of the trading

is in the hands of Jews, practically all the stores were closed. The great market square was empty. The water front, where the market barges land, also was devoid of interest.

In striking contrast was the scene on October 3, when the big monthly market was held. I have visited markets in many countries, but nowhere else have. I seen so interesting a sight as the Pinsk market. It is the focal point at which people who live miles apart meet, sell their wares, greet one another, and have refreshment—tea, beer, or vodka (distilled from potatoes)—in the small cafes. Market day is, in fact, a fete day.

For several days beforehand boats arrived laden with produce. The canals took on a new life. Many of the people travel between 15 and 20 miles. Everything that could transport by water was beached along the Pina River on the south side of the church of the Jesuits. Many who came by boat slept in their craft while in Pihsk; wagons served the same purpose for the travelers by land.

By 7.00 a. m. of October 3 the market was in full swing. As in markets throughout the world, the Pihsk market was systematically divided into sections. Facing the north wall of the church were the wagons with wood and lumber—birch logs, held in place on the wagons by wooden droshky yokes similar to those used for harness, sawed planks, wood for shingles, twigs for baskets, fences, and firewood. Nearby were the woodenwares.

On the west side were poultry, vegetables, and fruit—apples, pears, and a few grapes and bananas. The street along the west side of the church was reserved for wagons with hay, including marsh grass and reeds. Hay, when sold, was weighed by an official weigher. Down the hill came wagons loaded with hay, the drivers yelling and colliding with one another because of poor brakes on the wagons. There was hardly room to move. I counted nearly 300 of these wagons.

The water front on the south side of the church was occupied by everything brought by boat. Fish were sold from the boats and carried around on strings. All available space was taken by boats pulled up on the shore—boats of all kinds and containing a variety of produce. Parallel to the water front is the main artery by which most of the wagons entered the market. The east side seemed the place for the general overflow, and miscellaneous goods were for sale there.

Most of the horses were old, lean, and exceedingly dilapidated of harness. The wooden droshky yoke was in common use. I was told that this was preferred to the one-pole and leather collar and rope harness used elsewhere in Poland. Farmers brought whole wagonloads of geese to market. They lay in dozens on the pavement, their feet tied so that they could not get away. Chickens were treated the same way or were kept in improvised wire coops. Large white hogs tied down in the wagons were a common sight. Calves also came this way. Live sheep were carried on the backs of their owners.

Delicious-tasting mushrooms, of which there are quantities in the woods of northeastern Poland, were sold from willow baskets or carried in strings like the garlic. Eggs and potatoes were on the market in great abundance.

One saw peasants of all kinds and types. Costumes were generally similar. Most of the men wore trousers of linen or homespun woolen material and hip-length jackets or full-length coats of woolen material or sheepskin. Some were barefooted; others wore birch-bark sandals over cloth leg wrappings that took the place of socks (nowhere did I see women knitting socks or stockings); high leather boots, on sale in the market, were worn by the more prosperous. Hats were usually of felt or black sheepskin.

The women were mostly dressed in homespun or bright cotton print bought in Pinsk or a dark material of solid color. Many of them wore large plaid shawls. Homespun linen aprons were much in evidence. Many of the women were barefooted; some wore birch sandals, others the knee-high leather boots, some high shoes. Like the men, they had sturdy physiques and a direct and friendly manner.

The Pinsk market may be said to provide an epitome of the life of the marshes. It reveals the importance of Pinsk as the natural capital of the region. We may recall that the city has long served as a market for a larger or a smaller area. lᵀp to the Polish insurrection of 1863 its great fairs were frequented by merchants of Kiev, Wilno, and Warsaw.

Two things should make for the growth of Pinsk—exchange of relations with its Soviet neighbor and the development of the region itself that will come with the reclamation of the marshes, a project of the Polish government now under way. We have lately seen the accomplishment of two remarkable works of reclamation in Europe— the draining of the Zuider Zee and of the Pontine Marshes. But the task before the Bureau for the Drainage of Polesia is more formidable. It seems likely to be a long time before the wild solitudes of the0 marshes of Pinsk are turned into fertile fields and one more primitive landscape becomes merely a historical fact.

ПИНСКИЕ БОЛОТА[1]

Люди, проживающие на водных путях, имеют особенный характер, что отличает их от обитателей иных мест, где когда-либо ступала нога человека. В какой бы части света они ни находились — индейцы уросы с озера Титикака, аборигены папирусовых зарослей озера Кього, китайцы из дельты реки Янцзы, голландцы с затопляемых польдеров — у всех них особенный образ жизни. Эта разница требует более глубокого исследования. По этой причине, когда я в 1934 году принимала участие в Международном конгрессе географов в Варшаве, то воспользовалась возможностью посещения края Пинских болот[2]. Одной из моих задач, как и во время других путешествий по Польше, было создание по возможности обширного комплекта фотографий края и его жителей.

Территория, отмеченная на карте как Пинские болота, что касается ее поверхности, достигает вместе с Польским Полесьем площади около 37000 км^2, хотя это только половина, даже меньшая половина общей площади Полесья — долины Припяти, которая достигает Днепра[3]. Вся эта полностью ровная низина является краем лесов и болот — «плоским и безнадежно монотонным». Это пространство давно обжито людьми, но человек изменил здесь естественный ландшафт меньше, чем в каком-либо ином месте на западе Европы. Все статистические карты Польши с разных сторон отражают слабое развитие Полесья, например: малочисленность населения, малую площадь сельхозугодий и большую площадь лесов.

ПИНСК — ГЛАВНЫЙ ГОРОД БОЛОТ

В моих путешествиях поэтому уникальному уголку Европы в качестве отправного пункта я выбрала Пинск, куда прибыла 29 сентября 1934 года. Этот большой город с населением около 32000 тысяч человек (1931 г.) находится в восточной части равнины, называемой Загородьем[4] и расположенной между широкими, болотистыми поймами Ясельды на севере и Пины с Припятью на юге. Статистические карты четко отражают важность Загородья, демонстрируя большую плотность населения и площадь сельхозугодий. Географическое положение делает Пинск центром Полесья. Старый сухопутный путь между Черным и Балтийским морями проходит на близком расстоянии западнее Пинска; но исключительное значение для Пинска всегда имели водные пути. Препятствием являлись болота, но на самом деле они не были непроходимыми. Когда в XVIII веке они были пронизаны каналами[5], ведущими к Висле и Неману, значение Пинска возросло. Зерно, табак, жир из Украины шли по этому водному пути в Данциг и Кенигсберг[6]; Полесье вывозило по этой водной дороге древесину и дёготь. Сейчас можно видеть плоты, буксируемые колесными пароходами из самых удаленных восточных районов от российской границы[7] в Пинск, откуда они по каналу перевозятся в глубь Польши. Но во время моего визита, хотя отношения Польши с Россией не были враждебными, граница была закрыта для торговли. В то же время напряженные отношения между Польшей и ее северным соседом Литвой стали препятствием для движения через границу по Неману.

Сегодня в Пинск можно добраться автомобилем, однако только в сухое время года по единственной дороге, ведущей на восток от Кобрина. Шоссе ведёт на юго-запад и соединяется с второстепенными дорогами. Кнубово, находящееся в 14 км на юго–восток от Пинска, связано с ним дорогой, проходящей по мосту через Пину. Это одна из немногочисленных соседних деревень, напрямую связанная с Пинском. Раз в неделю до Пинска доходит единственный поезд, следующий из Варшавы к польско-российской границе[8]. Прочее сообщение осуществляется по воде.

ПУТЕШЕСТВИЕ ПО ВОДЕ

Польская часть Припятских болот патрулируется флотилией небольших мониторов и гидропланами польского военно–морского флота[9]. На Пинские болота я выехала небольшим грузовым судном и вернулась вечером. Корчмы[10] или какие-нибудь придорожные гостиницы на болотах не существуют, и было бы невозможно удаляться от Пинска на расстояние большее, чем на один день пути, разве что на колёсном пароходе. Они регулярно перевозят пассажиров, грузы и почту, но не дают возможности познакомиться с поселениями.

Болота обычно описывают, как плоские и однообразные, но я не нахожу их таковыми, возможно потому, что меня главным образом интересовали местные жители. В типажах рыбаков и способах ловли рыбы, разнообразии видов сетей и других приспособлений, в типах поселений и способах ведения хозяйства, в различиях между самими жителями — русинами, поляками и евреями, встречающимися здесь в калейдоскопических сценах большого пинского рынка, — я обнаружила невероятное разнообразие.

Первым впечатлением, которое произвели на меня болота, было ощущение тишины, нарушаемой иногда плеском весла или редким протяжным гудком парохода. Какой контраст с путешествием по шумным ледяным фиордам! На звук нашего катера лошади, перевозимые на лодках с одной части хозяйского надела в другую, выскочили за борт и бросились к берегу, таща за собой лодку с таким же рвением, как их встревоженные собратья при виде и звуке моего автомобиля. Болота в изобилии населены птицами. Дикие утки и гуси прилетают с севера и остаются на всю зиму[11]. Полесье известно как рай для охотников. Однако в эту пору года даже птицы, чьи веселые голоса разливаются

целое лето, замолчали. Эта величественная тишина природы охватила и людей, которые, управляя своими лодками, не примешивают к работе веселые разговоры и песни.

Вытесанные вручную плоскодонные лодки бороздят воды. Местами русло реки настолько мелкое, что невозможно использование иных лодок, кроме плоскодонных. Их размер колеблется от одноместных, пригодных только для перевозки небольшого количества сельскохозяйственной продукции, до больших грузовых барок. Лодки передвигаются с помощью вёсел, имеющих длину около 15 футов[12] и завершенных лопастью для гребли на более широких и глубоких водах. Радует глаз вид рыбака и женщин, показавшихся и исчезнувших в зеркале воды. На широких речных руслах красные и белые буйки служат указателями глубин. Но только инстинкт, с которым рождается этот люд, из поколения в поколение не видя другого ландшафта и другого горизонта кроме болот, позволяет находить дорогу среди безграничных неподвижных вод, покрытых высокой травой и кустарником.

РЫБОЛОВСТВО — ГЛАВНОЕ ЗАНЯТИЕ

Болотистые места очень богаты рыбой, и рыболовство является естественным и главным средством существования населения. Рыбачат на плоскодонных лодках с участием одного или двух человек, которые пробиваются с помощью весла через болотные заросли, кажущиеся непроходимыми. Там, где вода прозрачная, поверхность её настолько неподвижна, что рыбак и его лодка целиком отражаются, словно в зеркале. Используются несколько типов сетей. Один из типов — это большая конусообразная сеть, высотой от четырёх до пяти футов, состоящая из трёх лозовых колец, связанных лыком. Такая сеть опускается широким концом на несколько футов под воду. Рыбак пугает рыбу в зарослях своим длинным веслом[13], и таким способом загонят её в сеть, а затем вытягивает на поверхность. Другие сети — продолговатые, состоящие из ряда внутренних ловушек и колец, соединенных с сеткой из грубой бечёвки.

После улова продолговатые сети цепляют к шестам и сушат в вертикальном положении, а конусообразные кладут прямо на прибрежные кусты. Удивительным кажется то, каким образом рыбак может с первого взгляда, даже не присматриваясь, узнать собственную сеть. Удивляют так же ловкость и уверенность, с которой этот рыбацкий люд перемещается по водным просторам без компаса.

Пойманная рыба, используется для собственного употребления и только свежая. Насколько я могла заметить, не делается никаких усилий для засолки, сушки и копчения рыбы, хотя берёзы, весьма подходящей для копчения, здесь достаточно; это удивительная противоположность тому, что я видела в северных странах Европы.

БОЛОТНАЯ РАСТИТЕЛЬНОСТЬ

Болотная растительность не менее важна в хозяйстве людей, живущих на болотах. Болотная осока с плоской и жесткой поверхностью вырастает до высоты в несколько футов над поверхностью болота. Сенокосы проходят летом и в начале осени. Мужики косят, стоя по колено в болоте. Трава срезается косами и ставится в стога на сплетённые из ветвей подставки. Летом отдельные стога перевозятся лодками на подворья, но большая их часть остаётся по берегам рек. Осока идёт на подстилку, а иногда используется для кровли. Чаще всего, однако с этой целью используется камыш, растущий в глубине болотных просторов.

Сено из болот, пригодное на корм, летом и ранней осенью складывают в стога вдоль рек. Зимой, когда болота сильно замерзают, сено и тростник перевозят в деревню на санях, запряженных лошадьми. Дойные коровы пасутся вдоль берегов. После доения часто можно увидеть, как после дойки они переплываю реку.

На болотах в изобилии растёт ива. В целом она низкорослая с искривлённым стволом и ветвями. Её срубают для разных целей. Листья очищают, а ветви сушат и сохраняют. При необходимости их размягчают в воде пока они не станут достаточно гибкими, чтобы можно было плести коши для рыбы, корзинки и стенки амбаров[14]. Польза от такой стенки состоит в том, что она продувается. Заборы, плетенные из ветвей ивы, являются обычным типом ограды на всём Полесье. Таким образом загораживают загоны, возделываемые поля и площади из-за отсутствия древесины. Сосны растут в небольших рощах на песчаных островках[15] и дают древесину для местных нужд.

ГИДРОГРАФИЯ

Трудно определить гидрографический режим, регулирующий речную систему, которая сформировалась в бассейне Припяти, а также определить глубину и скорость течения. Как утверждает Государственный институт гидрографии, «нигде более нельзя найти столь разветвлённой водной сети; течения, так зависящего от водной растительности, столь обширных заливаемых территорий и настолько неопределённых границ между сушей и водой». Период паводка обычно выпадает на март или апрель, низкий уровень воды — в сентябре или октябре. Гидрографический год начинается 1 ноября. Часто уже в ноябре и, как правило, в декабре водные пути замерзают, и движение на лодках уступает место движению на санях. В этом болотном краю дуют холодные ветры из российских степей, делая зиму более суровой. Весна начинается в мае, иногда в начале июня.

ПОЛЕССКИЕ ДЕРЕВНИ[16]

Ширина и глубина рек непостоянна. Во время весеннего паводка

поток увеличивается в 10-15 раз, и вода заливают обширные пространства. Поселения построены выше наибольшего подъёма вод на высоких берегах или склонах, а также песчаных дюнах, столь характерных Полесью. За исключением редких рыбацких хижин[17] или отдельных крестьянских усадеб, называемых хуторами, население сосредоточено в деревнях уличного типа с численностью от 100 до 2000 жителей[18]. Как отметил Павловский, «полесский крестьянин так глубоко привязан к деревне в одну улицу, что даже частые пожары не могут отбить у него желание застраивать деревню подобным образом, где идущие вдоль улицы дома тесно прижаты друг к другу. Полесская равнина способствует подобному типу застройки, и часто деревни растягиваются в длину на 2-3 км. В таком селе процесс расселения по хуторам происходит медленно, с многочисленными препятствиями со стороны жителей».

На самом деле о полешуках можно сказать, что они живут в «деревянном веке». Жилые дома и иные постройки, сельскохозяйственные орудия и другая техника сделаны преимущественно из дерева. Крыши накрыты тростником с низинных болот, болотной травой или камышом. Скученность усадебных комплексов и быстрая воспламеняемость строительного материала представляют серьёзную угрозу при пожарах. Об этом напоминает лестница, приставленная к стене дома, привычка, пришедшая откуда-то извне. Длинные жерди находятся тоже поблизости, некоторые с мётлами на одном конце, другие — с длинным железным крюком для срывания горящей крыши.

Новый закон об аграрной реформе нацелен на расселение этих людских скоплений и одновременно вносит лучший порядок землеустройства наделов, состоящих из множества разрозненных участков. Обычная картина — лошади, плуги, возы и иная техника, перевозимые лодками, как правило, из одной части хозяйства в другую. Каждый — это владелец своей собственности, а для обозначения её границ используются деревянные столбики.

Население меряет свою землю «шнурами»[19]. Вместо того, чтобы считать в гектарах или акрах, говорят: «У меня столько-то шнуров». Повсеместно используется одноконный плуг. Бороны сделаны целиком из дерева, даже острые деревянные зубья прикреплены к поперечинам лыком. Во время моего посещения болот ни разу не видела волов, везущих воз или тянущих плуг.

БОЛОТНЫЕ ПОСЕЛЕНИЯ С НАТУРАЛЬНЫМ ХОЗЯЙСТВОМ

Большинство жителей болот самодостаточны. Лён обрабатывают и ткут женщины.

Возле амбаров[20] видны большие снопы льна, которые сушатся в вертикальном положении под стенами. Лён обрабатывают различными способами. Самый простой способ состоит в том, что его кладут на вогнутую доску и бьют по нему плоским «прачом»[21]. Овцы дают шерсть для теплой домотканой зимней одежды. В дождливые и холодные дни в начале октября многие мужики носят бараньи кожухи, разумеется, домашней работы.

Округлые по форме стога сена и камыша, скошенных на болотах, складывают в закрытом амбаре или в поле, приподнимая их над землёй на 3 фута на деревянных настилах[22]. Они скрепляются рыболовной сетью, иногда с воткнутым наверху деревянным крестиком. Основные овощи, такие как капуста, морковь, фасоль и тыква выращиваются в количествах, достаточных для местного потребления. Картофель хранят под слоем соломы и дёрна для употребления зимой. Хлеб выпекают из ржаной муки. Под буханку кладут листья капусты, чтобы не повредить хлеб, вставляя его в печь.

Свиньи худые, на высоких ногах, чёрной или чёрно-белой окраски. Их разводят в каждой деревне, так же как кур, уток и гусей. Эти продукты в сочетании с рыбой делают население самообеспеченным, исключение составляют всего несколько продуктов, таких как: кофе, чай и сахар, которые закупаются в промышленном центре Пинске. Деревни используют воду из неглубоких, от 2 до 4 метров глубиной, колодцев с журавлями в виде длинной жерди, прикреплённой к раздвоенному стволу дерева[23]. Женщины стирают одежду в холодной воде реки и бьют её деревянными «прачамі» на плоских камнях.

ВЫСОКАЯ ДЕТОРОЖДАЕМОСТЬ В ДЕРЕВНЯХ

В деревнях повсеместно много детей. Следует признать факт, что в Польше самый высокий прирост населения по сравнению с другими странами Западной Европы, а на Полесье — самый высокий прирост населения среди польских провинций. Большинство сельских детей — босые, бедно одетые и грязные, но все выглядят здоровыми и счастливыми. Грудных младенцев качают в корзинках из березовых веток[24], которые служат колыбелями и подвешиваются к потолку дома. Маленькие лодки, управляемые старшими братьями и сестрами, служат средством передвижения для этих беспризорных, предоставленных самим себе детей. Практически каждый ребенок является нянькой для младшего. Эти будущие рыбаки и хозяйки так уверенно управляют судном, как-будто дома, на суше.

До недавнего времени во всём регионе преобладала неграмотность. С момента, когда край вошёл в состав Польши[25], образование стало обязательным, и в этой болотной стороне были открыты школы. Иногда дети вынуждены ходить в школу за несколько километров, и их необразованные родители не поддерживают стремления властей. Пожилые мужчины и женщины часто страдают от ревматизма и

немногие из них доживают до глубокой старости.

Там, где рельеф местности позволяет, кладбища расположены на возвышенностях около деревень. Большинство из них огорожены некрашеными деревянными заборами, некоторые — колючей проволокой. Могилы, над которыми возвышаются кресты из некрашеного дерева без фамилии и иной ссылки на личность, что является отражением поголовной неграмотности, прикрыты колодами[26]. Множество небольших крестов свидетельствует о высокой смертности среди детей. Постоянного ухода за кладбищами нет, но раз в год, на Пасху, люди отправляются сюда, чтобы повязать деревянные кресты домотканым полотном[27] и положить на край могил сваренные вкрутую яйца[28].

ПИНСКИЙ РЫНОК

Каждый, кто посетит Пинск, поймёт, что восточная Польша — это край, где с точки зрения языка, национальности и религии, перемешано много народностей. В этом крае болот очевидно российское влияние: большая часть населения исповедует православие[29]. Кафедральный римско-католический костёл существует с 1396 г[30]. Впечатляющие конца 17 века — это костел и коллегиум иезуитов на рынке. Костел доминиканцев, построен в 1810 году тоже в стиле барокко и сейчас является православным собором[31]. Значительную часть населения составляют евреи[32]. Первые дни моего визита совпали с еврейскими праздниками, поэтому все магазины были закрыты. Большая базарная площадь была пуста. Прибрежная сторона рынка, где выгружаются на сушу товары, тоже была безжизненна.

Разительный контраст представляла картина 3 октября, когда проходила большая ежемесячная ярмарка. Я бывала на рынках во многих странах мира, но нигде не видела такого, единственного в своем роде, захватывающего зрелища как пинская ярмарка. Это то место, где население, проживающее в радиусе нескольких километров, встречается, чтобы продать свои изделия, поприветствовать друг друга и вместе выпить чая, пива или выгнанного из картофеля самогона в небольших шинках[33]. Базарный день и в самом деле — праздничный день.

За несколько дней до этого прибывают лодки с товарами. Русло реки полнится новой жизнью. Много людей приплывает за 15-20 километров. Все, что может быть доставлено по воде, транспортируется по Пине к причалу у южной стороны костела иезуитов. Большинство тех, кто приплывает лодками, ночуют прямо в них; те, кто попадает сюда по суше, для этих целей используют свои возы.

В 7 часов утра торговля в полном разгаре. Так же, как ярмарки во всем мире, пинский рынок поделен на части. Под северной стеной костела стоят возы с древесиной: березовый брус, используемый для вагонов, пиломатериалы, дерево для производства гонты, жерди и дрова. Рядом продукция из дерева.

У западной стены: домашняя птица, овощи, фрукты: яблоки, груши и немного винограда и бананов. Улица вдоль западной стены костела предназначена для возов с сеном, болотной травой и тростником. При продаже сена его взвешивают специально назначенные весовщики. Груженные сеном возы съезжают с пригорка, возчики ругаются и проклинают друг друга по поводу малейшего касания их воза. Проехать просто невозможно. Я насчитала около 300 возов.

Прибрежная линия с южной стороны костела занята всем тем, что привозилось на лодках.

Рыба продавалась с лодок и была нанизана на шнуры. Все свободное пространство было занято лодками, вытянутыми на берег, лодками всех видов, наполненными разнообразными продуктами. Вдоль реки проходит главная дорога, по которой большинство возов попадало на рынок. Восточная сторона, где на продажу были выставлены все прочие товары, была местом всеобщего столпотворения.

Лошади, преимущественно старые и худые, с ветхой упряжью. Деревянные дуги — это обычное явление. Мне сказали, что полешуки предпочитают их дышлам, ременным вожжам и веревочной упряжи, которые используются в других местах Польши[34]. Хозяева привозят на рынок полные возы гусей. Гуси, со связанными лапами, чтобы не смогли сбежать лежат десятками на проходе. С курами поступали таким же образом, либо держали их в примитивных проволочных клетках. Обычное зрелище — большие белые свиньи, лежащие связанными на возах. Телят привозят таким же образом. Живых овец хозяева приносят на своих плечах.

Съедобные грибы, которых великое множество в лесах северо-восточной Польши, продаются в лозовых корзинах либо нанизанными на шнурки, словно чеснок. В большом изобилии на рынке продаются яйца и картофель.

Здесь можно встретить крестьян разного достатка и типажа. Одежда, как правило, очень похожа. Большинство мужчин носят домотканые льняные или шерстяные брюки. Некоторые — босы, другие носят лапти из березовой коры, обматывая ноги онучами вместо носков. Более обеспеченные носят кожаные сапоги, которые также продаются на рынке. Шапки преимущественно валяные из шерсти или сшитые из черной овчины.

Женщины обычно носят одежду, сшитую из домотканой ткани или купленного в Пинске хлопчатого материала ярких расцветок, либо совсем темного, однотонного. Многие из них носят нарядные платки.

Часто встречаются льняные домотканые передники. Некоторые женщины ходят босиком, другие носят лапти, иные — длинные до колена кожаные сапоги или высокие ботинки. Так же как и мужчины, они хорошо сложены, простодушны и непринужденны.

Можно сказать, что пинский рынок отражает образ жизни на болотах, а городу придает значение бесспорной столицы этого края. Следует помнить, что Пинск служил местом товарообмена для более и менее значительных территорий… До восстания 1863 года[35] его большие ярмарки посещали купцы из Киева, Вильно, Варшавы.

Два условия могут повлиять на подъем Пинска: изменение отношений с соседними Советами[36] и развитие самого региона, что произойдет в результате мелиорации болот, запроектированной польским правительством. Мы были свидетелями осуществления двух огромных мелиоративных проектов в Европе — дренирование Зюйдзее и Понтийских болот, но задачи, стоящие перед Департаментом по мелиорации Полесья[37], намного значительнее. Еще много времени пройдет, пока пустынные пространства Пинских болот сменятся плодородными полями, и еще один нетронутый уголок станет всего лишь фактом истории.

BŁOTA PIŃSKIE

Mieszkańcy szlaków wodnych mają odmienny charakter niż wszystkich innych szlaków, na których kiedykolwiek stanęła stopa ludzka. W jakiejkolwiek części świata by się nie znajdowali — pierwotni Urosi z nad jeziora Titikaka, Bukenyjczycy z papirusowych zarośli jeziora Kioga, Chińczycy z nad rzeki Yangtse, Holendrzy ze swych podmokłych terenów — wszyscy oni mają swoisty sposób bytowania. Jest to różnica, która wymaga głębszego zastanowienia się. Dla tej przyczyny, kiedy brałam udział w Warszawskim Zjeździe Międzynarodowego Kongresu Geografów w 1934 r., skorzystałam z okazji zwiedzania kraju pińskich błot. Jednym z moich zamiarów w tej, jak i w innych moich podróżach po Polsce, było zdobycie możliwie kompletnego zbioru fotografii kraju i jego mieszkańców.

Obszar, oznaczony na mapie jako błota pińskie co do powierzchni pokrywa się z polskim Polesiem (około 37.000 km2), chociaż stanowi on jedynie połowę, a nawet mniej niż połowę prawdziwej powierzchni Polesia, doliny Prypeci sięgającej do Dniepru. Ten całkowicie płytki niż jest krajem puszczy i błota — «płaski i rozpaczliwie monotonny». Jest to obszar od dawna zamieszkały, ale człowiek przekształcił pierwotny krajobraz mniej tutaj niż gdziekolwiek indziej na zachodzie Europy. Wszystkie mapy statystyczne Polski odzwierciedlają stosunkową prymitywność Polesia np.: w mniejszym zaludnieniu, mniejszej ilości ziemi uprawnej i większej ilości puszcz.

PIŃSK GŁÓWNYM MIASTEM BŁOT

W moich podróżach po tym «jedynym zakątku» Europy, jako punkt wypadowy obrałam Pińsk, przybywając tam około końca września 1934 roku. To duże miasto o około 32.000 ludności (1931r.) leży na wyniosłości wschodniej części półwyspu zwanego Zahorodziem pomiędzy szerokimi, bagnistymi dolinami Jasiołdy na północy a Piny i Prypeci na południu. Mapy statystyczne jasno uwydatniają znaczenie Zahorodzia przez wykazanie większej gęstości zaludnienia i ilości ziemi uprawnej. Geograficzne położenie czyni Pińsk ogniskowym punktem Polesia. Stary szlak lądowy pomiędzy morzem Czarnym i Bałtyckim leży w bliskiej odległości na zachód od Pińska, ale znacznie donioślejsze znaczenie dla Pińska miały drogi wodne. Błota zawsze uważane były za przeszkodę, ale nie były nie do przebycia. Kiedy zostały one przecięte kanałami do Wisły i Niemna w XVIII stuleciu, Pińsk zyskał na znaczeniu. Zboże, tytoń i tłuszcze z Ukrainy szły tą drogą na Gdańsk i Królewiec; Polesie zaś wywoziło tą drogą wodną budulec. Dzisiaj widać tratwy, holowane przez statki kołowe z najdalszych punktów wschodnich, z ponad granicy rosyjskiej do Pińska, skąd są przewożone drogą wodną w głąb Polski. W czasie mego pobytu, chociaż stosunki Polski z Rosją były dobre, granica dla handlu była zamknięta, a naprężone stosunki Polski z jej północnym sąsiadem, Litwą, zahamowały ruch graniczny na Niemnie.

Dzisiaj do Pińska można dotrzeć samochodem, jednakże tylko w sezonie suchym — przez jedyną drogę, wiodącą na wschód od Kobrynia. Szosa prowadzi ku północnemu zachodowi i łączy się z bocznymi drogami. Knubowo, odległe o 14 km na południowy wschód od Pińska, połączona z nim drogą z mostem na Pinie. Jest jedną z nielicznych sąsiednich wiosek o bezpośredniej komunikacji z Pińskiem. Do Pińska dochodzi jeden pociąg na dobę, pociąg idący od Warszawy ku granicy rosyjskiej. Inna komunikacja odbywa się wodą.

PODRÓŻ WODĄ

Polska część błot prypeckich jest strzeżona przez flotylle małych monitorów oraz ślizgowce polskiej marynarki. Na błota pińskie wyjechałam małym transportowcem i wróciłam wieczorem. Karczmy, lub jakiekolwiek zajazdy są nieznane na błotach i byłoby niemożliwością podróżować statkiem od Pińska dalej nad jeden dzień odległości, chyba że statkiem kołowym. Przewożą one regularnie pasażerów, ładunki i pocztę, ale nie dają możliwości zwiedzania osiedli.

Błota są powszechnie opisywane jako płaskie i nad wyraz monotonne, ale nie uważam ich za takie, może dlatego, że moje główne zainteresowanie dotyczyło elementu ludzkiego. W typach rybaków i sposobach łowienia ryb, w rozmaitości gatunków sieci i innego sprzętu, w rodzajach osiedli i sposobach prowadzenia gospodarstwa, w różnicach między samymi mieszkańcami — Białorusinami, Rusinami, Polakami i Żydami, tutaj spotykanymi, w kalejdoskopowych scenach wielkiego pińskiego rynku — znalazłam różnorodności pod dostatkiem.

Pierwszym wrażeniem, jakie uczyniły na mnie błota było wrażenie ciszy, ciszy, zakłóconej jedynie niekiedy przez plusk wiosła lub z rzadka rozlegające się gwizdy statku. Jakaż różnica z podróżą przez hałaśliwe, lodowcowe fiordy. Na odgłos naszego transportowca konie, przewożone łodziami z jednej części zagospodarowanego lądu do drugiej wyskoczyły za burtę i rzuciły się do brzegu, holując łódź za sobą z zaciętością równą niezadowoleniu ich współbraci z lądu na widok i dźwięk mojego samochodu.

Błota są zamieszkałe przez liczne ptactwo: dzikie kaczki i gęsi z północy przylatują i pozostają tutaj całą zimę. Polesie jest znane jako raj dla myśliwych. Jednakże o tej porze nawet ptaki, których wesołe nawoływania rozlegają się całe lato — zamilkły. Ta wielka cisza natury opanowała i lud, który podczas popychania łodzi nie łączy pracy z wesołością śmiechu i pieśni.

Ręcznie ciosane płaskodenne łodzie prują wody. Miejscami koryto rzeki jest za płytkie, żeby można było używać innych łodzi jak łodzie o płaskim dnie. Rozmiar ich waha się od jednoosobowych, zdolnych jedynie do przewożenia małych ilości produktów rolnych do wielkich ładownych

barek. Łodzie są popychane za pomocą drągów około 15 stóp długich, zakończonych płasko do wiosłowania na szerszych i głębszych wodach. Bardzo wdzięczny jest widok rybaka i kobiet, kiedy ukazują się i znikają na zwierciadle wód. Na szerszych korytach rzecznych czerwone i białe boje służą jako wskaźniki głębszej wody. Ale tylko instynkt, za jakim przyszedł na świat ten lud od pokoleń nie oglądający innego krajobrazu i innego horyzontu prócz błot, umożliwia znalezienie drogi wśród bezkresnych nieruchomych wód, ukrytych w wysokiej trawie i krzakach.

RYBOŁÓWSTWO GŁÓWNYM ZAJĘCIEM

Błota są obficie zaopatrzone w rybę i rybołówstwo jest naturalnym i głównym środkiem utrzymania ludności. Łowi się na płaskodennych łodziach z załogą jednego lub dwóch ludzi, którzy przebijają się za pomocą żerdzi poprzez bagienną roślinność, która jest zdawałoby się nie do przebycia. Tam gdzie woda jest widoczna, powierzchnia jej jest tak spokojna, że rybak i jego łódź całkowicie odbijają się w jej zwierciadle. Używanych jest kilku rodzajów sieci. Jeden rodzaj to duża stożkowata sieć 4 do 5 stóp wysoka, składająca się z trzech drewnianych kół, połączonych łykiem. Sieć taką zanurza się szerokim końcem kilka stóp pod powierzchnię wody. Rybak straszy rybę w trzcinie przy pomocy swojej długiej żerdzi i w ten sposób napędza rybę do sieci i wyciąga na powierzchnię. Inne sieci są wydłużone i składają się z szeregu wewnętrznych pułapek i kół połączonych siatką z szorstkiego sznurka.

Kiedy skończy się dzień połowu, podłużne sieci przyczepiane są do żerdzi i suszy się je w pozycji pionowej, a stożkowate są nakładane wprost na krzaki tuż nad wodą. Dziwnym wydaje się, w jaki sposób rybak może na pierwszy rzut oka, bez bliższego nawet zbadania poznać własną sieć. Dziwna również jest łatwość i pewność, z jaką ten lud rybaków porusza się po obszarach wodnych bez kompasu.

Złowiona ryba używana jest dla własnej konsumpcji i to w stanie świeżym. O ile mogłam się upewnić, żadne wysiłki nie są czynione w celu zorganizowania solenia, suszenia i wędzenia ryby, pomimo, że brzoza, tak nadająca się do wędzenia, jest w dostatecznej ilości; jest to w rażącym przeciwieństwie z tym, co zauważyłam w północnych krajach Europy.

FLORA BAGIENNA

Bagienna roślinność jest niemniej ważna w gospodarce ludzi zamieszkujących błota. Wiszar błotny o płaskiej i szorstkiej powierzchni rośnie do wysokości kilku stóp ponad powierzchnię błota. Sianokosy odbywają się w lecie i wczesną jesienią. Chłopi kosząc stoją w błocie i zabłacają się do kolan. Trawę ścina się kosami i ustawia się w stogi na podstawie plecionej z gałęzi. Podczas lata niektóre stogi przewozi się łodziami do zagród, ale większa ich część pozostaje na brzegach kanałów. Wiszar dostarcza ściółki, a niekiedy używany jest na krycie dachów. Powszechniej jednak na ten cel używanym materiałem jest trzcina bagienna, rosnąca w zagłębieniach obszarów błotnych.

Siano z błot, zdatne na karmę ustawiane jest również podczas lata i wczesną jesienią w stogach wzdłuż kanałów. W zimie, kiedy błota są dobrze zamarznięte, siano i wiszar są przewożone do wsi końmi na saniach. Dojne krowy pasą się wzdłuż brzegów. Często można je widzieć, jak po wydojeniu przepływają przez koryto rzeki.

Obficie rośnie na błotach wiklina. Na ogół jest ona niskopienna o niekształtnym pniu i gałęziach. Ścinana jest dla rozmaitych celów. Liście się odrzuca a chrust suszy i przechowuje. W razie potrzeby zmiękcza się go przez moczenie w wodzie aż stanie się dość giętki, aby można było pleść kosze na ryby, półkoszki i ściany stodół. Korzyść takiej ściany polega na tym, że jest przewiewna. Ściany plecione z gałęzi wierzby są powszechnym typem ogrodzenia na całym Polesiu, ogradza się również w ten sposób zagrody, pola uprawne i majdany za przyczyną braku budulca. Sosna rośnie w małych zagajnikach na pewnego rodzaju wyspach i dostarcza drewna na potrzeby miejscowe.

HYDROGRAFIA

Trudno jest zdefiniować prawa hydrografii, które rządzą systemem rzecznym, jaki tworzy dorzecze Prypeci, albo uczynić pomiary głębokości i szybkości prądu. Jak stwierdza Państwowy Instytut Hydrograficzny «Nigdzie indziej nie można znaleźć wód tak bogatych w obfite rozgałęzienia, prądu tak dalece uzależnionego od wodnej roślinności, zalanych terenów o takiej rozległości, konturów wód tak niezdecydowanych». Okres wysokich wód zwykle przypada na marzec albo kwiecień, niski stan wód na wrzesień, październik. Rok hydrograficzny rozpoczyna się od 1 listopada. Często już w listopadzie, zawsze w grudniu wody zamarzają i przewóz łodziami ustępuje przewozowi sańmi. Ostre wiatry ze stepów rosyjskich wieją w tym bagnistym kraju, czyniąc zimę bardziej surową. Wiosna zjawia się w maju, czasem w początku czerwca.

WSIE ROLNICZE

Szerokość i głębokość rzek jest zmienna. Podczas roztopów wiosennych nurt może się zwiększyć 10 do 15 razy i wody rozpościerają się na szerokich przestrzeniach. Osiedla są budowane powyżej największego poziomu wód na wyniosłych brzegach lub pochyłościach, albo piaszczystych wydmach tak charakterystycznych dla Polesia. Z wyjątkiem rzadkich szałasów rybackich, lub odosobnionych osiedli, zwanych futorami, ludność skupia się we wsiach od 100 do 2.000 mieszkańców, zwykle typu sztrassendorfskiego. Jak zauważył Pawłowski: chłop poleski jest tak głęboko przywiązany do jednoulicowych wsi, że nawet częste pożary nie mogą go zniechęcić do budowania tego typu wsi o domach ściśle do siebie przylegających wzdłuż ulicy. Poleska dolina sprzyja temu rodzajowi budownictwa i częstokroć

wsie rozciągają się wzdłuż 2-ch do 3-ch kilometrów. W takiej wsi proces rozpraszania dokonuje się powoli, z wieloma przeszkodami ze strony mieszkańców.

Naprawdę można powiedzieć o Poleszukach, że żyją w «drewnianym wieku». Domy mieszkalne i inne budynki, narzędzia rolnicze i inny sprzęt są przeważnie z drewna. Dachy są kryte trzciną z nisko położonych błot, bagienną trawą albo oczeretem. Zwartość kompleksów siedzib ludzkich i łatwopalność materiału budowlanego czyni groźnym wypadek pożaru. Przypomina o tym ciągle drabina oparta o ścianę domu, zwyczaj przyswojony skądinąd. Długie żerdzie są również w pobliżu, niektóre z miotłą na jednym końcu dla zbijania ognia, inne z długim żelaznym hakiem dla wyrywania płonącej strzechy.

Nowe prawo o reformie agrarnej dąży do rozpraszania tych skupień ludzkich i jednocześnie wnosi nowy lepszy podział dzierżaw, trzymanych w wielu rozproszonych kawałkach. Pospolity jest widok koni, pługów, wozów i innego sprzętu przewożonego łodzią przeważnie z jednej części gospodarstwa do drugiej. Każdy jest panem swej własności, a drewniane słupy używane są jako dla wytyczenia jej granic.

Ludzkość mierzy swoją ziemię «na sznury». Zamiast liczyć w hektarach lub akrach mówią: «ja mam tyle to sznurów». Jednokonny pług jest używany powszechnie. Brony zrobione są całkowicie z drzewa, nawet ostre drewniane zęby są przymocowane do poprzeczek łykiem. Podczas mego pobytu na błotach nie widziałam nigdy wołów, używanych do ciągnięcia wozów lub pługów.

SAMOWYSTARCZALNE OSIEDLA BŁOTNE

W większej części mieszkańcy błot są samowystarczalni. Len jest uprawiany i tkany przez kobiety. W pobliżu stodół widać duże pęczki lnu, suszącego się pod ścianami w pozycji pionowej. Przygotowywany jest różnymi sposobami. Najbardziej prosty sposób polega na położeniu lnu na wklęsłej desce i biciu płaskim bijakiem. Owce dostarczają wełny na ciepło, w domu tkane zimowe ubrania. W słotne i mroźne dni wczesnego października wielu chłopów nosi kożuchy baranie oczywiście domowej roboty.

Stogi siana i wiszaru, ścięte na błotach, są składane w kulistej formie w zamkniętej stodole lub w polu, wzniesione na 3 stopy nad ziemią na drewnianych palach. Przymocowane siatką na ryby, niekiedy z wetkniętym na wierzchołku drewnianym krzyżem. Warzywa głównie jak: kapusta, marchew, fasola i dynia rosną w ilościach dostatecznych na miejscowe spożycie. Kartofle trzymane są pod przykryciem z chwastów na zimowy użytek. Chleba dostarcza żyto. Pod bochenki kładzie się liście kapusty, żeby nie uszkodzić chleba przy wkładaniu do pieca.

Świnie są chude, wysokonogie, barwy czarnej i czarno-białej. Hodowane są w każdym osiedlu razem z kurczętami, kaczkami i gęśmi. Produkty te w połączeniu z rybą czynią lud samowystarczalnym, wyjątek stanowi kilka artykułów jak: kawa, herbata i cukier, kupowane są one w ośrodku przemysłowym, Pińsku. Wsie zaopatrują się w wodę z płytkich, 2 do 4-ch metrów głębokich studni z żurawiem w postaci długiej żerdzi, umocowanej na podstawie z rozwidlanego drzewa. Kobiety piorą odzież w zimnej wodzie rzeki, bijąc ją drewnianymi bijakami na płaskich kamieniach.

WIELKA ILOŚĆ DZIECI PO WSIACH

Dzieci przeważają na wsi. Należy pogodzić się z faktem, że Polska ma większy przyrost ludności niż jakikolwiek kraj w zachodniej Europie i że Polesie ma największy przyrost ludności z polskich krain. Większość dzieci wiejskich jest bosa, biednie ubrana i brudna, ale wszystkie wyglądają na zdrowe i szczęśliwe. Niemowlęta są kołysane w koszach z brzozowych gałązek, które służą za kołyskę i są zawieszane na ścianie domu. Małe łódeczki, kierowane przez starsze rodzeństwo służą za pojazdy tych wolnych dzieci. Każde niemal dziecko niańczy młodsze od siebie. Ci przyszli rybacy i kobiety dzierżą swój mały statek tak pewnie, jakby to było w domu na lądzie.

Do niedawna na całym obszarze przeważał analfabetyzm. Odkąd kraj ten stał się częścią Polski, nauczanie jest obowiązkowe i są utrzymywane szkoły w tym błotnistym kraju. Niekiedy dzieci muszą iść parę kilometrów do szkoły, a ich nieuczeni rodzice odmawiają często współdziałania z władzami. Starsi mężczyźni i kobiety często cierpią na reumatyzm i niewielu dożywa sędziwego wieku.

Gdzie układ terenu na to pozwala, cmentarze są na wyniosłych miejscach tuż przy wsiach. Większość z nich jest ogrodzona drewnianym, niemalowanym parkanem, niektóre z nich drutem kolczastym. Groby, nad którymi wznosi się krzyż z niemalowanego drzewa bez nazwiska ani stwierdzenia tożsamości — odzwierciedlenie przeważającego analfabetyzmu — są przykrywane balami. Wielka ilość małych krzyżyków świadczy o wysokiej śmiertelności wśród dzieci. Cmentarze zupełnie nie są otaczane opieką, ale raz na rok, na Wielkanoc lud udaje się tam, aby przywiązać na drewnianych krzyżach ręcznie tkane płótno i położyć na twardo ugotowane jajko na brzegu grobów.

RYNEK PIŃSKI

Odwiedzający Pińsk zdaje sobie sprawę, że wschodnia Polska jest krajem o mieszanej ludności — pod względem języka, rasy i religii. Wpływy rosyjskie są widoczne w tym kraju błot i większość ludności należy do kościoła Prawosławnego. Katedra rzymsko-katolicka pochodzi z 1396 roku. Imponująca budowla z końca 17 wieku to kościół i kolegium Jezuitów — na rynku. Kościół Dominikański, również barok, pochodzący z 1810 roku jest teraz katedrą prawosławną. Żydzi również stanowią pokaźny element

ludności. Kilka pierwszych dni mego pobytu były dniami świąt żydowskich, wszystkie sklepy były zamknięte. Wielki kwadratowy rynek był pusty. Wodna granica rynku, gdzie wyładowuje się towary na ląd, również była pozbawiona ruchu.

Uderzający kontrast stanowi scena z 3 października, kiedy odbywał się wielki comiesięczny targ. Zwiedziłam targi w wielu krajach, ale nigdzie nie widziałam tak jedynego w swoim rodzaju i interesującego widoku jak piński targ. Jest to miejsce, w którym spotyka się ludność, żyjąca w promieniu kilku kilometrów, aby sprzedać swoje wyroby, pozdrowić jedni drugich i wspólnie odświeżyć się herbatą, piwem lub wódką (pędzoną z kartofli) w małych kawiarenkach. Dzień targu jest naprawdę dniem świątecznym.

Na kilka dni przed tym przybywają łodzie naładowane towarem. Koryto rzeki nabiera nowego życia. Wielu ludzi przebywa 15 do 20 kilometrów. Wszystko, co może być dostarczone wodą jest przewożono wzdłuż rzeki Piny na południową stronę kościoła Jezuitów. Wielu z tych, którzy przybywają łodziami, śpią w swych stateczkach; pojazdy służą do tego samego celu dla podróżujących lądem.

O 7-j przed południem targ jest w pełni ożywienia. Jak na targach na całym świecie, tak i piński targ jest podzielony na działy. Pod północną ścianą kościoła stoją wozy z drzewem — brzozowe belki, używane przez drewniane dorożki, piłowane deski, drzewo na gonty, żerdzie i drzewo opałowe. W pobliżu wyroby z drzewa.

Na zachodniej ścianie drób, warzywa, owoce — jabłka, gruszki i trochę winogron i bananów. Ulica wzdłuż zachodniej części kościoła przeznaczona jest dla wozów z sianem i błotną trawą oraz trzciną. Kiedy siano zostanie sprzedane waży się je przez wyznaczonego w tym celu urzędnika. Wozy naładowane sianem zjeżdżają ze wzgórza, woźnice klną i kłócą się jedni z drugimi z powodu najmniejszego zadraśnięcia wozu. Zaledwie można się poruszyć. Naliczyłam około 300 wozów.

Front wody od północnej strony kościoła zajęty jest przez to wszystko, co było przywiezione na łodziach. Ryby są sprzedawane z łodzi i obnoszone na sznurach. Wszystkie możliwe miejsca są zajęte przez łodzie, wyciągnięte na brzegi łodzie wszystkich rodzajów, zawierające różnorodne produkty.

Konie są przeważnie stare i chude ze zniszczoną uprzężą. Drewniane chomąty są w powszechnym użyciu. Powiedziano mi, że wolą to od dyszła i skurzanej szlei i uprzęży sznurowej, używanej gdzieindziej w Polsce. Gospodarze przywożą całe wozy gęsi na targ. Leżą one tuzinami na chodniku, nogi ich związane są tak, żeby gęsi nie mogły uciec. Kurczęta traktowano w ten sam sposób, lub trzymane w prymitywnych drucianych klatkach. Wielkie białe świnie, leżące związane na wozach są pospolitym widokiem. Cielęta przyjeżdżają w ten sam sposób. Żywe owce właściciele przynoszą na własnych barkach. Znakomite grzyby, których jest taka obfitość w lasach północno-wschodnich Polski sprzedawane są w łozowych koszykach, lub nawlekane na sznurki, jak obwarzanki. W wielkiej obfitości są na targu jajka i kartofle.

Widać chłopów wszelkiego rodzaju i różnych typów. Ubrania są na ogół podobne. Większość mężczyzn nosi lniane spodnie lub wełniane z materiału domowej roboty i krótkie żakiety lub długie sukmany z wełnianego materiału lub skóry owczej. Niektórzy są boso inni noszą łapcie z brzozowej kory, powyżej okrywają nogę onuczą, która zastępuje skarpetki (nigdzie nie widziałam kobiet robiących skarpetki lub pończochy). Zamożniejsi noszą skórzane buty, sprzedawane również na rynku. Czapki są filcowe przeważnie lub z czarnej baraniej skóry.

Kobiety zwykle ubierają się w materiały tkane w domu, albo bawełniane jasno malowane kupione w Pińsku, lub wreszcie ciemne o trwałych kolorach. Wiele z nich nosi jaskrawe chustki. Wszędzie widać lniane, tkane w domu fartuchy. Jedne kobiety chodzą boso, inne noszą łapcie, inne długie do kolan skórzane buty, niektóre wysokie trzewiki. Podobnie jak mężczyźni są nieforemne i maniery mają bezpośrednie i poufałe.

Można powiedzieć, że targ piński obrazuje charakter życia na błotach, a miastu nadaje znaczenie naturalnej stolicy tego kraju. Należy pamiętać, że Pińsk służył za rynek dla większych lub mniejszych przestrzeni.. Do czasów powstania 1863 roku jego wielkie targi byli odwiedzane przez kupców z Kijowa, Wilna, Warszawy.

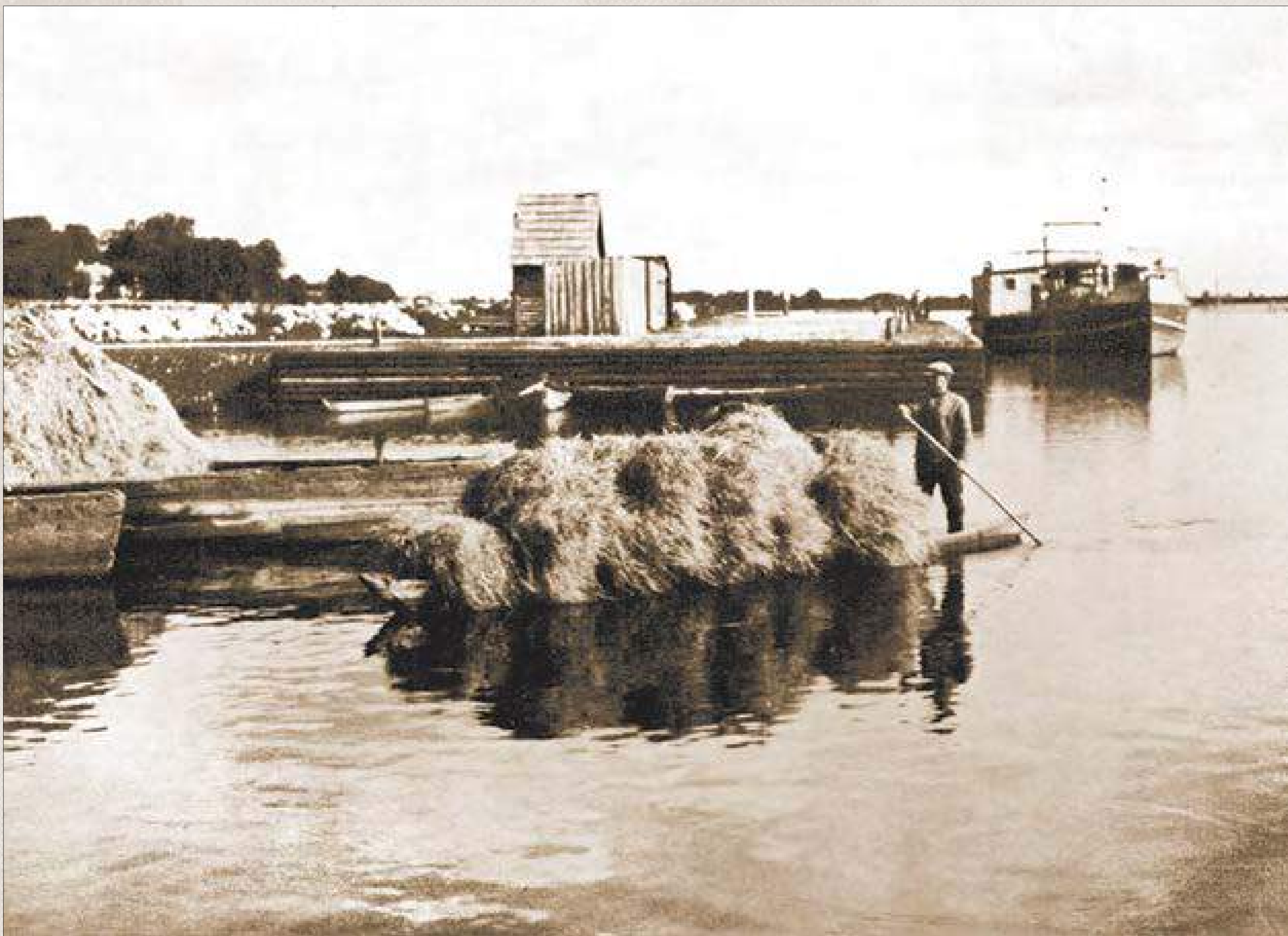
Dwa czynniki mogą wpłynąć na wzrost Pińska — wymiana stosunków z sąsiednimi Sowietami i rozwój kraju samego w sobie, co stanie się na skutek melioracji błot, projektowanej przez polski rząd. Byliśmy świadkami dokonania dwóch wielkich prac melioracyjnych w Europie — zdrenowania Zuiderzee i Błot Pantyjskich, ale zadanie Biura Melioracji Polesia jest o wiele donioślejsze. Minie jeszcze dużo czasu, zanim puste przestrzenie błot pińskich zamienią się w urodzajne łany i jeszcze jeden pierwotny kraj stanie się już tylko faktem historycznym.

Пінск
Pinsk
Пинск
Pińsk

Пінск. Маракі Пінскай рачной флатыліі ваенна-марского флоту Польшчы.
Pinsk. The sailors of the Pinsk Military River Flotilia.
Пинск. Моряки Пинской военной речной флотилии.
Pińsk. Marynarze Pińskiej Flotylli Rzecznej Marynarki Wojennej.

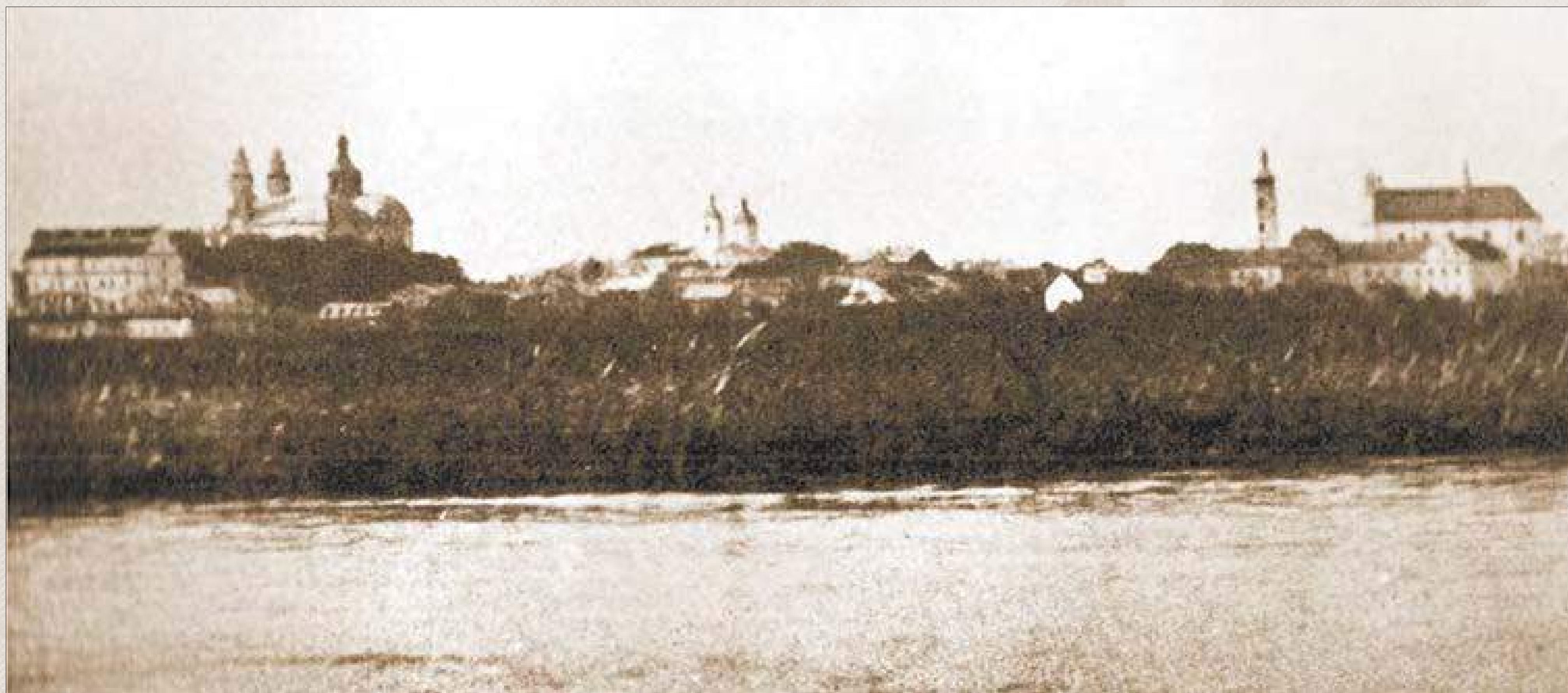
Пінск. Таварная прыстань.
Pinsk. Cargo quay.
Пинск. Грузовая пристань.
Pińsk. Przystań towarowa.

Пінск. Гандаль сенам паблізу гарадскога парка.
Pinsk. Trading with hay near the modern city park.
Пинск. Торговля сеном в районе современного городского парка.
Pińsk. Handel sianem w okolicach obecnego parku miejskiego.

Пінск. Прычальванне да гарадской набярэжнай.
Pinsk. A moored on the city waterfront.
Пинск. Швартовка на городской набережной.
Pińsk. Cumowanie przy miejskim nabrzeżu.

Панарама цэнтра горада з-за ракі.
Pinsk. Panorama of the city center over of the river.
Пинск. Панорама центра города из-за реки.
Pińsk. Panorama centrum miasta zza rzeki.Пінск.

Пінск. Мост праз Піну. Заканчэнне кірмашу.
Pinsk. The end of the fair.
Пинск. Мост через Пину. Окончание ярмарки.
Pińsk. Most nad Piną. Zakończenie jarmarku.

Пінск. Пад ветразем на Піне.
Pinsk. Sailing on Pina.
Пинск. Под парусом на Пине.
Pińsk. Pod żaglem na Pinie.

Пінск. Прычал для разгрузкі драўніны.
Pinsk. Berth for unloading timber.
Пинск. Причал для выгрузки древесины.
Pińsk. Cumowisko dla rozładunku drewna.

Пінск. Гандаль над Пінай.
Pinsk. Bargaining over the Pina river.
Пинск. Торг над Пиной.
Pińsk. Targ nad Piną.

Пінск. Рынак. Продаж сена каля кляштара езуітаў.
Pinsk. Market. Sale of hay near the walls of the Monastery of Jesuits.
Пинск. Рынок. Продажа сена у стен монастыря иезуитов.
Pińsk. Targ. Sprzedaż siana obok ścian klasztoru jezuitów.

Пінск. Рынак. Гандлёвыя рады перад касцёлам Св. Станіслава кляштара езуітаў.
Pinsk. Market. Shopping arcade in front of the Saint Stanislav Catholic Church of the Jesuit Monastery.
Пинск. Рынок. Торговый ряды перед костёлом Св. Станислава иезуитского монастыря.
Pińsk. Targ. Alejki handlowe przed kościołem Św. Stanisława klasztoru jezuitów.

Пінск. Рынак. Гандаль ганчарнымі вырабамі.
Pinsk. Market. Trading with pottery.
Пинск. Рынок. Торговля гончарными изделиями.
Pińsk. Targ. Handel wyrobami garncarskimi.

Пінск. Від на паўночную частку рынка.
Pinsk. View of the northern part of the market.
Пинск. Вид на северную часть рынка.
Pińsk. Widok na północną część targu.

Пінск. Рынак. Гандаль гусямі.
Pinsk. Market. Trading with geese.
Пинск. Рынок. Торговля гусями.
Pińsk. Targ. Handel gęśmi.

Пінск. Невялікія крамы ў гандлёвых радах.
Pinsk. Small shops in the shopping arcade.
Пинск. Небольшие лавки в торговых рядах.
Pińsk. Nieduże sklepiki w alejach handlowych.

Пінск. Рынак. Продаж будаўнічых матэрыялаў.
Pinsk. Market. Sale of building materials.
Пинск. Рынок. Продажа строительных материалов.
Pińsk. Targ. Sprzedaż materiałów budowlanych.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак у дні кірмашу.
Pinsk. The market in the days of the fair.
Пинск. Рынок в дни ярмарки.
Pińsk. Targ podczas jarmarku.

Пінск. Рынак. Удзельнікі кірмашу.
Pinsk. Market. Participants of the fair.
Пинск. Рынок. Участники ярмарки.
Pińsk. Targ. Uczestnicy jarmarku.

Пінск. Возніцтва.
Pinsk. Private cabbing.
Пинск. Частный извоз.
Pińsk. Furmaństwo.

Пінск. Рынак.
Pinsk. Market.
Пинск. Рынок.
Pińsk. Targ.

Пінск. Палесскі рыбак на рынку.
Pinsk. A Polesski fisherman at the market.
Пинск. Полесский рыбак на рынке.
Pińsk. Poleski rybak na targu.

Пінск. Кабета з дачкой на рынку
Pinsk. A woman with her daughter at the market.
Пинск. Женщина с дочерью на рынке.
Pińsk. Kobieta z córką na rynku.

Палешукі
The Poleshuks
Полешуки
Poleszucy

Пажылая жанчына ў дарозе.
An elderly woman on the road.
Пожилая женщина в пути.
Kobieta w podeszłym wieku w drodzę.

Кудрычы. Сям’я рыбака.
Kudrychy. A fisherman’s family.
Кудричи. Семья рыбака.
Kudricze. Rodzina rybaka.

Кудрычы. Пажылыя муж і жонка.
Kudrychy. An elderly couple.
Кудричи. Пожилая пара.
Kudricze. Para w podeszłym wieku.

Пінкавічы. Апрацоўка льну.
Pinkavichy. Flax processing.
Пинковичи. Обработка льна.
Pinkowicze. Obróbka lnu.

Палешукі ў час кірмашу.
The Poleshuks in the fair days.
Полешуки в ярмарочные дни.
Poleszucy podczas jarmarku.

Палешукі.
The Poleshuks.
Полешуки.
Poleszucy podczas.

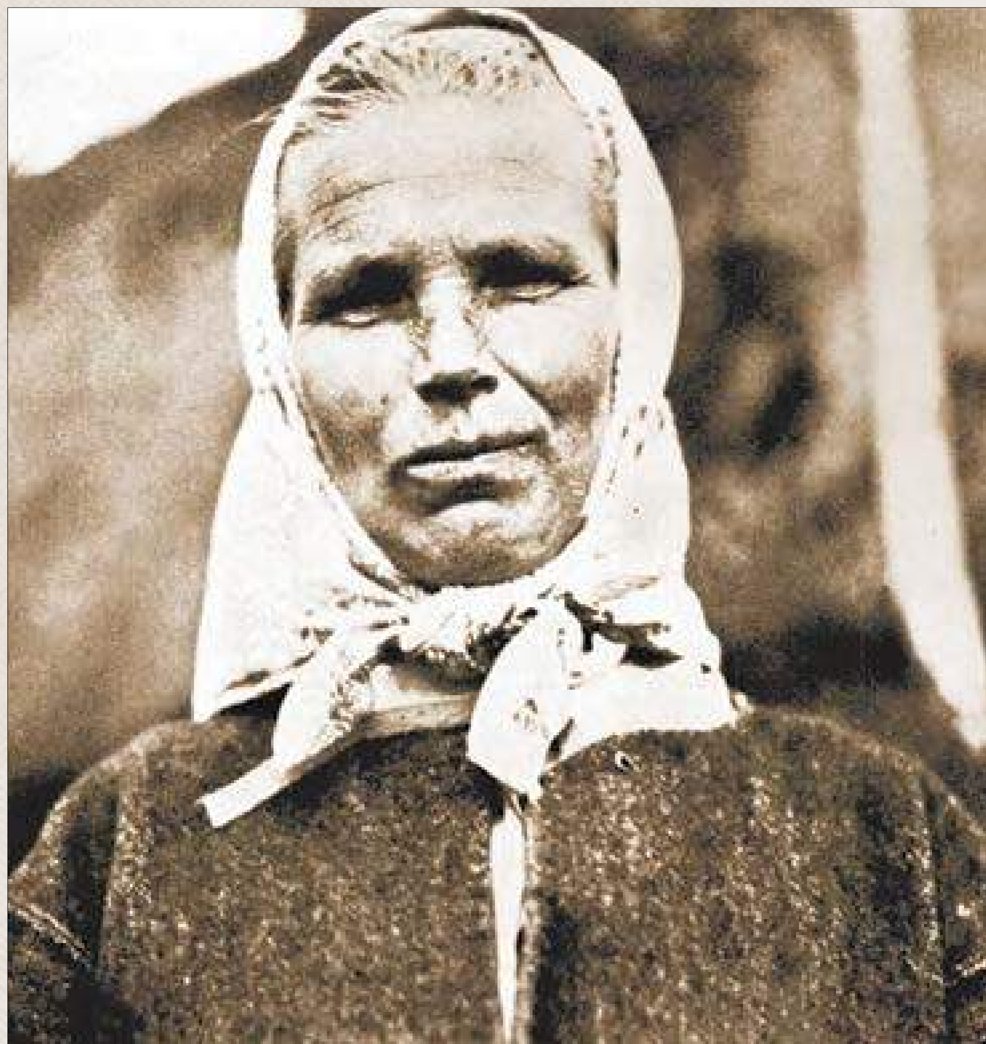

Гандляры хатняй жывёлай.
Merchants of livestock.
Торговцы живностью.
Handlarze zwierzętami domowymi.

Палешукі.
The Poleshuks.
Полешуки.
Poleszucy podczas.

Палескія кабеты.
The women of Polesie.
Полесские женщины.
Poleskie kobiety.

Палескія мужыкі.
The men of Polesie.
Полесские мужики.
Polescy chłopi.

Пінкавічы. Праца на балоце.
Pinkavichy. Work at the marshes.
Пинковичи. Работа на болоте.
Pinkowicze. Praca na bagnie.

Пінкавічы. Праца на балоце.
Pinkavichy. Work at the marshes.
Пинковичи. Работа на болоте.
Pinkowicze. Praca na bagnie.

Піна. Нарыхтоўка чароту.
The Pina river. Procurement of cane.
Пина. Заготовка камыша.
Pina. Gromadzenie sitowia.

Пінкавічы. Нарыхтоўшчыца чароту.
Pinkavichy. A maker of cane.
Пинковичи. Заготовщица камыша.
Pinkowicze. Kobieta gromadząca sitowie.

Пінскія балоты. Збор чароту.
Pinsk marshes. Collecting of cane.
Пинские болота. Сбор камыша.
Bagna pińskie. Gromadzenie sitowia.

Кнубава. Дарога праз выдмы.
Knubava. The road in the dunes.
Кнубово. Дорога в дюнах.
Knubowo. Droga przez wydmy.

Палескія мужыкі.
The men of Polesie.
Полесские мужики.
Polescy chłopi.

Старыя прыяцялі.
Old friends.
Старые приятели.
Starzy przyjaciele.

Палесская сям’я.
A family of Polesie.
Полесская семья.
Rodzina poleska.

Палесская сям'я.
A family of Polesie.
Полесская семья.
Rodzina poleska.

Кросны.
A weaving loom.
Ткацкий станок.
Krosna.

Рэкі, балоты
Rivers, swamps
Реки, болота
Rzeki, bagna

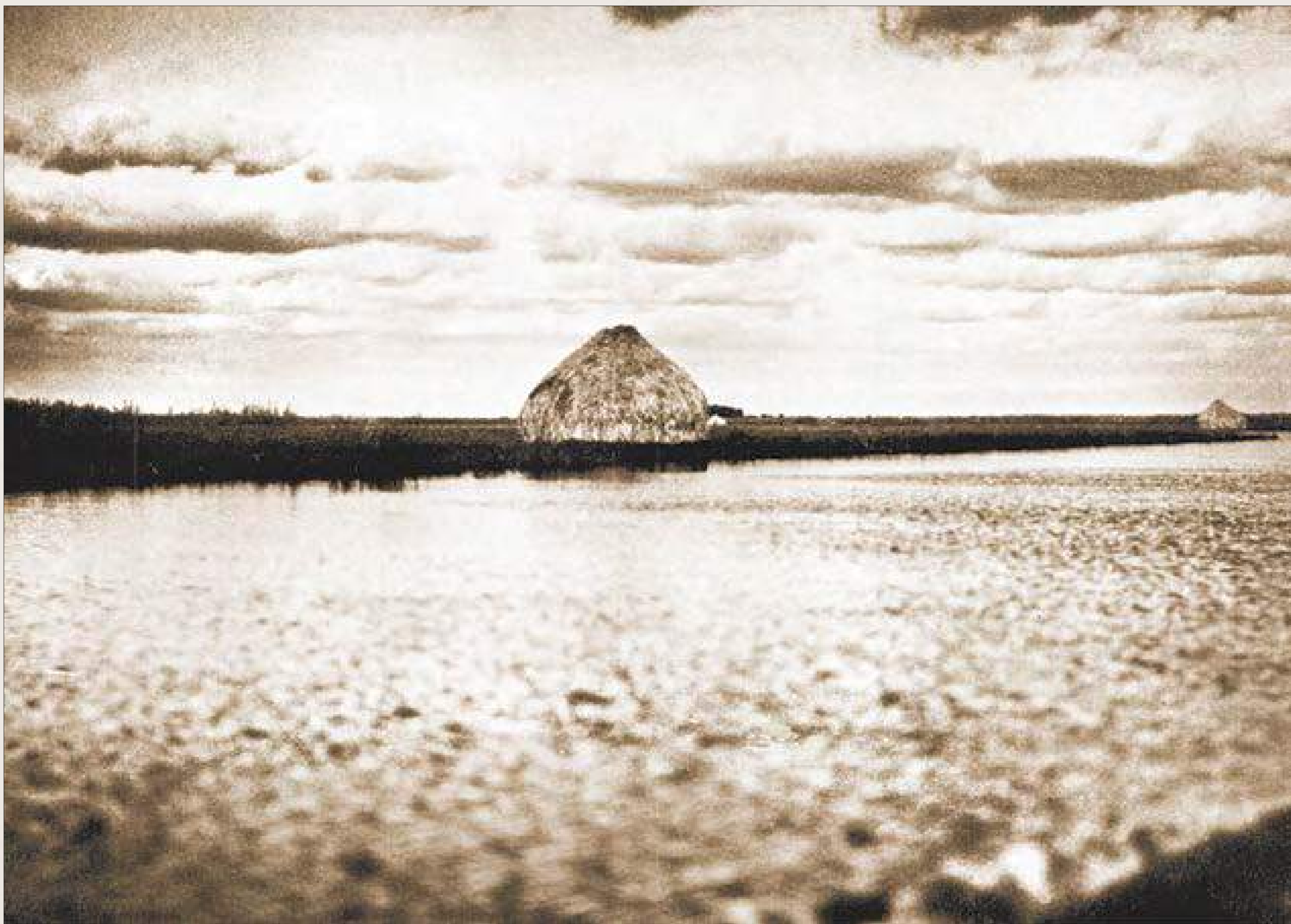
Гарадзішча. Касцёл Св. Ганны бенедыктынцаў на беразе Гарадзіншчанскага возера.
Garadzishcha. The Catholic Church of St. Anne of the Benedictine Monastery on the bank of the Garadzishchanskaye lake.
Городище. Костёл Св. Анны монастыря бенедиктинцев на берегу Городищенского озера.
Horodyszcze. Kościół Św. Anny klasztoru benedyktynów na brzegu jeziora Horodyszczeńskiego.

На пінскіх балотах.
On Pinsk marshes.
На пинских болотах.
Na pińskich bagnach.

На Ясельдзе.
On the Yaselda river.
На Ясельде.
Nad Jasiołdą.

Стагі над берагам Ясельды.
Haystacks on the banks of the Yaselda river.
Стога на берегу Ясельды.
Stogi nad brzegiem Jasiołdy.

Піна. Лодка з сенам, набліжаецца да пінскай набярэжнай.
The Pina river. A boat laden with hay approaches Pinsk waterfront.
Пина. Лодка, гружённая сеном, приближается к пинской набережной.
Pina. Łódź, naładowana sianem zbliża się do pińskiego nadbrzeża.

Піна. Барка з дровамі.
The Pina river. A wooden barge laden with firewood.
Пина. Барка, гружённая дровами.
Pina. Barka załadowana drewnem opałowym.

Перавозка каня праз Прыпяць.
Carriage a horse through the Prypyat river.
Перевозка коня через Припять.
Przewóz konia przez Prypeć.

Сплаў дрэва па Прыпяці. Удалечыні — усходняя частка горада.
Wooddrive on the Prypyat river. Afar — the eastern part of the city.
Сплав дерева по Припяти. Вдали — восточная часть города.
Spław drewna Prypecią. W oddali — wshodnia część miasta.

Прыпяць. Вясковы краявід.
The Prypyat river. Rural panorama.
Припять. Сельская панорама.
Prypeć. Panorama wiejska.

Ясельда.
The Yaselda river.
Ясельда.
Jasiołda.

Пінкавічы. Характэрны выгляд пінскіх багнаў.
Pinkavichy. A typical view of the Pinsk marshes.
Пинковичи. Характерный вид на пинских болотах.
Pinkowicze. Charakterystyczny widok na pińskich bagnach.

Непраходныя багны.
Impassable marshes.
Непроходимые топи.
Topieliska nie do przebycia.

Тыповы краявід балотнай мясцовасці.
A typical landscape of the marshes edge.
Типичный пейзаж болотного края.
Typowy pejzaż bagiennego kraju.

Струмень (Прыпяць). Каровы, якія плывуць па вадзе, на фоне Пінска.
The Strumen (Prypyat) river. Floating cows on the background of Pinsk.
Струмень (Припять). Плывущие коровы на фоне Пинска.
Strumień (Prypeć). Pływające krowy na tle Pińska.

Пінкавічы. Параход, які кіруецца да Пінска.
Pinkavichy. A steamer on its way to Pinsk.
Пинковичи. Пароход идущий на Пинск.
Pinkowicze. Statek do Pińska.

Ясельда. Пасажырскі параход.
The Yaselda river. A passenger steamer.
Ясельда. Пассажирский пароход.
Jasiołda. Statek pasażerski.

Пінкавічы. Перавозка чароту.
Pinkavichy. Transportation of cane.
Пинковичи. Перевозка камыша.
Pinkowicze. Przewóz sitowia.

Падвоз дроў на рынак у Пінску.
Delivery of firewood to the market in Pinsk.
Доставка дров на рынок в Пинске.
Przewóz drewna opałowego na targ w Pińsku.

Рыбалоўства
Fishing
Рыбаловство
Rybołówstwo

Рыбацкія сеткі на беразе Гарадзішчанскага возера.
Fishing nets on the bank of the Garadzishchanskaye lake.
Рыбацкие сети на берегу Городищенского озера.
Siatki rybackie na brzegu jeziora Horodniszczańskiego.

Тупчыцы. Прасушванне рыбацкіх сетак.
Tupchytsy. Drying of fishing tackle.
Тупчицы. Сушка рыбацких снастей.
Tupczyce. Suszenie sprzętów rybackich.

Рыбак на пінскіх балотах.
A fisherman in the Pinsk marshes.
Рыбак на пинских болотах.
Rybak na pińskich bagnach.

Рыбакі на балоце.
Fishermen on the marshes.
Рыбаки на болоте.
Rybacy na bagnie.

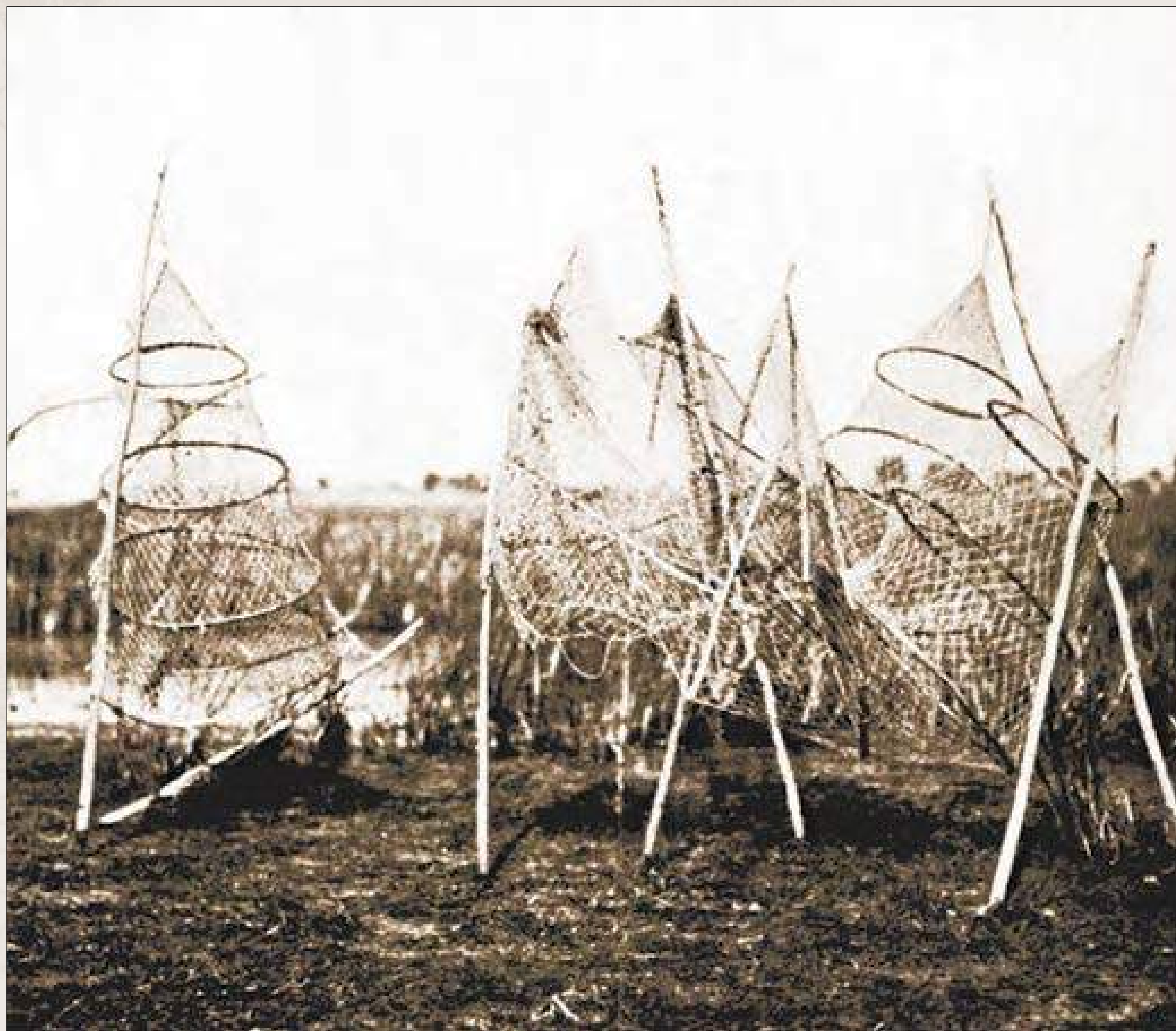
Кудрычы. Драўляныя скрынкі для захоўвання жывой рыбы.
Kudrychy. Wooden storage boxes for live fish.
Кудричи. Дощатые ящики для хранения живой рыбы.
Kudricze. Skrzynki z desek dla przechowywania żywej ryby.

Пінкавічы. Сеткі-пасткі.
Pinkavichy. Drifter-traps.
Пинковичи. Сети-ловушки.
Pinkowicze. Siatki-pułapki.

Пінкавічы. Сеткі-пасткі.
Pinkavichy. Drifter-traps.
Пинковичи. Сети-ловушки.
Pinkowicze. Siatki-pułapki.

Пінкавічы. Сеткі-пасткі.
Pinkavichy. Drifter-traps.
Пинковичи. Сети-ловушки.
Pinkowicze. Siatki-pułapki.

Пакінутая на балоце для прасушвання сетка-пастка.
A drifter-trap left on the marshes for drying.
Оставленная на болоте для просушки сеть-ловушка.
Zostawiona na bagnie dla suszenia siatka-pułapka.

Рыбак на пінскіх балотах.
A fisherman in the Pinsk marshes.
Рыбак на пинских болотах.
Rybak na pińskich bagnach.

Хомск.
Khomsk.
Хомск.
Chomsk.

Хомск.
Khomsk.
Хомск.
Chomsk.

Спорава.
Sporava.
Спорово.
Sporowo.

Рыбак на пінскіх балотах.
A fisherman in the Pinsk marshes.
Рыбак на пинских болотах.
Rybak na pińskich bagnach.

Кудрычы. Малы рыбалоў.
Kudrychy. A young fisherman.
Кудричи. Юный рыболов.
Kudricze. Mały rybak.

Пінкавічы. Рыбалоўныя прылады.
Pinkavichy. Fishing tackle.
Пинковичи. Рыбацкие снасти.
Pinkowicze. Rybackie narzędzia.

Паселішчы і інвентар

Villages and Inventory

Селения и инвентарь

Miejscowości i narzędzia

Заазер'е. На беразе Гарадзішчанскага возера.
Zaazerye. On the bank of the Garadzishchanskaye lake.
Заозерье. На берегу Городищенского озера.
Zajezierze. Na brzegu jeziora Horodyszczańskiego.

Тупчыцы.
Tupchytsy.
Тупчицы.
Tupczyce.

Тупчыцы.
Tupchytsy.
Тупчицы.
Tupczyce.

Пінкавічы. Пакроўская царква на беразе Піны.
Pinkavichy. The Church of Intercession on the bank of the Pina river.
Пинковичи. Покровская церковь на берегу Пины.
Pinkowicze. Pokrowska cerkiew na brzegu Piny.

Кнубава. Гаспадарчы двор.
Knubava. A household yard.
Кнубово. Хозяйственный двор.
Knubowo. Dwór gospodarczy.

Тупчыцы.
Tupchytsy.
Тупчицы.
Tupczyce.

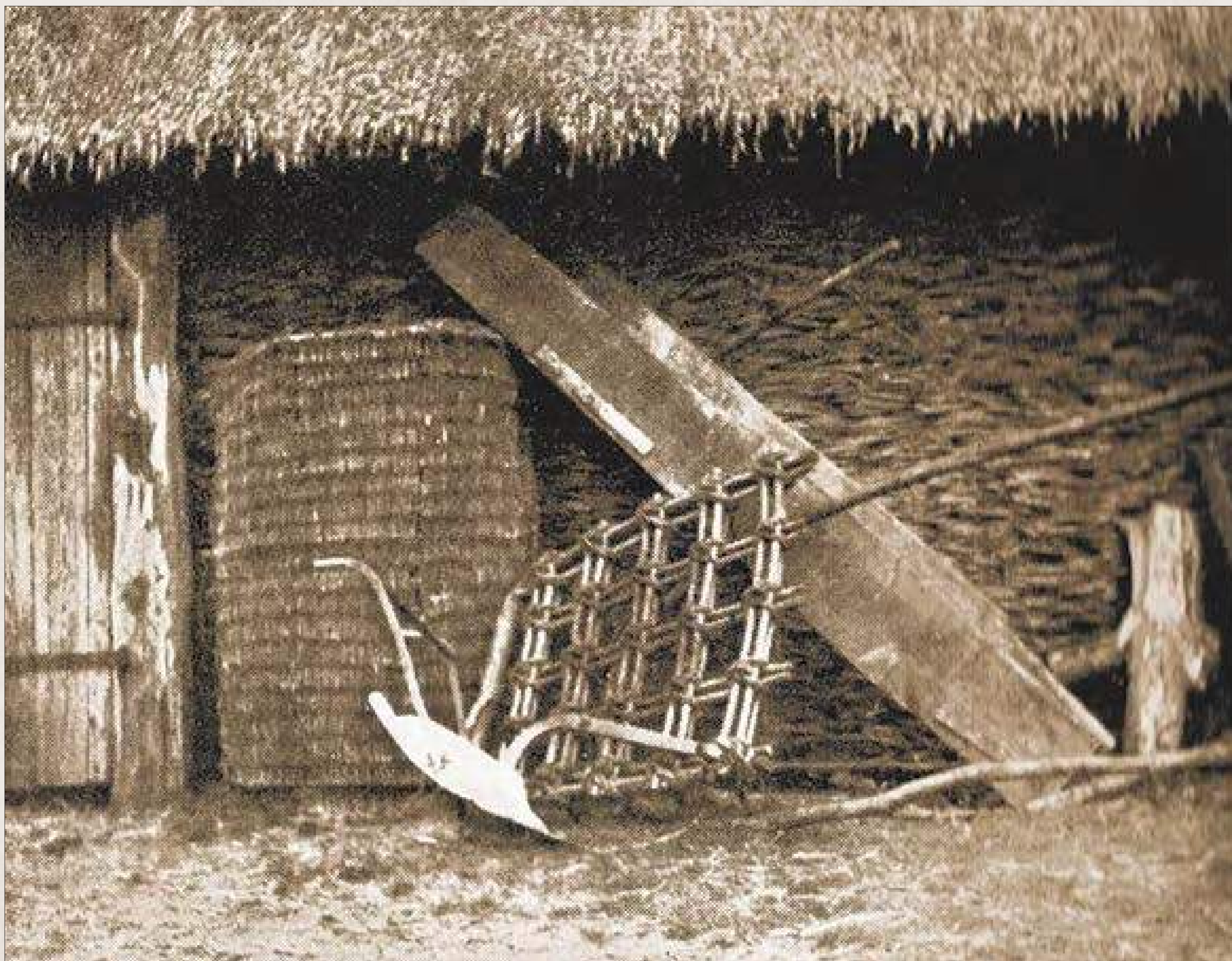
Курадава. Вясковыя могілкі.
Kuradava. A rural Cemetery.
Курадово. Сельское кладбище.
Kuradowo. Cmentarz wiejski.

Тупчыцы. Выгляд вёскі з боку ракі.
Tupchytsy. View of the village from the river.
Тупчицы. Вид села с реки.
Tupczyce. Widok na sioło z rzeki.

Пінкавічы. Невялікі крыж на вяршыні стога сена.
Pinkavichy. A small cross on top of the stack.
Пинковичи. Небольшой крест на вершине стога.
Pinkowicze. Mały krzyż na wierzchu stogu.

Кнубава. Сельскагаспадарчыя прылады.
Knubava. Farming inventory.
Кнубово. Сельскохозяйственный инвентарь.
Knubowo. Sprzęt gospodarczy.

Кудрычы. Палеская хата.
Kudrychy. A house of Polesie District.
Кудричи. Полесская хата.
Kudricze. Poleska chata.

На старым гасцінцы з Брэста ў Пінск.
On the old path from Brest to Pinsk.
На старом тракте из Бреста в Пинск.
Na starym trakcie z Brześcia do Pińska.

Кудрычы. Хлеб, выпечаны на капусным лісце.
Kudrychy. Bread baked on a cabbage leaf.
Кудричи. Хлеб, испечённый на капустном листе.
Kudricze. Upieczony na liście kapusty chleb.

Пінкавічы. Гаспадарчы двор.
Pinkavichy. A household yard.
Пинковичи. Хозяйственный двор.
Pinkowicze. Dwór gospodarczy.

Нярэдка і зараз можна сустрэць жылыя пабудовы, злучаныя з гаспадарчымі.
Even now you can often meet dwelling buildings combined with farm buildings.
Нередко и сейчас можно встретить жилые строения, совмещённые с хозяйственными.
Również obecnie dość często napotkać można zabudowę mieszkalną zespoloną z gospodarczą.

Гарадзішча. У атачэнні вялікай вады.
Garadzishcha. Surrounded by high water.
Городище. В окружении большой воды.
Horodyszcze. W otoczeniu wielkiej wody.

Пінкавічы. Саламяная адрына для захоўвання сельскагаспадарчых прылад і рыбалоўнага інвентара.
Pinkavichy. Straw shed for storing seasonal inventory and fishing tackle.
Пинковичи. Соломенный сарай для хранения сезонного инвентаря и рыбацких снастей.
Pinkowicze. Słomiany chlew dla sprzętu sezonowego i siatek rybackich.

Пінкавічы. Захоўванне лёну.
Pinkavichy. Storage of flax.
Пинковичи. Хранение льна.
Pinkowicze. Przechowywanie lnu.

Пінкавічы. Захоўванне лёну.
Pinkavichy. Storage of flax.
Пинковичи. Хранение льна.
Pinkowicze. Przechowywanie lnu.

Ясельда. Вясковы краявід.
The Yaselda river. A rural landscape.
Ясельда. Сельский пейзаж.
Jasiołda. Pejzaż wiejski.

Тупчыцы. Захоўванне сена.
Tupchytsy. Storage of hay.
Тупчицы. Хранение сена.
Tupczyce. Przechowywanie siana.

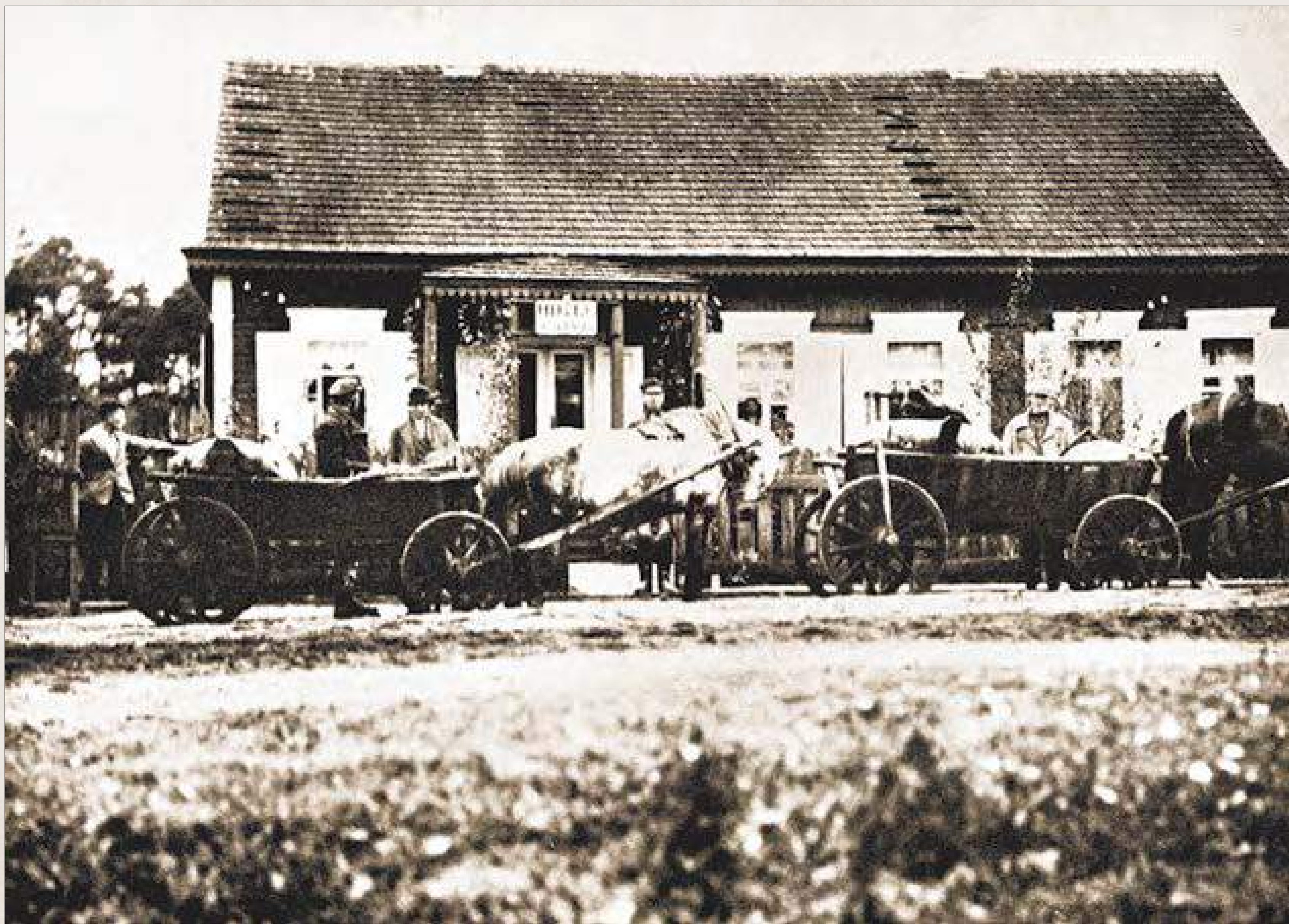
Хутар на Палессе.
An isolated farmstead in Polessie.
Хутор на Полесье.
Chutor na Polesiu.

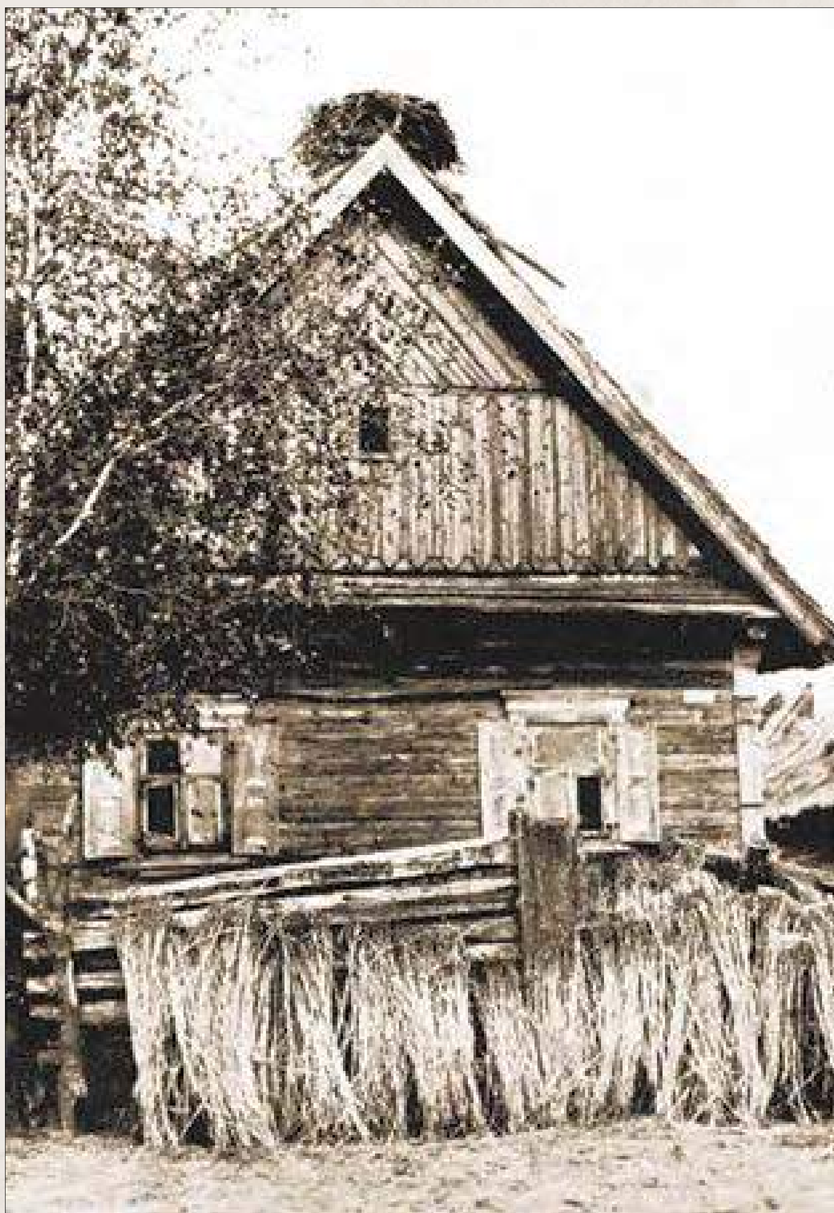
Хаты, якія будуюцца на ўсход ад Пінска.
The houses being built to the East of Pinsk.
Строящиеся хаты к востоку от Пинска.
Chaty w budowie na wschód od Pińska.

Кудрычы. Вёска на вадзе.
Kudrychy. A village on water.
Кудричи. Деревня на воде.
Kudricze. Wioska na wodzie.

Вясковая гасцініца.
A rural hotel.
Сельская гостиница.
Wiejski hotel.

Кудрычы. Прасушванне льна каля хаты.
Kudrychy. Drying of flax near the house.
Кудричи. Сушка льна у хаты.
Kudricze. Suszenie lnu przy chacie.

Пінкавічы. Нарыхтоўка льну.
Pinkavichy. Flax harvesting.
Пинковичи. Заготовка льна.
Pinkowicze. Gromadzenie lnu.

Вясковы драўляны ходнік перад хатай.
A rural boardwalk («hodniki») in front of the house.
Сельский дощатый тротуар («ходники») перед хатой.
Wiejski chodnik drewniany przed domem.

Пінкавічы. Снапы камыша, прыгатаваныя да выкарыстання.
Pinkavichy. Cane sheafs prepared for use.
Пинковичи. Снопы камыша, подготовленные для использования.
Pinkowicze. Przygotowane do użytku snopy sitowia.

Будан у полі для хованкі ад непагадзі.
A shelter in the field for hiding from the bad weather.
Шалаш в поле для укрытия от непогоды.
Szałas w polu na wypadek złej pogody.

Ахова. Палескі вадавоз.
Akhova. The Polesski water-carrier.
Охово. Полесский водовоз.
Ochowo. Poleski woziwoda.

Бортніцтва на Палессі.
Beekeeping in Polessie.
Бортничество на Полесье.
Bartnictwo na Polesiu.

Нарубы на магілах вясковых могілак.
Chops on the graves in the village churchyards.
Нарубы на могилах на сельских погостах.
Naruby na mogiłach na wiejskich cmentarzach.

КАМЕНТАРЫ:

1. Луіза Бойд выкарыстоўвае назву «Прыпяцкія балоты», але гэтая назва мае два значэнні: першае — фізіка-геаграфічны раён Прыпяцкае Палессе, які займае вялікую тэрыторыю на поўдні Беларусі; другое, больш вузкае — Пінскія балоты.

-

2. Пінскія балоты — частка Прыпяцкага Палесся ўздоўж Прыпяці ад Пінска на захадзе да рэк Сцвіга і Бобрык другі на ўсходзе. Займаюць прастору поймы і першай надпойменной тэрасы Прыпяці і яе прытокаў. Луіза Бойд ў 1934 годзе наведала і апісала тую частку Пінскіх балот, якая знаходзіцца каля самага Пінска.

3. Даўжыня Прыпяцкага Палесся з захада на ўсход складае ад 175 да 280 км, з поўначы на поўдзень — ад 83 да 140 км. Палессе ў значэнні «Палеская нізіна» ў цяперашні час знаходзіцца на тэрыторыі чатырох дзяржаў: Польшчы, Беларусі, Украіны і Расіі і займае агульную плошчу 130 тыс.км2.

4. Загароддзе альбо Загародская раўніна знаходзіцца ў цэнтральнай і паўднёвай частках сучаснай Брэсцкай вобласці (Драгічынскі, Іванаўскі і Пінскі раёны). Гэта частка водападзелу паміж рэкамі Балтыйскага (Мухавец і іншыя прытокі Заходняга Буга) і Чарнаморскага (рэкі Ясельда і Піна) басейнаў. Працягласць з захаду на ўсход — 85 км, з поўначы на поўдзень — 15-35 км. Плошча — 3,1 тыс. км2. Максімальная вышыня — 179 м. над узроўнем мора.

5. Агінскі канал пабудаваны ў 1767–83 гг. па ініцыятыве і на сродкі гетмана Міхала Казіміра Агінскага, злучае Ясельду (басейн Прыпяці) і Шчару (басейн Нёмана). Даўжыня разам з возерам Выганашчанскім — 54 км. Да 1941 года выкарыстоўваўся для суднаохдства і лесасплаву.

Каралеўскі канал (сучасная назва Дняпроўска-Бугскі) пабудаваны ў 1775–83 гг. Злучае рэкі Піна (басейн Дняпра) і Мухавец (басейн Віслы). Водападзельная частка канала складае 58 км. Зараз штучная частка гэтага воднага шляху — 105 км. Канал меў важнае гандлёвае і стратэгічнае значэнне як для Расійскай імперыі, так і для Польшчы (Другой Рэчы Паспалітай).

6. Данцыг — нямецкая назва горада Гданьск, важнага порта на Балтыйскім моры, які з 1919 г. меў статус вольнага горада, а зараз знаходзіцца ў складзе Польшчы. Кёнігсберг — былая сталіца Прусіі. У 1946 г. горад пераіменаваны ў Калінінград і зараз з'яўляецца самым заходнім абласным цэнтрам Расійскай Федэрацыі.

7, 8. Маецца на ўвазе савецка-польская мяжа, якая на Палессі праходзіла на ўсход ад Лунінца, Мікашэвічаў і Давід-Гарадка, з савецкага боку знаходзіліся Слуцк, Жыткавічы, Тураў, Калінкавічы, Мазыр.

9. Польская рачная флатылія ВМФ была створана 19 красавіка 1919 г. У 1922 г. галоўнай базай флатыліі становіцца Пінск. З таго часу яе пачынаюць называць Пінскай рачной флатыліяй. У Пінску у 1920–30 гг. існавалі ваенны порт, казармы, склады і ангары. Галоўнай задачай рачной флатыліі ВМФ Другой Рэчы Паспалітай была дазорная служба на палескіх рэках. У яе складзе знаходзіліся 6 рачных манітораў, 3 рачныя канонерскія лодкі і 19 бронекатэраў.

10. Карчма — пабудова, дзе падарожнік мог падсілкавацца і пераначаваць. Корчмы будавалася на гандлёвых плошчах гарадоў, мястэчак, у некаторых сёлах і фальварках, на гандлёвых шляхах, ля рачных пераправаў і прыстаняў.

11. Рака Прыпяць і яе прытокі звычайна замярзаюць у пачатку снежня, а ў канцы сакавіка пачынаецца ледаход.Таўшчыня лёду — 55-65 см. Далёка некожная зіма была настолькі цёплая, каб на Палессі ў гэты час маглі харчавацца вадаплаваючыя птушкі.

12. Фут — адзінка вымярэння даўжыні ў англійскай сістэме мер. У 1958 г. устаноўлена даўжыня «міжнароднага фута» — адзінага для англамоўных краін, які раўняецца — 0,3048 м.

13. З гэтай мэтай выкарыстоўваюцца доўгія вёслы альбо спецыяльны шост для загону рыбы ў сетку, якія называўся боўт.

14. Пуня (адрына) — гаспадарчая пабудова для захоўвання сена, саломы.

15. Выспа — невялікі, часьцей за ўсё пясчаны востраў, які знаходзіцца ў межах ракі, возера, балота. Палесскія выспы, паросшыя лесам, найчасцей акружаны балот.

16. Луіза Бойд выкарыстоўвае назву «Сельскагаспадарчыя вёскі», але на Палессі ў час яе візіту наогул не было прамысловых вёсак. Нават такі прамысловы цэнтр, як вёска Парэчча, які да Першай сусветнай вайны мог прэтэндаваць на гэткі статус, страціў сваё былое значэнне пасля разрабавання ткацкай фабрыкі Скірмунтаў германскімі акупантамі.

17. Цяжка высветліць, што маецца на ўвазе: хаты, дзе жылі сем’і рыбакоў, альбо рыбацкія курэні, якімі карысталіся рыбакі падчас лоўлі рыбы.

18. Першапачаткова палескія вёскі мелі хаатычную забудову, хаты ў іх былі раскіданы па выспах сярод балот, зносіны паміж жыхарамі — на лодках ці па кладках. Вулічныя вёскі з’явіліся на Палессі дзякуючы каралеве Боне. Цяпер даўжыня вулічных вёсак, якія знаходзяцца ўздоўж асноўных палесскіх шляхоў, досыць вялікая, да прыкладу вёска Парэчча Пінскага раёна мае даўжыню 5,5 км.

19. Шнур — адзінка вымярэння, якой карысталіся ў Вялікім Княстве Літоўскім і Рэчы Паспалітай. Доўгі час пасля падзелаў Рэчы Паспалітай захоўвалася на былых землях ВКЛ.

20. Свіран (амбар, клець) — неацяпляльны, халодны сельскагаспадарчы будынак для захоўвання сялянскага набытку: збожжа, адзення і іншых рэчаў.

21. Прач — палесская назва праніка, які ўяўляў сабой пляскаты драўляны брусок з ручкай, якім перылі (пралі) бялізну пры мыцці, палотны пры адбельванні; ім таксама адбівалі лён, проса.

22. Адна з назваў прыстасавання для складання неабмалочаных снапоў ці стагоў сена — адонак. Ён ўяўляе сабой збудаванне з чатырох слупоў вышынёй ад 0,4 да 0,9 м., а ў балоцістых мясцінах да 1,5 м. Адонак надзейна зберагаў збажыну і сена ад вільгаці.

23. Журавель — традыцыйнае прыстасаванне пры студні для даставання вады, якое дзейнічае як рычаг-вага, замацаваны ў развілцы ўкапанага ў зямлю дрэва (сахі). Да верхняга канца рычага-вагі прывязаны драўляны шост з вядром, да ніжняга — процівага. Жураўлі выкарыстоўваюць там, дзе блізка грунтовыя воды. Нават зараз на Палессі яшчэ шмат калодзежаў-жураўлёў.

24. На Палессі былі распаўсюджаны калыскі ў выглядзе доўгага кошыка, які звычайна плялі з лазовых дубцоў. Калыскі называлі таксама люлькамі. Калыскі падвешвалі на чатырох почапках да столі ці бэлькі, часцей да жэрдкі, якая адным канцом затыкалася за бэльку. Для зручнасці калыхання да калыскі мацавалі вяроўку (можна было калыхаць нагой ці рукой або на адлегласці).

25. У выніку падпісання Рыжскага мірнага дагавора паміж Польшчай і Савецкай Расіяй (18.03.1921 г.) заходнія беларускія тэрыторыі плошчай 98 815 км2 з насельніцтвам звыш 3 мільёнаў чалавек сталі часткай Другой Рэчы Паспалітай і знаходзіліся ў складзе гэтай дзяржавы да верасня 1939 г., пачатку Другой сусветнай вайны.

26. Калоды, якімі накрывалі магілы, на Палессі называюць «нарубамі» альбо «прыкладзінамі». Некаторыя даследчыкі лічаць, што «нарубы» — гэта рэшткі старога звычаю закрываць пахаванні каменнем ці вялікімі кавалкамі дрэва, каб зберагчы іх ад ваўкоў і іншых дзікіх жывёл. Існуе думка, што «нарубы» звязаны з праяўленнямі ў гэтых мясцінах вампірызму. Каб нябожчыкі не выходзілі з магіл, не турбавалі і не палохалі сваіх родных ці аднавяскоўцаў, пахаванні накрывалі цяжкімі калодамі. Сёння ў некаторых вёсках Палесся: Багданаўка, Парэ, Аўсямірава яшчэ захаваліся могілкі з «нарубамі».

27. Палатно, якім абвязвалі крыжы на могілках, належыць да катэгорыі аброчных тканін, якія выконвалі функцыю ахвяравальных дароў. Найчасцей гэта былі тканыя ручнікі. Выкарыстанне аброчных тканін звязана з дахрысціянскімі часамі.У памінальных абрадах яны ўжываліся як сімвал непарушнай сувязі паміж пакаленнямі. Зараз у розных кутках Пінскага Палесся замест ручнікоў і тканін ужываюцца пакупныя стужкі рознага колеру.

28. У Велікодныя дні (у некаторых рэгіёнах на 4-ты дзень пасля Вялікадня) адведвалі магілы сваіх блізкіх, прыбіралі іх, завязвалі на крыжы тканіну, ручнікі альбо стужкі. Рассцілалі на магілах ручнікі, палатно і выстаўлялі ежу, памінаалі сваіх продкаў і пакідалі ім чырвонае, зваранае ў цыбульніку яйка, хлеб і іншую ежу. Гэтая традыцыя ўзыходзіць да памінальных трызнаў часоў паганства, і, хаця афіцыйная царква асуджае гэты сваеасаблівы зварот да паганства, традыцыя працягваецца.

29. Доўгі час на тэрыторыі Палесся асноўнай рэлігійнай канфесіяй з’яўлялася ўніяцтва. Брэсцкая царкоўная унія адбылася ў 1596 г., а ў канцы 18 ст. да ўніяцкай царквы належала каля 70% насельніцтва, якое пражывала на тэрыторыі сучаснай Беларусі. У 1839 г. у Расійскай імперыі ўніяцкая царква была скасавана, а духавенства і вернікі далучаны да рускай праваслаўнай царквы, што часта рабілася гвалтоўна і выклікала шматлікія пратэсты, якія жорстка падаўляліся ўладамі.

30. У 1396 г., як сцвярджаюць некаторыя крыніцы, быў закладзены драўляны кляштар францысканцаў у Пінску. Сучасны кафедральны касцёл, які бачыла Луіза Бойд, пабудаваны ў 1712-30 гг. у стылі барока

на месцы першага драўлянага касцёла францысканцаў і асвечаны як касцёл Унебаўзяцця Найсвяцейшай Дзевы Марыі. Францысканцы былі выдалены з Пінска расійскімі ўладамі ў сярэдзіне 19 ст., пасля чаго касцёл стаў парафіяльным, а 28.10.1925 г., калі была ўтвораная Пінская дыяцэзія (каталіцкая епархія), атрымаў статус кафедральнага.

31. Каменны касцёл Святога Даменіка у Пінску пачалі будаваць пасля пажару 1787 г. Час быў неспрыяльны, і будаўніцтва расцягнулася на доўгія гады. Пінскім даменіканцам дапамог завяршыць род Пуслоўскіх, таму яго сталі называць «касцёл Пуслоўскага». Касцёл пабудаваны ў стылі класіцызму. У 1850 г. даменіканскі кляштар у Пінску быў зачынены, неўзабаве касцёл перадалі праваслаўнай царкве і асвяцілі як сабор Святога Фёдара. У эпоху атэізма ў 1948 г. святыня была цалкам зруйнавана, на яго месцы знаходзіцца праваслаўны сабор Уваскрэссеня Славушчага.

32. У міжваенны час у Пінску каля 75-80% насельніцтва складалі яўрэі. У 1939 г., калі агульная колькасць жыхароў дасягнула 37 тысяч у горадзе пражывала каля 31 тысячы яўрэяў і налічвалася больш за 40 яўрэйскіх малітоўных дамоў і сінагог.

33. Шынок — з’яўляецца падвідам карчмы, у якім у адрозненні ад апошняй не было жылых пакояў. Шынком таксама называлі залу абслугоўвання ў карчме. У шынках найчасцей збіраліся аматары спіртовых напояў. Гістарычна назва ўжывалася ў Беларусі, Польшчы, Украіне.

34. Дуга і аглоблі — канструкцыйныя элементы гужавых транспартных сродкаў або ворыўных прылад, што служаць для злучэння іх з цягавай сілай. Пры запрэжцы аглоблі змацоўваюцца з дугой гужамі ад хамута. Такая вупраж дазваляла кіраваць канём і не давала магчымасці каню разпрэгчыся. Выкарыстанне дугі як у мінулым, так і зараз адрознівае спосаб запрагання каня на Беларусі ад спосабаў запрагання ў Польшчы, дзе дуга наогул не ўжываецца. Калі хацелі падлавіць палешука ці беларуса, які выдае сябе за паляка, то пыталі ў яго: «А як у Польшчы называецца дуга?».

35. Нацыянальна-вызваленчае паўстанне 1863 г. у Польшчы называюць «Стычнёвым» («стычань» — гэта месяц студзень). Некаторыя беларускія гісторыкі таксама называюць яго паўстаннем Кастуся Каліноўскага. Гэта паўстанне было жорстка падаўлена расійскімі ўладамі.

36. Савецкім Саюзам.

37. Даслоўна гэтая ўстанова мела назву «Бюро Меліярацыі Палесся». Здзяйсненьню запланаванай працы перашкодзіла Другая сусветная вайна, якая пачалася 1 верасня 1939 г. Маштабная меліярацыя Палесся адбылася ў савецкі час у 1960-80 гг. Тады было асушана 2,9 млн. га балот.

КОММЕНТАРИИ:

1. Луиза Бойд использует название «Припятские болота», но это название имеет два значения: первое — физико-географический район Припятское Полесье, который занимает большую территорию на юге Беларуси; второе, более узкое — Пинские болота.

2. Пинские болота — часть Припятского Полесья вдоль Припяти от Пинска на западе до рек Ствига и Бобрик второй на востоке. Занимают пространство поймы и первой надпойменной террасы Припяти и ее притоков. Луиза Бойд в 1934 году посетила и описала ту часть Пинских болот, которая находится у самого Пинска.

3. Длина Припятского Полесья с запада на восток составляет от 175 до 280 км, с севера на юг — от 83 до 140 км. Полесье в значении «Полесская низменность» в настоящее время находится на территории четырех государств: Польши, Беларуси, Украины и России и занимает общую площадь 130 тыс.км2.

4. Загородье или Загородская равнина находится в центральной и южной частях современной Брестской области (Дрогичинский, Ивановский и Пинский районы). Это часть водораздела между реками Балтийского (Мухавец и другие притоки Западного Буга) и Черноморского (реки Ясельда и Пина) бассейнов. Протяженность с запада на восток — 85 км, с севера на юг — 15-35 км. Площадь — 3,1 тыс. Км2. Максимальная высота — 179 м. над уровнем моря.

5. Огинский канал построен в 1767-83 гг. по инициативе и на средства гетмана Михаила Казимира Огинского, соединяет Ясельду (бассейн Припяти) и Щару (бассейн Немана). Длина вместе с озером Выгонощанском 54 км. До 1941 года использовался для судоходства и лесосплава.

Королевский канал (современное название Днепровско-Бугский) построен в 1775-83 гг. Соединяет реки Пина (бассейн Днепра) и Мухавец (бассейн Вислы). Водораздельная часть канала составляет 58 км. В настоящее время искусственная часть этого водного пути — 105 км. Канал имел важное торговое и стратегическое значение как для Российской империи, так и для Польши (Второй Речи Посполитой).

6. Данциг — немецкое название города Гданьск, важного порта на Балтийском море, который с 1919 г. получил статус вольного города, а сейчас находится в составе Польши. Кёнигсберг — бывшая столица Пруссии. В 1946 г. город переименован в Калининград и сейчас является самым западным областным центром Российской Федерации.

7, 8. Подразумевается советско-польская граница, которая на Полесье проходила восточнее Лунинца, Микашевич и Давид-Городка, с советской стороны находились Слуцк, Житковичи, Туров, Калинковичи, Мозырь.

9. Польская речная флотилия ВМФ была создана 19 апреля 1919 г. В 1922 г. главной базой флотилии становится Пинск. С тех пор её начинают называть Пинской речной флотилией. В Пинске в 1920-30 гг. существовали военный порт, казармы, склады и ангары. Главной задачей речной флотилии ВМФ Второй Речи Посполитой была дозорная служба на полесских реках. В её составе находились 6 речных мониторов, 3 речные канонерской лодки и 19 бронекатеров.

10. Корчма — постройка, где путешественник мог подкрепиться и переночевать. Корчмы строилась на торговых площадях городов, в некоторых селах и фольварках, на торговых путях, у речных переправ и пристаней.

11. Река Припять и ее притоки обычно замерзают в начале декабря, а в конце марта начинается ледаход.Толщина льда — 55-65 см. Маловероятно, что на межвоенный период 20 в. приходились настолько теплые зимы, что водоплавающие птицы могли добывать себе корм зимой. Далеко не каждая зима была настолько тёплой, чтобы на Полесье в это время могли кормиться водоплавающие птицы.

12. Фут — единица измерения длины в английской системе мер. В 1958 г. установлена длина «международного фута» — единого для англоязычных стран, который равняется — 0,3048 м.

13. С этой целью используются длинные весла или специальный шест для загона рыбы в сеть, который назывался «бовт».

14. Амбар (сарай) — хозяйственная постройка для хранения сена, соломы.

15. Острова на Полесье чаще всего песчаные и поросшие лесом, как правило, окружены болотами, а не водоёмами.

16. Луиза Бойд использует название «Сельскохозяйственные деревни», но на Полесье во время ее визита вообще не было

промышленных деревень. Даже такой промышленный центр, как деревня Поречье, который до Первой мировой войны мог претендовать на подобный статус, потерял свое былое значение после разграбления ткацкой фабрики Скирмунтов германскими оккупантами.

17. Трудно выяснить, что имеется в виду: дома, где жили семьи рыбаков, или рыбацкие курень, которыми пользовались рыбаки во время ловли рыбы.

18. Первоначально полесские села имели хаотичную застройку, хаты в них были разбросаны по островам среди болот, сообщение между жителями — на лодках или по мосткам. Уличные деревни появились на Полесье благодаря королеве Боне. Сейчас длина уличных деревень, которые находятся вдоль основных полесских дорог достаточно велика, к примеру деревня Поречье Пинского района имеет длину 5,5 км.

19. Шнур — единица измерения, которой пользовались в Великом Княжестве Литовском и Речи Посполитой. Долгое время после разделов Речи Посполитой сохранялась на бывших землях ВКЛ. Шнур (как мера длины) равен 48,7 м. Шнур, (как мера площади) равен 0,237 га.

20. Амбар (клеть) — неотаплеваемоя, холодноя хозяйственная постройка для хранения крестьянского имущества: зерна, одежды и других вещей.

21. «Прач» («праник», било) — так на Полесье называли плоский деревянный брусок с ручкой, которым колотили бельё при стирке, полотна при отбеливании; им также молотили лён, просо.

22. Одно из названий помоста для хранения необмолоченных снопов или стогов сена — «адонак». Он представляет собой сооружение из четырех столбов высотой от 0,4 до 0,9 м., а в болотистых местах до 1,5 м. «Адонак» надежно оберегал хлеб и сено от влаги.

23. «Журавель» — традиционное приспособление для доставания воды из колодца, которое действует как рычаг-противовес, закрепленный в развилке вкопанного в землю дерева (сохи). К верхнему концу рычага-противовеса привязан деревянный шест с ведром, к нижнему — противовес. «Журавли» используют там, где близко грунтовые воды. Даже сейчас на Полесье еще много колодцев-журавлей.

24. На Полесье были распространены колыбели в виде длинной корзины, которую обычно плели из ивовых прутьев. Колыбели называли «калысками», «люльками». Их подвешивали на четырех ремнях или верёвках к потолку или балке, чаще к жерди, которая одним концом затыкалася за балку. Для удобства к колыбели крепили верёвку, чтобы можно было покачивать её ногой или рукой на расстоянии.

25. В результате подписания Рижского мирного договора между Польшей и Советской Россией (18.03.1921 г.) западные белорусские территории площадью 98 815 км2 с населением свыше 3 миллионов человек стали частью Второй Речи Посполитой и находились в составе этого государства до сентября 1939 г., начала Второй мировой войны.

26. Колоды, которыми накрывали могилы, на Полесье называют «нарубы» или «прикладины». Некоторые исследователи считают, что «нарубы» — это остатки древнего обычая закрывать места захоронений камнями или деревянными колодами, чтобы уберечь их от волков и других диких животных. Существует мнение, что «нарубы» связаны с проявлениями в этих местах вампиризма. Чтобы покойники не выходили из могил, не беспокоили и не пугали своих родных или односельчан, захоронения накрывали тяжелыми колодами. Сегодня в некоторых селах Полесья: Богдановка, Паре, Овсемирово еще сохранились кладбища с «нарубами».

27. Полотно, которым повязывали кресты на кладбищах, принадлежит к категории «оброчных» тканей, которые выполняли функцию жертвенных даров. Чаще всего это были тканые полотенца. Использование «оброчных» тканей связано с дохристианскими временами.В поминальных обрядах они применялись как символ нерушимой связи между поколениями. Сейчас в разных уголках Пинского Полесья вместо полотенец и тканей используются покупные разноцветные ленты.

28. В Пасхальные дни (в некоторых регионах на 4-й день после Пасхи) навещали могилы своих близких, убирали их, повязывали на кресты ткань, полотенца или ленты. Расстилали на могилах полотенца, полотно и выставляли еду, поминали своих предков и оставляли им красное, сваренное в луковой шелухе яйцо, хлеб и другую пищу. Эта традиция восходит к поминальным тризнам времен язычества, и, хотя официальная церковь осуждает этот своеобразный возврат к язычеству, традиция продолжается.

29. Долгое время на территории Полесья основной религиозной

конфессией являлась униатство. Брестская церковная уния состоялась в 1596 г., а в конце 18 в. к униатской церкви принадлежало около 70% населения, проживавшего на территории современной Беларуси. В 1839 г. в Российской империи униатская церковь была упразднена, а духовенство и верующие присоединены к русской православной церкви, что часто происходило насильственно и вызывало многочисленные протесты, которые жестоко подавлялись властями.

30. В 1396 г., как утверждают некоторые источники, был заложен деревянный монастырь францисканцев в Пинске. Современный кафедральный костел, который видела Луиза Бойд, построен в 1712-30 гг. в стиле барокко на месте первого деревянного костела францисканцев и освящен как костел Успения Пресвятой Девы Марии. Францисканцы были удалены из Пинска российскими властями в середине 19 в., после чего костёл стал приходским, а 28.10.1925 г., когда была образована Пинская католическая епархия, получил статус кафедрального.

31. Каменный костел Святого Доминика в Пинске начали строить после пожара 1787 г. Время было неблагоприятное, и строительство растянулось на долгие годы. Пинским доминиканцам помог завершить дело род Пусловских, поэтому его стали называть «костел Пусловского». Костел построен в стиле классицизма. В 1850 г. доминиканский монастырь в Пинске был закрыт, вскоре костел передали православной церкви и освятили как собор Святого Федора. В эпоху атеизма в 1948 г. храм был полностью разрушен, на его месте находится православный собор Воскресения Словущего.

32. В межвоенный период в Пинске около 75-80% населения составляли евреи. В 1939 г., когда общее число жителей достигло 37 тысяч в городе проживало около 31 тысяч евреев и насчитывалось более 40 еврейских молитвенных домов и синагог.

33. Шинок — является подвидом корчмы, в нём в отличие от последней не было жилых комнат. Шинком также называли зал обслуживания в корчме. В шинках обычно собирались любители спиртных напитков. Исторически это название было распространено в Беларуси, Польше, Украине.

34. Дуга и оглобли — конструкционные элементы гужевых транспортных средств или приспособлений для пахоты, служащие для соединения их с тяговой силой. В лошадиной упряжке оглобли скрепляются с дугой гужами от хомута. Это позволяло управлять лошадью. Использование дуги как в прошлом, так и сейчас отличает способ запрягания коня в Беларуси от способов запрягания в Польше, где дуга вообще не применяется. Если хотели подловить полешука или белоруса, который выдает себя за поляка, то спрашивали его: «А как в Польше называется дуга?».

35. Национально-освободительное восстание 1863 г. в Польше называют «Январским». Некоторые белорусские историки также называют его восстанием Кастуся Калиновского. Это восстание было жестоко подавлено российскими властями.

36. Советским Союзом.

37. Дословно это учреждение называлось «Бюро Мелиорации Полесья». Осуществлению проекта мелиорации Полесья помешала Вторая мировая война, начавшаяся 1 сентября 1939 г. Масштабная мелиорация края состоялась только в советское время в 1960-80 гг. Тогда было осушено 2,9 млн. га болот.

Фотаальбом выдадзены ў рамках праекта
«Шляхамі экспедыціі Луізы Арнер Бойд. Да 80-годдзя легендарнай экспедыцыі амерыканкі»,
падтрыманага Пасольствам ЗША ў Беларусі.
Рэалізаваны па ініцыятыве Інфармацыйна-асветніцкай установы «Інстытуцыйнага развіцця».

Аўтары-укладальнікі: Эдуард Злобін
Дзмітрый Кісель

Пераклады: Таццяна Хвагіна (на беларускую мову)
Святлана Царук (на англійскую мову)
Яўген Ліцкевіч (на польскую мову)

Дызайн і вёрстка: Сяргей Жорнік
Карэктар: Валянціна Локун
Кансультанты: Дзмітрый Бадзевіч
Ігар Салавей